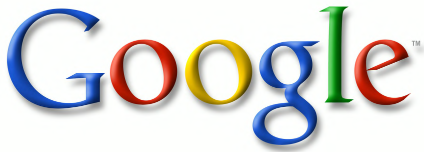

VE
RI
TAS

SOKRATES

OCH

HANS ANKLAGARE.

---

1. Delen.

Med Phil. Facult. tillstånd

under inseende

af

VILHELM FREDRIK PALMBLAD

Ph. M. Professor i Grekiska Litteraturen. R. N. O.
Ledamot af K. Vitterh. Hist. o. Antiqv. Akad.
Corresp. af K. Skandinav. Hist. Samf.

till offentlig granskning framställd

för Philosophiska Graden

af

PEHR GUSTAF SÖDERHOLM

Gestr. Hels.

å Gustavianska Lärosalen den 22 Mars 1845,

p. v. t. f. m.

Upsala,

Leffler och Sebell, Kongl. Akad. Boktryckare.

Theses Respondentis.

I.

Si ea perquirimus, in quibus Æschyli, veri Græcæ Tragoediæ auctoris, Tragoediæ a Sophocleis differant, videntur illius non tantum severæ et sublimes, sed etiam cum in rebus tum in verbis audaces et quasi immanes, hujus autem mitiores et minus asperæ. — Apud Sophoclem forma est artificiosior et res Choro magis convenientes.

II.

Nova Græcorum Comoedia a veteri in eo præsertim differre videtur, quod generales res fictasque personas, at non, ut antea, speciales ac veras inducit. — In illa subtilis morum descriptio et elegantes argutiæ, in hac autem temeraria irrisio et soluta licentia elucent.

III.

Stoicismus, si ea, quæ efficiat, respexeris, excitat in homine eam sui fiduciam, ut suas ipsius virtutes in aperto, vitia contra in occulto posita velit.

IV.

In nulla alia re mens humana et aciem suam et infirmitatem magis probavit, quam in Philosophia.

Inledning.

Vid första anblicken synes ingenting mera enkelt, mera lättfattligt än Sokrates' personlighet och läror. Vanligen ser man i honom en högst rättskaffens, högst ädel man, som, drifven af det renaste nit, går omkring för att uppmana menniskorna, och ungdomen i synnerhet, att upparbeta sina själsgåfvor till en rätt insigt af dygdens väsende. Detta är fullkomligen rigtigt, men blott ena sidan. Ty denne skenbara rationalist, som i allt hvad han för menniskan ansåg vigtigt att känna (så vida sådant utan gudarnes tillhjelp kunde utforskas), åberopade förståndet och den till sjelfmedvetande utvecklade medfödda känslan af rätt och orätt, denne man påstod likväl, att inom honom talade en Guds röst, som aldrig svek. Detta är den andra sidan: båda dessa egenskaper — af rationalist och prophet — synas dock knapt möjliga att förlika med hvarannan, utan snarare upphäfva hvarandra. Ännu mer. Ehuru utrustad med siar-förmåga åberopade dock Sokrates icke, i motsats med andra propheter, detta samband med gudomen, för att dermed bekräfta sina satser och påtrycka dem stämpeln af en gudomlig sanction. Ehuru betraktande sig som af gud utkorad till en apostel, ansåg han sig dock sjelf

för djupt okunnig, endast vis i jemförelse med andra, som icke visste att de visste intet, uppställde han dock ingen dogmatik, lärde föga eller intet om de gudomliga och yttersta tingen, utan egentligen blott det som hade afseende på menniskans timliga angelägenheter. Ehuru lifvad af en sedlig hänryckning, som jemföres med Korybanternes enthusiasm[1]), och som stundom gick så långt, att han i ifvern slog sig i ansigtet och ryckte af sig håret[2]), talade han dock icke svärmarens eldiga och hänförande språk, utan använde logikens och den erotematiska bevisningens vapen, tidt och ofta inblandande skämt och ironi, så att han, i stället för att tala till åhörarnes phantasi och känsla, blott vände sig till deras förstånd.

Dessa skenbara och — skulle det tyckas — oupplösliga motsägelser, på hvilka man ännu icke gifvit tillbörligt akt, göra Sokrates till ett alldeles eget, ensamt stående, högst märkvärdigt psychologiskt phenomen. Samma motsägelser möta oss ock i hans yttre öden. Samme mästare, som synbart bemödade sig att undvika alla conflicter med folkreligionen och underkastade sig alla dess yttre bruk, som af sina lärjungar prisades för sin rättskaffenshet, sin oskuld och renhet, som brann af nit för dygd och sedlig utbildning och som af nyare loftalare blifvit kallad hedendomens Christus — samme mästare betraktades af sin samtid, framställdes på theatern, och dömdes slutligen till döden såsom gudsförnekare, såsom spridare af sedeförderfvande villomeningar och såsom ungdomens förförare!

1) Plato, Crit. I. 126.

2) *Κονδυλίζεσθαι* (hvilket i latinska versionen mindre noggrannt återgifves med *jactare digitos*), *καὶ παρατίλλεσθαι*. Diog. Laert. II.

En sådan contrast bidrager att stegra deltagandet för denna sanningens martyr och gifva studiet så af hans personlighet, som af hans satser och lefnadshistoria, en alldeles egen retelse. I min Grekiska Fornkunskap Del. I. sid. 347 o. f. har jag redan vidrört detta ämne, men saken synes mig förtjena ett fullständigare utförande.

2.

Aristophanes.

Rådfråga vi först samtidens vittnesbörd öfver den tänkare, som utgör ämnet för denna uppsats, så träda oss till mötes tvenne bilder, hvilka äro hvarandra så olika, så rentaf hvarandra motsägande, att man lätt skulle kunna tro — hvilket ock i sjelfva verket några trott — att här icke vore fråga om en och samma, utan om tvenne särskilda personligheter.

Den ena af dessa bilder är tecknad af Aristophanes, i komedien Molnen. Här framställes Sokrates såsom från verlden afsöndrad, i sitt grubbelbo (φροντιστήριον) innesluten, endast af lärjungar omgifven, åt hvilka han för god betalning meddelar sin visdom; denna vishet består i de orimligaste speculationer öfver naturphilosophi, metaphysik och theologi, öfver astronomi, geometri och grammatiska hårklyfverier; fräckt förkastar han Zeus och de öfrige verkliga gudarne, för att istället hylla sjelfskapade, såsom Chaos, Hvirfveln, Tungan och Molnen; lik den föraktligaste sophist, lär han ungdomen, att genom dialektiska klyftigheter, svekfulla knep, och en falsk advokatur (ἥττων λόγος) förvandla rätt till orätt, i ända-

tets mästare som Aristophanes, ämnen till en lustig carikatur. Hans kringstrykande på rakstugor och verkstäder, hans bekännelse af sin egen okunnighet, under det han utgaf sig för en Guds apostel och påtrugade andra sin vishet, det dämonium, hvaraf han ansåg sig besatt, hans snärjande sätt att öfverbevisa, hans fauniskt obehagliga, för en prophet så föga passande utseende, — allt detta hade väl komedien med största fördel kunnat vända sig till godo. Men intet af allt detta begagnas; utan i stället uppdrages en teckning, som tvertom är en parodi just af de sophister, mot hvilka Sokrates sjelf kämpade.

Nu frågas: hvad har kunnat förmå Aristophanes, att, då han engång ville göra en så aktningsvärd medborgare till mål för det offentliga åtlöjet, teckna honom icke blott på ett så bittert och fientligt, utan äfven på ett osannt sätt, så att ingen, förutan på namnet och masken, tyckes kunnat igenkänna den begabbade. Detta spörsmål har otaliga gånger blifvit väckt och på mångfaldiga sätt besvaradt. Vi vilja nu för läsaren framlägga de hufvudsakligaste sätt, på hvilka man sökt lösa denna gåta.

Alla med Sokrates och hans anklagare samtida författare lemna oss här i sticket. Rådfråga vi likväl sednare af forntidens skriftställare, så finner man i stället flerfaldiga anledningar uppgifna. Några [1]) förmena, att Aristophanes till denna skändlighet blifvit mutad af Meletos och Anytos, Sokrates' sednare anklagare, för att pröfva, huru den tillämnade lagliga anklagelsen skulle

1) Ælian. Var. Hist. II. c. 13. Eunap. in Aedesio p. 38, Thom. Mag. (Argum. Nub. VIII.) med fl. andra Schol.

af allmänheten upptagas. Men om vi här (emot all billighet) skulle tro det attiska lustspelets furste om så mycken låghet, så försvinner dock denna förmodan, när man öfverväger de chronologiska omständigheter, hvilka dessa commentatorer icke kännt eller tagit i betraktande. Komedien Molnen uppfördes för första gången våren år 423 och Sokrates drack giftbägaren år 400 f. C. Således låg mellan dessa båda händelser en tiderymd af tjugetre år, och det är icke troligt att philosophens fiender skulle gjort så oerhördt långa tillberedelser till utförande af en plan, till hvars verkställande de lika lätt förut som nu synas kunnat finna tillfälle.

Med mera rimlighet har man sökt grunden till detta förfarande i en allmän mellan de komiske författarna och philosopherna rådande missämja [1]. Så berättas Krates, eller rättare Kratinos [2], med bittert skämt öfverhopat sophisten Hippo, och iambographen Diphilos om den italiske philosophen Boidas skrifvit ett helt poem, som var motsatsen af ett lofqväde [3]. Störst, menar man, var dock förbittringen emot Sokrates, som sällan eller aldrig besökte theatern, utom då stycken af Euripides uppfördes; aldra minst då komedier gåfvos, emedan han, »såsom en förståndig, rättskaffens och hederlig man föraktade dessa skändliga och ärekränkande gycklare«, och blott en enda gång, på Alkibiades' trägna anhållan, lät förmå sig att åskåda ett sådant upptåg [4]. En särskild

---

1) *Τῶν Κωμικῶν πρὸς τοὺς φιλοσόφους ἐχόντων τινα ἀντιλογίαν.* Schol. Aristoph. Nub. 96.

2) Meineke, Fragm. Com. Gr. p. 102.

3) Schol. ibid. Om denna tänkare har man sig föga eller intet bekant.

4) Aelian. anf. st.

anledning till afund, menar man [1]), hade Aristophanes deruti, att Konung Archelaos i Macedonieu föredrog tänkaren framför honom, putsmakaren. Föröfrigt var icke Aristophanes den enda, som angrep honom; Eupolis hade ännu bittrare anfallit honom och låtit honom stjäla en vintillbringare [2]). På ett annat ställe [3]) yttrar denne: »jag är led vid Sokrates, den spetsfundige tiggaren, som grubblar öfver allting i verlden, utom på hur han skall kunna skaffa sig matbiten.« Äfven Ameipsias ler öfver hans torftighet [4]), och det i samma lustspel, som gafs på samma gång som Molnen, så att tvenne komici vid samma tid täflade om att begabba den arme philosophen.

---

1) Argument. I. Nub.

2) *Δεξάμενος δὲ Σωκράτης*
τὴν ἐπίδειξιν, (ᾄδων)
Στησιχόρου πρὸς τὴν λύραν
οἰνοχόην ἔκλεψε.

Schol. ibid. enl. Hermanns läsning, samt Meineke p. 552. Denne sistnämnde förklarar dessa verser sålunda: "rogatus artis suae specimen edere, oblatam conditionem accepit" etc. Fritzsche (Quaest. Aristoph. I. p. 219), som supplerar *ἐκπιών* i st. f. *ᾄδων*, tyder: "Quum calicem dextrorsus traditum ebibisset, Stesichori ad lyram vas vinarium furatus est."

3) *Μισῶ δ᾽ ἐγὼ καὶ Σωκράτην, τὸν πτωχὸν ἀδολέσχην,*
ὃς τἄλλα μὲν πεφρόντικεν,
ὁπόθεν δὲ καταφαγεῖν ἔχοι τούτου κατημέληκεν.

Proculus MS. ap. Ruhnken. ad Xenoph. Memor. I. 2. 36. Olympiod. ad Plat. Phæd. p. 65. Heind. Meineke p. 553.

4) Denne inför philosophen, klädd i en *τρίβων* (slafvars och arbetsfolks drägt), och låter honom så tilltalas:

Α. Σώκρατες, ἀνδρῶν βέλτιστ᾽ ὀλίγων, πολλῶν δὲ ματαιόταθ᾽, ἥκεις
Καὶ σὺ πρὸς ἡμᾶς, καρτερικός τ᾽ εἶ· πόθεν ἄν σοι χλαῖνα γένοιτο;
Β. Τουτὶ τὸ κακὸν τῶν σκυτοτόμων κατ᾽ ἐπήρειαν γεγένηται.
Οὗτος μέντοι πεινῶν οὕτως οὐπώποτ᾽ ἔτλη κολοκεῦσαι.

Diogen. Laert. II. 28. Meineke p. 703.

Denna behandling, har man i nyare tider påstått [1]), hade dock alldeles icke sitt upphof i hat eller illvilja, utan vore blott ett oskyldigt karnaval-skämt; man måste neml. icke betrakta den antika komediens angrepp såsom allvarsamt menade; vid de dionysiska festerna var det från ålder lofgifvet, att på ett oblygt sätt drifva gäck med hvem som helst, utan att någon skade-lystnad kom

1) Med ledsnad har jag funnit den annars så skarpsynte G. Hermann Præf. ad Nub. p. XXXII—LIV. i spetsen för en sådan mening. Hans tankegång är följande. Aristophanes och andra Komici ville begabba philosopherna, och valde såsom deras representant Sokrates, icke derföre att man mot honom hyste den minsta ovilja, utan emedan denne, framför alla, "largam ridendi materiam suppeditabat, qui propter morum vitæque insolentiam notus esset omnibus, quum neque sapientiae speciem captaret nec sectam parare sibi studeret, neque recondita quaedam atque arcana docere se simularet, neque doctrinae mercedem exigeret, sed vulgo ubique conspiceretur, in magna paupertate divitias contemneret, pedibus nudis semper incederet, in publica via totas horas, immo totos dies meditabundus, quasi animo abalienato, staret, omninoque sibi ipsi sapere, quam aliis placere mallet. Inde factum est, ut Aristophanes, quum vellet philosophos irridere, nulla re magis placituram putaret fabulam suam, quam si illi partes philosophorum tribueret, qui etsi a philosophorum moribus alienissimus esset, tamen quum haberetur philosophus, vel sola personae specie risum spectatoribus commovere posset." För min del är jag ej i stånd att begripa en sådan slutledning. Man ville begabba philosopherna, men alla de andra befunnos icke nog löjlige för ändamålet; endast Sokrates erböd dertill ämne nog. Således hade väl det (förment eller verkligt) löjliga hos Sokrates bordt framställas; men detta uraktlätes nästan alldeles, enligt Hermanns eget medgifvande ("horum perpauca tantum tetigit Aristophanes, omninoque, in moribus et indole Socratis sui, ita ab illo Sophronisci filio discessit, ut praeter nomen nullam prope relinqueret similitudinem"), men istället gisslas just de skändligheter, som charakteriserade Sophisterna men **icke** den åsyftade. I ett sådant förfarande finnes, tyckes mig, hvarken logik, rättvisa eller qvickhet (här har Hegel rätt: "ein elendes Witz ist das, welches nicht substantiel ist" u. s. v. se ofvanf. sid. 5 noten.

i fråga eller åskådarne dervid fästade minsta afseende. Derpå svara vi: en dylik åsigt skulle alldeles nedsätta komedien till ett blott skrattväckande, betydelselöst tidsfördrif, betaga den allt allvar och verklig mening. Sådant var visserligen förhållandet under dess barndom, men i samma mån hon såsom konstverk förädlade sig, gjorde hon ock anspråk på en moralisk och politisk betydelse, och det är just Aristophanes, som på flerfaldiga ställen berömmer sig af att, oftast med egen fara, såsom i sina utfall mot Kleon, hafva lyftat komedien på denna ståndpunkt, och i stället för ett tomt gyckel inlaggt i henne en allvarsam syftning, och derigenom utrustat henne med förmåga att ej blott verka på skrattmusklerna, utan äfven på tänkesätten och öfvertygelsen. Sannt är visserligen att redan en Scholiast [1]) förmenat, att något hat icke fanns mellan Aristophanes och Sokrates, samt att Platon i sitt Symposion låter begge såsom gäster bjudas af Agathon.

Hvad sistnämda omständighet beträffar, tyckes den förutsätta att en försoning ägt rum mellan begabbaren och philosophen; men detta vederlägges deraf, att den förre icke blott i Molnen utan äfven sedermera åtskilliga gånger, under särskilda perioder (se nedanf.), angrep honom. Måhända är deras personliga sammanträffande i det Platoniska Gästabudet grundadt på en verklig händelse; det händer ju alla dagar att fiender måste råka hvarandra hos tredje man, då värden är vän med dem båda, och vid en högtidlig fest, sådan som Agathons, icke anser sig böra utesluta någondera? Föröfrigt bör anmärkas, att Platon i en annan Dialog inför Sokrates samtalande med sin framtida anklagare Anytos, hvarvid dock denne afbryter tvert och med en vink om hämd.

1) Schol. ad Aristoph. Nub. v. 97.

Men vi återgå till pröfningen af den meningen, att theaterns äreskändande utfall alldeles icke förutsatte någon personlig hätskhet eller skadebegär. Af dem, som så påstå, önskar jag svar på följande frågor. Hvarför höllo alla strängt sedlige män, såsom Solon och Sokrates, alla dylika gyckelspel för sede- och samhällsförderfliga? Hvarföre var genom lag stadgadt, att de som voro medlemmar af landets högsta sede-domstol, Areopagen, icke fingo befatta sig med komediskrifning? Hvarföre blef den äldre komediens sjelfsvåld hvarje gång inskränkt, som ochlokratien sjelf inskränktes? Hvarföre, om den angripne icke kände sig bittert träffad, gjorde Kleon två eller tre försök, att genom *γραφὴ ξενίας* fråntaga Aristophanes medborgar-rättigheterna, och hvarföre, då detta icke lyckades, lät han efter lustspelet Riddarnes slut, tappert prygla poeten till åskådarnes stora förlustelse [1]? Hvarföre lät Alkibiades neddoppa komedi-författaren Eupolis i hafvet, yttrande: »du har döpt mig på scenen, och nu vill jag döpa dig i hafvets än bittrare sälta [2]? Hvarföre, om skaldens fulla mening ej var att allvarligen gissla lasten eller dårskapen, gör Aristophanes sig en förtjenst af, att hafva öppnat folkets ögon i hänseende till den mäktiga skurken Kleon och ungdomsförföraren Sokrates [3]? Nej, theatern var den tiden, liksom den personligt betecknande och bestraffande predikstolen i fordna dagar och pressen i våra, en makt, som efter behag kunde svärta den skyldige eller oskyldige, kunde

1) Vesp. 1284.

2) *Βάπτες μ᾽ ἐν θυμέλῃσιν, ἐγὼ δέ σε κύμασι πόντου*
Βαπτίζων ὀλέσω νάμασι πικροτέροις.

Creuz. ad Plotin. p. 468 jemte andra uppgifter hos Meineke. I. sid. 119 o. f.

3) Se nedanf."

tala sanningens frimodiga språk eller förvrida och dikta, kunde upplysa allmänheten eller tillfredsställa enskildt agg eller okynnig smädelust. Denna theaterns makt var så mycket farligare, som (enligt hvad Sokrates anmärker) den angripne icke kunde försvara sig. Sannt är, att smädelsen under thyrsosstafvens beskydd var stödd på urgammal häfd och liksom helgad af religionen; så att det kunde anses såsom ett slags synd emot Dionysos att illa upptaga begabbelsen. Detta — vi upprepa det — gäller väl om Komediens första barndom, då man afsigtslöst kastade lösa och tillfälliga speglosor emot hvem som närmast var tillhands; men annorlunda blef förhållandet, när män, såsom Kleon, Euripides, Sokrates, gjordes till hufvudpersoner i ett stycke, ja under åratal i olika stycken, på ett planmessigt, noga beräknadt sätt förföljdes, i öppet uttalad afsigt att undergräfva allmänhetens förtroende och aktning för den (rättvist eller orättvist) angripne. Ehuru allmänheten visste, att den personliga smädelsen var den gamla komediens lifselement, visste, att lustspelsförfattaren, för att ständigt vara ny, vände utan särdeles urval sina pilar emot alla samhällets och vettenskapens notabiliteter, utan att samvetsgrannt öfverväga hvarken deras skuld eller oskuld, eller skottens verkan; och ehuru man således blott halft om halft satte tro till smädelsen, helst som anfallen, genom deras öfverdrift, alltför synbara vrånghet och stundom ögonskenliga orättvisa, förlorade en stor del af deras kraft, såsom fallet är med tryckfriheten i de länder der den länge blifvit missbrukad; — ehuru allt detta icke af oss förnekas, så ligger dock den slutsatsen derifrån fjerran, att ifrågavarande smädelser alldeles icke skulle öfvat något välde öfver opinionen, än mindre att den förorättade med likgilltighet skulle upptagit saken. Det förra vederlägges genom Aristophanes' fägnadsbetygelse deröf-

ver, att Kleon, mot hvars rofgirighet han kort förut riggtat sina pilar, måst ge tillbaka de fem talenter han tagit i mutor [1]), och vidare genom Sokrates' vittnesbörd, som straxt skall meddelas, att icke Meletos och Anytos, utan komediskrifvarne verkat hos domrarne den falska opinion om honom, af hvilken han väntade sin undergång. Troligen hade ej Sokrates låtit det särdeles gå sig till sinnes, om komediskrifvaren blott hade inskränkt sig till att le öfver hans fattigdom, eller hans tjocka mage eller hans grofva mantel, hvaröfver han sjelf stundom plägade skämta; men att afmålas som en gudsförnekare, en tjuf, en läromästare i bedrägerier, en ungdomsförförare: detta är något mer än ett ögonblickligt lustigt skämt, mer än hvad en ärlig och om sin heder mån man någonsin kan och bör med likgiltighet tåla. Men om han, liksom Athens öfrige utmärkte män, fördrog det, så skedde det endast derföre, att man måste det, ty menigheten i Athen ville skratta och hade sin lust af smädelsen [2]); den olympiske Perikles sjelf, som i så många år nästan enväldigt styrde Athen, som kunde låta armeer tåga, flottor segla, krig tändas, kunde dock hindra sykophanter att angripa honom samt hans vänner så väl inför domstolen som från scenen, emedan ett förbud deremot skulle varit lika vådligt och impopulärt, som tryckfrihetens inskränkning nu för tiden i de stater, der man länge dervid blifvit vand. Läsaren torde nu insett rigtigheten af vår redan gjorda anmärkning, att dessa båda former af den fria yttrande rätten i forntidens och nutidens samhällen, voro i grunden af enahanda art och frambragte enahanda verkningar: bådadera voro mäktiga

1) Acharn. 6. Equit. 1148 o. f.

2) Se vidare min Grek. Fornkunskap Bd. II. sid. 81.

men oftast blinda vapen, som ömsevis träffade brottet eller oskulden, lasten eller förtjensten.

Den, hos hvilken ännu något tvifvel återstår om sanningen af vår framställning, må läsa huru Sokrates sjelf betraktade saken [1]: »Redan förut och för många år sedan har jag ibland eder haft många belackare, som om mig sagt ingenting sannt, och hvilka jag mer fruktar än Anytos och hans vänner, ehuru äfven de äro fruktansvärde. Men, mina medborgare, dessa äro fruktansvärdare, emedan de intagit många ibland eder, under det J ännu voren barn, och öfvertygat eder, utan minsta sanning, att det funnes en Sokrates, en vis man, som grubblade på öfverjordiska ting, som sökte utgrunda allt hvad under jorden finnes, och gjorde orätt till rätt. Desse, J män af Athén, desse, som utspridt sådana rykten, äro mina farligaste anklagare. Ty de, som höra slikt, tro lätt, att den, som anställer slika undersökningar, icke ens tror på gudarne. Dessutom finnas många sådana bakdantare, och en lång tid hafva de smädat mig och talat till er, medan J befunnen er i den ålder, då J som lättast kunden tro derpå, emedan somliga af er ännu voro gossar, somliga ynglingar, och emedan deras åklagelse var framställd inför en domstol, inför hvilken ingen kan försvara sig. Det svåraste af allt var dock, att man icke ens fick veta deras namn, såvida icke en komediskrifvare bland dem befann sig?«

Litet längre fram [2]) nämner han denna vid namn, yttrande »Låt oss höra hvad mina anklagare lägga mig till last: »Sokrates beter sig brottsligt och vanvettigt deruti, att han söker utforska underjordiska och öfver-

1) Plato, Apol. Socr. cap. 2. 2) Derst. cap. 15.

jordiska ting, gör orätt till rätt och lär det åt andra. Alldeles detsamma hafven J sett i Aristophanes' lustspel, der han framställer en Sokrates som påstår sig gå i luften [1]) och bedrifver mycket annat tokeri, hvaraf jag begriper hvarken mycket eller litet.« Litet förut [2]) anmärker han, att de äldre belackarnes framställning hos mängden redan från gammalt om honom grundlagt en alldeles falsk och origtig föreställning, så att han misströstar att genom sitt försvarstal inom få ögonblick kunna betaga sina domare en så länge och så fast rotfästad mening.

Ingenting är således mera klart, än att Sokrates' sjelf tillskrifver Aristophanes första grunden till sin olycka, i det denne afmålade honom i ett falskt ljus, som måste göra honom brottslig och föraktlig i domares ögon, hvilka, liksom våra jury'r, mindre dömde efter juridiska skäl och bevis, än efter opinion och inre öfvertygelse. Detta har ock Platons nyaste och lärdaste commentator måst erkänna, men, utgående från den äldre meningen att Aristophanes intet ondt menat, vrider han dock saken derhän, att hvad skalden på skämt yttrat, hade blifvit af mängden upptagit såsom fullt allvar, om Sokrates alstrat en skef föreställning, hvilken stämning slutligen af Meletos begagnades för att derpå grunda en formlig anklagelse. Med Aristophanes vore philosophen längesedan försonad (?), och hans lustspel nämner han nu endast på skämt, i afsigt att med sin vanliga ironi.

---

1) Ἀεροβατεῖν. Detta ord förekommer v. 226, der Sokrates, tillfrågad hvad han gjorde, svarar: "jag går i luften och skådar på solen." Han hängde dock i sin korg, och rörde sig alltså icke gående genom luften: att han så skulle blifvit framställd i den äldre recensionen af detta skådespel är Stallbaums mening, som dock saknar alla bevis.

2) Apolog. c. 12 slutet.

begabba sina belackares oförstånd eller oförskämdhet. Så Stallbaum [1]). Men, fråge vi, innehåller, hvad vi nyss anfört, minsta spår till ironi? Sannt är, att Sokrates var humorist, men just derföre att han var en humorist af äkta skrot och korn, insåg han huru litet passande skämtet skulle vara vid ett så högtidligt tillfälle.

Onekligt hade alltså Aristophanes för afsigt, både att göra philosophen löjlig och att vända opinionen emot honom. Men hvad skäl, frågar man åter, hade han dertill? Innan vi sjelfva framställa vårt eget svar, vilje vi tillse huru nyare lärde försökt lösa svårigheten.

Först nämner jag en af mina lärde företrädare, D:r Joh. Floderus [2]), som finner anledningen, hvarföre Sokrates tecknas som fritänkare, deruti, att Sokrates enligt Plutarchos var monotheist, tänkte sig verldens upp-

---

1) Hans egna ord lyda som följer: Quae cum ita sint, equidem non sine joco atque irrisione (?) mentionem hujus comoediae hoc loco fieri existimo: in qua cum eae criminationes in Socratem essent conjectae, quas magnam certe partem risus movendi caussa excogitatas esse constaret: mox tamen exstiterunt qui easdem temere tamquam veras repeterent, iisque ad calumniandum apud imperitam multitudinem uterentur. Quibus quidem criminationibus Socrates in hac primae defensionis parte ita occurrit, ut orationi suae ubique admisceat ironiae sales (?), ipsamque Aristophanis comoediam non sine irrisione imprudentiae aut, si mavis, impudentiæ calumniatorum suorum commemoret. Stallbaum, ad Apolog. Socrat. Ed. Gotha 1833. p. 22.

2) . . . Dicere tantum convenit, magis sobriam eum (Socratem) de Diis habuisse opinionem, quam Atheniensium vulgus, quod in Poëtarum fabulis circumlata Numina coeca pietate coluerit; quid vero veritatis in recepta Theologia occultatum fuerit non perspexerit. Socrates certe adeo non negat Jovem, ut potius aperiat, quis sit verus Jupiter, non aëra nempe et aethera eum esse; sed aeternam et invisibilem mentem, cui quidquid fuerit rerum naturalium subsit." Antiquit. Aristoph. Upsal. 1768. p. 23.

SOKRATES

OCH

HANS ANKLAGARE.

---

2. Delen.

Med Phil. Facult. tillstånd

under inseende

af

VILHELM FREDRIK PALMBLAD

Ph. M. Professor i Grekiska Litteraturen. R. N. O.
Ledamot af K. Vitterh. Hist. o. Antiqv. Akad.
Corresp af K. Skandinav. Hist. Samf.

till offentlig granskning framställd

för Philosophiska Graden

af

ROBERT JULIUS STRÖM

Gestr. Hels.

å Gustavianska Lärosalen den 22 Mars 1845,

p. v. t. e. m.

Upsala,

Leffler och Sebell, Kongl. Akad. Boktryckare.

Theses Respondentis.

I.

E disciplinis, quæ Socrati originem debent, Antisthenis infimo populo, proceribus divitibusque Aristippi, Auctoris vero ipsius omnibus, cujusvis generis et fortunæ, convenisse videtur.

II.

Credimus Aristophanem, nullo malo consilio adductum, in Comoedia Νεφέλαι inscripta, Socratem irrisisse.

III.

Causa mortis Socratis sine dubio fuit, quod, partes virtutis agens, vanitatem Sophistarum disciplinæ, eorumque acutam disputandi rationem nihil in usum vitæ conferre ostendebat.

IV.

Ut eo progredi possent Græcorum cultura et humanitas, quo reverâ pervenerunt, necesse fuit, ut Philosophiam haud minore studio, quam artem poëticam et eloquentiam excolerent.

---

hofsman och beherrskare skild ifrån materien, och således vara af en från folkets fabel-theologi skiljaktig öfvertygelse.

Den skarpsinnige Philologen Wolf [1]) håller före, att till grund för komedien Molnen låg en allvarsam tanke, neml. den att begabbande framställa den tidens dunkla och mystiska naturspeculation, samt visa dess ihålighet och sedeförderfvande följder: en speculation, hvarifrån Sokrates den tiden ännu icke frigjort sig.

Reisig [2]) härleder ifrågavarande orsak från Aristophanes' beständiga hätskhet och planmessiga hat till Euripides. Nu var Sokrates dennes nära vän och beundrare, såg inga andra skådespel än hans, och berättas till och med stundom hafva sjelf lagt handen vid enskilda delar af hans skådespel. Emot skalden var ock detta lustspel lika mycket rigtadt som emot philosophen, och derföre träffar man jemväl här åtskilliga parodiska hänsyftningar på Euripidiska uttryck, vändningar och philosophemer.

Enligt A. W. Schlegel [3]) var afsigten att antyda, det förmedelst böjelsen för philosophiska grubblerier de krigiska kroppsöfningarna försummades, att speculationen endast tjenar till att göra religionens och moralens grundfästen svigtande, och genom den sophistiska spetsfundigheten all rätt tvetydig. Till detta var Sokrates visserligen oskyldig, men Aristophanes hyste emot honom personlig motvilja och kan derföre icke rättfärdigas; men det orätta valet af namnet gör intet afdrag i framställ-

---

1) Vorrede zu der Uebersetz. der Wolken.

2) Praefat. ad Aristoph. Nub. p. VIII sequ.

3) Ueber dramat. Kunst. I. 306.

ningens förträfflighet. Deremot bör dock anmärkas, att Sokrates kraftigt uppmuntrade till gymnastik, och således måste åtminstone förstnämnde anklagelse afföras ur räkningen.

Af ungefär samma mening är Mitschell[1]), dock så, att han anser afsigten hafva varit, att förlöjliga och tillrättavisa ungdomens nymodiga undervisning, som man började lossa från gamla tukten för att i stället locka ungdomen till nöjen och förslappande sinlighet. Derföre är, enligt hans åsigt, samtalet mellan Δίκαιος och Ἄδικος styckets kärna och positiva innehåll, och detta hvälfver sig ock kring uppfostrans upp- och nedvändande. Att detta är sjelfva lifspunkten, röjer sig genom samtalets enstaka ställning, och genom dess allvarliga nakenhet, utan någon inklädnad af skämt och gyckel.

Welcker[2]) betecknar Molnens innehåll såsom en framställning af kampen mellan den gamla tron och en ny stor förändring i staten; med denna stod väl Sokrates' princip i ringa sammanhang, men skalden åsyftade ock egentligast att förlöjliga en onyttig lärdom och tomma forskningar.

I en åt ifrågavarande lustspel enkom egnad, lärd och skarpsinnig, skrift har åter Süvern[3] bemödat sig att ådagalägga, att polemiken var rigtad så väl mot allmänna principer, som mot Sokrates egen concreta personlighet, mindre dock emot honom såsom individuum än såsom representant för principer; men just i följe der-

1) The Comedies of Aristoph. Lond. 1820. Företal.

2) Komedien von Aristophanes. Giessen 1810. Th. I. p. 191 f.

3) Ueber Aristophanes' Wolken. Berlin 1826.

af ombildas i komedien Sokrates till en Pseudo-Sokrates, så att på honom öfverflyttas både de drag, som verkligen tillkommo hans historiska individuum, och tillika pådiktas honom en för hans person främmande rigtning. Sålunda »måste man betrakta framställningen af grubbelskolans hufvudman såsom en carikatur, i hvilken åtskilliga från den verkliga Sokrates lånade grunddrag sammansmällt med andra, tillhörande en alldeles heterogen rigtning.« Orsaken, hvarföre skalden, då han egentligen ville aga Sophisterna, just valde Sokrates' mask, bör sökas dels i åtskilliga formella likheter, dels deruti, att åtskillige af statens mest betydande personer, såsom Alkibiades, Theramenes, Kritias, med en för samhället vådlig rigtning, stodo så väl till honom som till Sophisterna i nära förbindelse, hvarigenom det på Sokrates kastade skenet bekräftades. Yttermera söker Süvern visa, att Pheidippides, den stolte, slösaktige ynglingen, och som går i skola hos Sokrates, icke är någon annan än Alkibiades, äfvensom att här förekomma några syftningar på Theramenes.

På ett mera positift sätt vill Hegel [1]) lösa gåtan. Hans mening, så godt jag förmår uppfatta och återgifva den, är följande. Aristophanes var ingen vanlig gyckelmakare, som begabbar det högsta och heligaste, endast för att få Athenarne att skratta. För hans skämt ligger djupt allvar till grund; förutan detta är också all qvickhet kal och platt; dessutom var han äfven en ädel, förträfflig patriot. Sådan var utan all fråga också Sokrates såsom menniska, men i sitt moraliska sträfvande frambringade han (i visst hänseende) motsatsen af hvad han åsyftade. Aristophanes hade icke orätt; snarare måste

1) Gesch. d. Phil. II. sid. 86 f.

man derföre beundra hans djup, att han uppfattade den motsägelse, den negativitet, som fanns i Sokrates dialektik, derigenom att afgörandet förlägges i subjectet och i samvetet; är detta åter dåligt, återkommer historien med Strepsiades. Eller med andra ord: Sokrates' lära har den negativa sidan, att den upphäfver lagarna, sanningen som finnes i det opreoccuperade medvetandet; detta medvetande blir den rena, innehållslösa friheten, som sättes öfver det bestämda innehållet. Så Hegel. Ifall vi ej misstaga oss om meningen af denna bevisning, är grundtanken helt enkelt den, att Sokrates, derigenom att han i stället för lag, religion, sed och häfd uppställde det subjectiva medvetandet, och deraf lät afgörandet af lifvets högsta angelägenheter bero, framkom med en vådlig och för missförstånd lätt utsatt lära; ty om hans lärjungar saknade insigt eller samvete, kunde de, med åberopande af sin enskilda öfvertygelse, sätta sig öfver positiv lag och rätt, samt göra godtycket till lagens princip. Sådant är åtminstone det sätt, hvarpå Hegel på sätt och vis försvarar philosophens juridiska anklagare; då härom framdeles blir fråga, vill jag yttra min mening om, huruvida Sokrates härmed sker rätt eller orätt. Här anmärkes blott, att om än medgifves, att Sokrates' lära hos hans lärjungar kunde leda till sådana följder, så skulle visserligen intet klander träffat skalden, i fall han hade åtnöjt sig med att så framställa saken, eller de för samhället vådliga följderna af ett så beskaffadt missförstånd; men nu finnes dertill intet spår, utan mästaren sjelf skillras såsom den der med fullt uppsåt och full besinning undervisar ungdomen i de gemenaste knep. Derigenom qvarstår det förhatliga, att skalden icke blott på Sokrates' lära, utan ock på Sokrates' egen person trycker nedrighetens stämpel.

Nu återstår endast att tillse, huru Rötscher [1]), som skrifvit en särskild bok om Aristophanes, företager sig samma rentvättning. Så vidt vi kunna förstå, verkställes det med ungefär samma såpa, men med mycken högtidlighet och stor ståt, samt med antydning om att detta nu för första gången sker »auf den Boden des Gedankens.« Först anmärkes, att Sokrates stod i spetsen för en skola, i hvars princip tidens alla förderfliga rigtningar hafva sin rot, och framställningen af nämnde princip är detta lustspels ändamål. Emot honom måste skalden förfara på ett helt annat sätt än mot Kleon, som för sina handlingar ej erkänner någon annan princip än godtycket. Sedermera skrider författaren till problemets lösning, men detta sker på en skolastisk rotvälska, hvilken vi misströsta att kunna öfversätta, hvarföre vi återgifva kärnstället med hans egna ord. »Hier fällt das Princip mit dem Träger des Princips zusammen, und das Recht gegen das einzelne Individuum zu kämpfen ist durch das Handeln dieses Subjects bedingt, nicht wie hier, wo der Angriff auf das Individuum durch den Gedanken, den es ausspricht, gesezt ist, womit gleichsam des Einzelnes Thun und Handeln in Widerspruch steht. Der Angriff auf den Sokrates geschieht auch daher nicht durch schändende Schmähungen, wie gegen den Kleon, sondern wird vielmehr durch den Gang der Handlung bewirkt. Wie er selbst durch seine Persönlichkeit nicht zerstörend eingreift, sondern nur durch das unmittelbar in das Extrem der Willkühr ausartende Princip; so kann auch der wahrhafte Angriff nur darin bestehen, dass er in der Entwickelung der Komödie als der Grund des Unheils erscheint, und die Individuen, welche sich durch seine Lehre in diese Unruhe gestürzt sehen, sich dafür rächend

---

1) Aristophanes u. sein Zeitalter. Berl. 1827, sid. 327.

vansinnighet, denna sällsamma förblandning af gudadyrkan och synd, af religiös enthusiasm och halfdjurisk vildhet medförde öfverallt hos mängden, som icke fattade den symboliska betydelsen, den verkan, att den uppdref inbillningskraften, tände brunst, förjagade medfödd oskuld och blygsel, samt alstrade ett gräsligt sedeförderf, så mycket farligare, som det helgades af religionen sjelf. Minst passade denna gudadyrkan för Europeernes nyktra och allvarliga sinnelag, men det underbara slog dock an på menighetens inbillning: man fann behag i dess sjelfsvåld, och så tågade den druckna Bakchos, i spetsen för sina tumlande Mänader och för halfdjuriska, bockgestaltade Satyrer, med högt jubel in i Grekland, i trots af det motstånd furstarne mångenstädes (troligen öfverallt) försökte: — det enda religionskrig, som den classiska forntidens historia vet omtala. Grekerne mildrade dock åtskilligt af cultens ursprungliga råhet, dock så att dessa fester alltid bibehöllo sin grundcharakter, som bjert stack af mot de öfriga. Samma sällsamma charakter bibehålla de ännu i dag, ty söderns carnaval är endast en nyare form af Dionysierna, och i allmänhet har denna guds cult hos nationen slagit så djup rot, att SydItalienarne, afkomlingar af Grekerne, ännu svärja vid Bakchos (corpo di Baccho!). Tillika, ehuru sent, bemödade sig det helleniska skönhetssinnet och artistiska skapardriften att gifva en mera ordentlig form, en viss besinning, sålunda en plan, en poetisk rigtning åt dessa ursprungligen improviserade ögonblickets ingifvelser. I början voro allvar och skämt förenade, men snart utvecklade sig derur, såsom tvenne olika gestalter, tragedien och komedien; den förra hade till mål att dramatiskt föreställa gudens egna bedrifter, sedermera andra gudars och heroers, slutligen äfven furstars och hjeltars: komedien tog på sin lott phallos-sån-

gen och de speglosor, som derunder föreföllo och voro rigtade ömsom mot guden sjelf, ömsom mot åskådarne. Skämtet, ehuru ingenting mindre än fint, hade till en början endast till ändamål att väcka skratt, och var alltså (mestadels) af ett oskyldigt slag. De maktägande tålde utsväfningarna vid dessa löjets lustbarheter, emedan de måste det: men dess utbildning till en särskild form, i hvilken smädelsen blef uppsåtlig och kunde planmessigt begagnas för politiska ändamål, förekom dem mer betänklig. Åtminstone satte sig Solon emot alla mimiska föreställningar, men det Thespiska dramat (i hvilket tragediens och komediens elementer enligt min mening ännu voro oafsöndrade), vann ändock seger, sedan samhällets band började slappas. Alltså uppkom komedien såsom en särskild art, eller rättare: den inflyttade på sin vagn från de doriska byarna till Athen. I artistiskt hänseende blef den der förfinad, konstrikare inrättad; men den behöll en stor del af sin råhet, sin fräckhet, sin cynism, sina phaller, hvilkens svängningar ännu i Aristophanes' tid mer än allt annat uppväckte massans löje.

Sedan komedien gjort sig hemmastadd i det läckra Athen, sedan den i yttre hänseende något putsat sig, och i stället för en tillfällig improvisation blifvit en art förut mediterad, planrigtigt utkastad och i skrift på förhand upptecknad konstprodukt; ville det icke passa sig mera, att på måfå angripa de personer man tillfälligtvis fick i sigte; utan skämtet vände sig då än mot generiska charakterer, än emot lefvande, kända och framstående personligheter. Man angrep ömsom gudar, heroer, tänkare, skalder, virtuoser, statsmän, embetsmän, fältherrar, som med eller utan förtjenst stodo på en hög punkt i samhället, ömsom föraktlige skurkar, utsväfvande och liderliga personer, sykophanter och framför allt

sina egna medtäflare i yrket. Komedien blef alltså fin, men mera elak. Den personliga smädelsen, från ålder redan dess lifselement, upphörde nu att vara tillfällig och ouppsåtlig, och fick en bestämd rigtning, blef ett vapen, som kunde vändas emot förtjente och oförtjente, endast med förbehåll att den väckte gapskratt, och villkoret derföre var det, att angreppet skulle vara kolossalt, öfverdrifvet, fantastiskt. Den tiden var, liksom nu, intet af alla oveltiga anfall, ingen af beskyllningar, mera populära, inga mera retande än de politiska, de som voro rigtade mot öfverhetspersoner eller andra samhällets mest betydande män; snart blefvo derföre komediskrifvarne varse att de kunde bilda en verklig opinionsmakt, ställa sig i spetsen för eller låna sig till verktyg till parti-intressena, vinna ära, inflytelse, penningar. Redan Magnes, hvars ålderdom inföll i Aristophanes' ungdom, hade rigtat sina pilar mot statsmän; Kratinos och Eupolis fortsatte samma rörelse med än mera kraft och djerfhet; Krates var ibland de få, som afhöll sig ifrån den personliga smädelsen, men oaktadt han var fin, sinnrik, qvick, fråndömmer Aristophanes hans stycken djupare motiver och högre sinne [1], så väsendtligen ansåg den sistnämde den politiska satiren höra till den äkta komediens väsende.

Sålunda befunno sig den attiska theaterns komiska författare till allmänheten i samma ställning som vår tids tidningsskrifvare; för att vinna gunst och interesse, behandlade de på sitt vis alla dagens frågor, allt hvad som för tillfället sysselsatte allmänna uppmärksamheten, vare sig i politik, literatur eller konst; till och med tragedien, ehuru dess fält var den aflägsna forntiden,

1) Equit. 537 f. Bode Gesch. d. hell. Dichtk. III: sid. 145.

kunde icke alldedes afhålla sig från allusioner på tidens händelser[1]. Men den äldre attiska komedien gick tillväga med en så förut som efteråt oerhörd fräckhet: hon namngaf icke blott de personer, som råkade ut för hennes ogunst, utan framdrog dem jemväl i porträtmasker och pådiktade dem likt och olikt, begagnande thyrsos-stafvens urgamla privilegier. Alla Athens demagoger, Perikles, Eukrates, Lysikles, Alkibiades, Nikias, Kleon, Kleonymos, Hyperbolos, Kleophon, Archedemos och Theramenes[2], blefvo hvar i sin ordning föremål för komediens hugg, deras gerningar och charakterer vanställda och förkättrade. Ofta förfelade anfallen all verkan, åtminstone synbart; kanhända ville ock komedi-skrifvarne icke alltid allvarsamt skada deras opinion, utan endast väcka uppseende, och visa sin käckhet; dock torde sådana fall hört till undantagen. Stundom förlöjligade man gudarne; hvartill nya culters införande kunde gifva en momentan anledning, stundom vissa stånd (t. ex. Riddarne, Domrarne o. s. v.), stundom, dock icke utan varsamhet, hela folket. När andra ämnen felade, måttade man skotten emot enskilda män, skalder, sophister, slösare, sykophanter, drinkare, notoriskt liderliga eller löjliga charakterer o. s. v. Hufvudändamålet var väckande af löje och derigenom förvärfvande af publikens bifall, belöning, anseende, ära.

Jag beder herrar *a priori* om förlåtelse att denna historiska bild af den äldre komedien är så olik den de

1) Så hafva Aeschylos' Eumenider icke blott ett artistiskt och religiöst, utan äfven ett politiskt syfte: försvaret af Areopagens myndighet, hvilken man vid denna tid ville inskränka; i Oedipus Rex rigtar Sophokles några skarpa hugg mot Alkibiades o. s. v. Dock hafva några, såsom Schöll, gått vida för långt i jagten efter sådana allusioner.

2) Bode Gesch. d. Hell. Lit. III. sid. 343, citerande Michaelis, de demagogis Atheniensium, Königsb. 1840.

sjelfve uppställt. Då de tala om komediens »djupa medvetande«, — dess »sedliga syftning« — då de i Aristophanes se »den djupaste och förståndigaste patrioten« [1]), — och skillra honom såsom en religions- och moralpredikant i kapuciner-klädnad, så är denna framställning dels rent af falsk, dels ensidig. Jag vill dermed icke säga, att komediens bestraffningar någongång kunde medföra helsosamma verkningar och att patriotisk välmening eller moralisk nitälskan dermed kunde vara förknippad; än mindre påstår jag, att Aristophanes var moraliskt sämre än sina medtäflare; Kratinos och Eupolis voro lika dräpande i den persoliga satiren och den sednare tillika fräckare i vällustiga skillringar. Jag vill blott säga, att deras yrke till sin natur var så beskaffadt, att dess idkare oundvikligen måste nära sig af personlig smädelse, och att, äfven om hånet var rättvist, de ändock, för att göra rigtig effect, måste taga sin tillflykt till carikatur, till öfverdrift och förkättring. Det var således en vrång och moraliskt vådlig konst, som, äfven om agan var välförtjent, dock var sedligt ful i framställningen; derföre kunde ett slikt sjelfsvåld endast fördragas under den tygellösaste demokrati, som sjelf hatade och fruktade alla politiska storheter; derföre blef den ock med vedervilja och afsky betraktad af män med allvarliga och stränga grundsatser. Den var väl en beståndsdel af ochlokratien, men derför intet nödvändigt element af den athenska staten, utan blott en utväxt, som ock i sjelfva verket hade en ganska kort lefnadsålder, och som jemväl efter den Solonska författningens upplifvande ännu i Aristophanes' tid icke mer uppstod.

Ännu engång upprepar jag, att denna åsigt nödvändigt icke förutsätter, att ju ej komici kunde handla

1) Hegel, sid. 87. och ännu mer Rötscher.

af inre öfvertygelse, patriotisk välmening och aktningsvärda grundsatser; men å andra sidan kunde allt detta lätt grumlas i ett tidehvarf, då det var nästan omöjligt att vara rätt och slätt medborgare och ställa sig på en fri och oväldig ståndpunkt, utan då enhvar måste sluta sig till en viss fraktion, och med detsamma antaga partiets öfverdrifnaste fördomar och ovilja emot motståndarne.

I alla fall fanns hos Aristophanes en sådan, öfver egoism och dagens meningsbrytningar, upphöjd grundsats. Hans öfvertygelse var verkligen den, att fosterlandets olyckor och förnedring, liksom dess sedliga förderf, hade sin grund deruti, att man lättsinnigt öfvergifvit fädernes fromma tro och enkla seder samt förändrat deras politiska inrättningar, för att istället lemna inrymme åt veklighet, otro, tomma grubblerier, lismande folkviglares hugskott, som, för att sjelfva uppstiga till makt, inledde folket i vågsamma krigsäfventyr och inre oredor, förmådde det att öfverträda lagarna och störta eller förakta de inrättningar, under hvilka Athen vunnit lycka, glans och ära. Marathon-kämparnes tidehvarf: — detta var enligt hans åsigt statens gyllene ålder: deras gamla, traditionella tro, deras fosterlandskärlek, tukt och tarflighet: — detta ville han återföra i samtiden. Fåfängt och omöjligt var visserligen ett slikt bemödande, sedan kunskapens frukt redan var bruten och njuten, sedan culturen redan gjort så betydliga framsteg, och sedan tiden trädt ur sin menlösa omyndighetsålder. Ej eller var denna pädagogiska role rätt passande för komedien, som sjelf så lättsinnigt förbröt sig just emot de dygder för hvilka den ville åter införa aktningen, som framställde otukten i hela dess nakenhet och vande folket att bele hvad det borde afsky. Men i trots af den-

na motsägelse hyste Aristophanes engång nämde öfvertygelse, och derur låter förklara sig hans vedervilja mot Kleon å ena sidan och emot Euripides och Sophisterna, i hvilkas leder Sokrates så oförskyldt blef indragen, likasom å andra sidan skaldens beundran för Äschylos, den der både med sin arm och sitt snille kämpat för det gamla fosterlandet och de gamla inrättningarnas bestånd.

Sannt är visserligen, att den nya bildningen stod i öppen eller hemlig motsats mot den gamla tron; men hvilken handlade mera förnuftsenligt, den, som försökte upprätthålla dessa gamla, maskstungna, af scepticismen objelpligt skakade altaren, — eller de, hvilka sökte förädla en redan i sitt ursprung förskämd religion och för den sedliga handlingen lägga en ren sedolära till grund? Å andra sidan kan visserligen deremot invändas, att äfven det yppersta philosophiska system aldrig varit nog för den stora menigheten: den fordrar en gudomlig uppenbarelse, den kan icke umbära en religiös kanon; den känner behofvet af tro och en religiös tradition. Men, hvad än Sokrates tänkte i sitt hjerta, så var han dock, såsom nedanför skall visas, ingen öppen fritänkare och lemnade den murkna, osedliga mythologien oantastad.

I öfrigt voro egentligen icke hvarken Euripides eller Sokrates den nya bildningens upphofsmän, men de voro bland Athens nu lefvande medborgare dess utmärktaste representanter; derföre tog skalden dem för hufvudet, ehuru han också ej hade underlåtit att äfven vända sina pilar emot sophisten Gorgias [1]), sannolikt under den tid då denne der vistades. För sammanhangets skull

1) Vesp. 440. Nub. 360, 892 f.

vilja vi nu kasta en hastig blick tillbaka på bildningens gång i Hellas och den intellectuella ställningen i Athen vid denna tid.

Bekant, men alltid märkligt, är, att den helleniska civilisationen icke föddes i Greklands hjerta, utan på dess peripheri — i Asien, på de smärre öarna, — och derifrån spridde den sig förr till den motsatta ändan, till Sicilien och södra Italien, än till Hellenismens medelpunkt. En af de stater, som allrasenast deraf kom i besittning, var Athen: af Poesiens trenne hufvudarter hade redan tvenne, den episka och den lyriska, nästan utblomstrat, innan de hunno dit, och ingendera vaknade der till ett nytt lif. Men det är nu endast om den speculativa forskningen vi vilja tala, och anmärka alltså att redan vid pass 150 år, innan Sokrates föddes, hade reflexionen vaknat i Mindre Asiens städer och frigjort sig från traditionens band. Jemte den Ioniska skolan hade Eleaternes och Sophisternes skolor samt Pythagoras' mystiskt-politiska sekt uppstått, blommat, och till en del blommat ut, medan Athen ännu var alldeles obekant med tankens bemödanden. Sent — först i Perikleiska tiden — infördes speculationen af den joniska philosophiens största och sista lärare, Anaxagoras, som här tillbragte sina 25 sista lefnadsår, till dess han derifrån kort före sin död blef fördrifven; vid denna tid uppträdde också Zenon (född omkr. 490) här någonting lärande, och tidtals kom också en och annan Sophist, för att illustrera staden med sin närvaro. Dessa nya läror tyckas hafva åstadkommit ganska stort uppseende och stor omhvälfning i tänkesätten. Ungdomen emottog dem med eld och förtjusning; menigheten fattade dem väl icke och bekymrade sig derom föga, ända tilldess man med förskräckelse hörde att solen icke vore en gud, utan en glödande

sten. Derföre blef Anaxagoras anklagad till lifvet, och med möda räddad af sin beskyddare och vän, Perikles. Sophisten Protagoras måste fly, emedan han utgifvit en bok, som begynte sålunda: »Om gudarna vet jag intet, hvarken om de finnas eller ej; ty för att inse detta, är dels ämnet för dunkelt, dels menniskolifvet för kort.« Så skiljaktiga Ionikerne och Sophisterne än voro från hvarandra både i föremålet och i utgångspunkterna för sina forskningar äfvensom i dessas resultater, så öfverensstämde de dock deruti, att protestera mot den religiösa dogmatismen och traditionen, för att istället grunda kunskapen på förnuftets ljus. Detta var nog för menigheten: utan att bry sina hufvuden med slika — enligt dess mening — gagnlösa och löjliga spetsfundigheter, betraktade man Sophisterne öfverhufvud allesammans som atheister och kättare, så mycket farligare, som ungdomen hoptals strömmade till dem, som de togo den högre undervisningen om händer, stodo på höjden af tidens bildning, voro encyklopedier af allt tidehvarfvets vetande, begagnade argumenter, som ännu icke kunde vederläggas, och gingo isynnerhet ut på att bilda statsmän, under det de förvillade begreppen om sannt och falskt, rätt och orätt, med ett ord: lärde allt, hvad Aristophanes lägger Sokrates i munnen.

Det kan alltså vara förlåtligt, att praktiske män voro förskräckte öfver den nya tidens rigtning och sökte derföre sätta en damm, alldeles såsom det sedermera hände i Rom, då grekiska rhetorer såsom sändebud först kommo dit, och den ena dagen påstodo hvad de vederlaggt dagen förut. Å andra sidan skyndade alla, som drefvos af törst efter vetande, att dricka ur dessa källor, utan att noga göra sig reda för, om drycken var sund eller icke. Bland de lärgiriges antal i Athen hörde en

SOKRATES

OCH

HANS ANKLAGARE.

---

3. Delen.

Med Phil. Facult. tillstånd

under inseende

af

VILHELM FREDRIK PALMBLAD

Ph. M. Professor i Grekiska Litteraturen. R. N. O.
Ledamot af K. Vitterh. Hist. o. Antiqv. Akad.
Corresp. af K. Skandinav. Hist. Samf.

till offentlig granskning framställd

för Philosophiska Graden

af

PEHR ROBERT HOLM

Norrl. Stip. Reg.

å Gustavianska Lärosalen den 10 Maj 1845,

p. v. t. f. m.

Upsala,

Leffler och Sebell, Kongl. Akad. Boktryckare.

Theses Respondentis.

I.

Quæcunque fuerint causæ, quibus Aristophanes ductus Socratem eluserit ejusque placita exploserit, tantum abfuit, ut nugæ illæ ac facetiæ, etiamsi ingeniossimæ, ipsi nocuerint, ut ejus potius disciplinam in clariorem pulchrioremque lucem protulerint.

II.

Favoris, quo hanc disciplinam æquales jam statim amplexi sunt, indicia sunt quam evidentissima illustrissimæ florentissimæque, exinde exorsæ, scholæ; causas vero si quæras hujus tam prosperi successus, eas, opinor, tum ad præstantiam ipsius magistri, tum ad methodum, qua in docendo usus est, tum ad temporis rationem esse referendas.

III.

Hæc methodus quum eo, quo inventa fuit, tempore tot tamque præclaros tulerit fructus, juste mireris, eam recentiori ævo minoris esse æstimatam.

---

ildhuggare, som, då han erhöll kunskap om den nya isheten, kastade ifrån sig mejseln, för att från denna d endast egna sitt lif åt sanningens utforskande. Dene man var Sokrates, Sophroniskos' son. Så alldeles ng lärer han dock vid denna tid icke varit, emedan an i sin sedan öfvergifna konst hunnit så långt, att an förfärdigat de tre Chariterna samt en Hermes, som ck sin plats utanför Propyläerna och således väl icke årer saknat konstvärde [1]. När Anaxagoras ankom till then, der han, såsom sagdt är, i 25 år förblef, var okrates redan vid pass 15 år; således kunde han personligen hafva hört denna mästare. Säkert är åtminstoie att han läst såväl dennes, som Heraklits och flera ndra tänkares skrifter [2]. Efter den förstnämdes förlrifvande afhörde han dess lärjunge Archelaos. För öfigt saknade Sokrates icke anlag för skaldekonst, emedan ıan skref en Hymn till Apollons ära och Äsopiska fabler [3]) amt tog i äldre år undervisning i musik hos Konnos. Ehuru bildad i joniska skolan tog likväl Sokrates' lära n helt annan rigtning; han klandrar Anaxagoras' föreställning om solen, vill att af naturvettenskaperna ej ner skall läras än hvad för lifvet och det praktiska beıofvet är användbart, uppmanar väl till tro på gudarne nen afstyrker från theologiens studium, dels emedan sålana ting omöjligen kunde utforskas, dels slika forsk-

1) Dock räknar Plinius honom ej till bildhuggarne utan till stenıuggarne.

2) Diog. Låsart. II. §. 22. Xenoph. Mem. Socr. I. c. 6, 14. jfr. IV. c. 6, 7), Phædo c. 46, 47, Cratylus III. 231. Svårligen nenas i det först anförda stället ur Mem. Socr. med orden τοὺς θησαυροὺς τῶν πάλαι σοφῶν ἀνδρῶν poeterna, icke philosopherna, såom C. F. Hermann vill bevisa i skriften de Socrat. magistris. Marb. 1837. p. 45 f.

3) Plat. Phædo p. 60.

ningar för gudarna vore missbagliga [1]. Detta oaktadt var han i geometrien och astronomien ingalunda obevanrad [2]; ja, han skall hafva haft en utomordentlig lust för naturvetenskaperna, men ju längre han deruti framskridit, desto mer hade han insett, att han dertill saknade förmåga; ty äfven det, som han först trodde sig hafva tydligt insett, hade sedermera förekommit honom dunkelt och ovisst [3]. Denna kärlek för naturphilosophien tillhörde alltså hans ungdom, och stod utan tvifvel i sammanhang med den inflytelse, som den joniska skolan på honom haft. Att en sådan inflytelse icke kunde uteblifva, synes oss ligga i sakens natur; ty ingen tänkare uppträder genast med ett fullfärdigt system, och oaktadt all den originalitet, som tillkommer Sokrates, är svårligen tänkbart, att han i en tid, då hans egna landsmän ännu voro så föga bevandrade i speculationens rymder, icke skulle rönt inflytelsen af en så berömd och djupsinnig mästare som Anaxagoras [4], utan genast uppträdt på den sjelfständiga ståndpunkt, på hvilken han befann sig när Platon, ungefär vid philosophens 60:de år, gjorde hans bekantskap; deraf kan förklaras,

1) Mem. Socr. I. c. 1. 8. IV. c. 6, 6 o. 7.

2) Ibid. c. 6, 3, 5.

3) Plat. Phæd. cap. 45, 46.

4) Af en not i Bodes Gesch. d. hellen. Dichtkunst III. sid. 321 finner jag, att F. A. Wolf hyst samma mening, neml. att rigtningen af Sokrates' philosophiska studier, vid den tid då Molnen uppfördes, varit helt annorlunda än sedermera. Den komiska förklaring, som philosophen hos Aristophanes gifver Strepsiades på naturphenomenerna t. ex. blixten och åskan, användes som bevis på det sätt, han betraktade naturen, och detta sätt tillhör alldeles Anaxagoras. I samma bok citeras äfven tvenne för mig obekanta skrifter: Bomba, Socrate chimico, Dissertaz. Roma 1828 samt Giornale arcad. T. 39, p. 211 o. f., der samma mening förekommer.

att denne så föga kände sin mästares tidigare bildning eller åtminstone ej fann mödan värdt, att dervid uppehålla sig.

Att äfven de då allmänt beundrade Sophisterna måst hafva gjort intryck på den unge, vetgirige bildhuggaren, är redan af sig sjelft tydligt och vinner styrka genom åtskilliga omständigheter. Ingen bildad man ansåg sig den tiden kunna undgå att om deras syften taga kännedom, åtminstone att af dem lära tale- och stridskonst. Att Sokrates läst Prodikos' bok, uppgifver han sjelf och tillerkänner honom namnet ὁ σοφός [1]; äfven Xenophon begagnade både dennes och Sokrates' undervisning. Alla sophisterne voro icke så samvetslöse, som man vanligen föreställer sig dem och de sedermera blefvo. Protagoras umgicks förtroligt med Perikles; af honom lärde förmodligen Sokrates, att »menniskan är måttet för allt«, hvilken tanke jemväl blef grundpelarn för Sokrates' system, dock på det sättet, att då nämde sats kunde innebära, att äfven den råa, obildade menniskan kunde vara måttstocken för värdet af allt, inskränkte Sokrates den till den tänkande menniskan [2]; hvarigenom således det objectiva bestämmes icke efter hvars och ens subjectivitet, utan efter förnuftet, som är ett för alla, och således får ett allmänt innehåll. Af Sophisterna lärde Sokrates också dialektiken, och det capitiösa, snärjande bevisningssättet. Jemväl smädaren Timon [3]) ansåg sig berättigad, att kalla Sokrates en ἀκριβολόγους ἀποφή-

1) Memor. II. c. I. 21 och 34, hvarest han efter denne berättar fabeln om Herakles vid skiljevägen. Väl bestrider C. F. Herrmann (de magistris Socratis), att Prodikos varit hans lärомästare; men om Sokrates studerat dennes böcker eller afhört hans föreläsningar, derpå ligger ingen vigt.

2) Hegel, II. sid. 30.

3) Diog. Laert. II. 19.

ται, μυκτήρ, ῥητορόμυκτος, ὑπαττικὸς, εἰρωνευτής. För en ytlig betraktare kunde Sokrates alltså gälla för en Sophist, och det kanske ännu mer i sina yngre år, då han troligen stod sekten närmare [1]). Således har Aristophanes, som icke gjorde anspråk på att vara tänkare, lätt nog kunnat begå detta misstag. Mindre ursäktligt, ehuru icke oförklarligt är, att han efter många års förlopp upprepade sina anfall, ungefär i samma stil. Dessa vilje vi nu anföra.

Lustspelet Molnen blef uppfördt vid de stora Dionysierna i Ol. 89 : 1. under Isarchos' archontat [2]) eller 423 f. C., i nionde året af Peloponnesiska kriget. Författaren var då omkring 20 år gammal, men hade dock redan under de sistförflutna Olympiaderna årligen lemnat åt scenen fyra lustspel, af hvilka tvenne, Acharnanerne och Riddarne, äro oss öfriga. Hans medtäflare voro denna gång den gamle mästarn Kratinos och en mindre berömd författare Ameipsias; det första stycket hette Vinflaskan (πυτίνη), det sednare Konnos. Emedan man vet, att Ameipsias angripit Sokrates, och att Sokrates haft en musik-läromästare som hetat Konnos, har man [3]) med skäl förmodat, att det just var detta stycke som var rigtadt emot philosophen, helst som Choren skulle bestått uti Phrontister eller tankegrubblare [4]). Sålunda blef Sokrates nu ett mål för tvenne särskilda anfall, hvilket bevisar det uppseende han gjort den tiden. Men han bar det med ståndaktighet, såvida det är sannt, att han

1) Denna förmodan har jag hyst långt innan jag erfor, att redan Wolf (jfr sid. 34 not. 4) yttrat samma mening.

2) Argum. VI. Nub.

3) Menage ad Diog. Laert. II. 28.

4) Athenæus, V. 218.

sjelf vid uppförandet af Molnen var tillstädes, hade satt sig på en af de främre raderna, och då främlingarne begynte fråga, ho denne Sokrates vore, hvilken de sågo på theatern genom maskens tillhjelp afbildad i hela sin naturliga likhet, reste sig upp och blef under hela stycket stående [1]). Utan tvifvel ville Sokrates dermed lemna ett prof på sin själsstyrka och sitt förakt för ett så ovärdigt anfall [2]). Så känslolös han annars säges [3]) hafva varit för komediens anfall, så kunde han dock väl icke med likgiltighet se en sådan förvrängning af sin lära och sin charakter. Aristophanes, belackaren, ådagalade vida mindre ståndaktighet. Fråndömd priset [4]), utgöt han snart sin galla öfver sina båda lyckliga medtäflare och bannade upp sina landsmän för deras smaklöshet, att neka belöningen åt ett stycke, som han sjelf ansåg för sitt flitigast utarbetade, sinnrikaste och bäst lyckade [5]). Huruvida medtäflarnes stycken verkeligen förtjente

---

1) Ælian. Var. Hist. II. c. 13.

2) Sådan är också Æliani mening (anf. st.): *τοσοῦτον ἄρα περιῆν τῷ Σωκράτει τῆς κωμῳδίας καὶ Ἀθηναίων καταφρονεῖν*; ehuru han på ett annat ställe motsäger sig sjelf, yttrande: *Σωκράτης μὲν οὖν κωμῳδούμενος ἐγέλα* Lib. V. c. 8; likaså trodde Seneca sig göra philosophen heder, då han tillskref honom onaturliga känslor: "Socrates publicatos in se et spectatos sales in bonam partem accepit, risitque non minus quam cum ab uxore Xanthippe immunda aqua perfunderetur." De Const. Sapient. c. 10. Enligt Plutarchus (de puer. educ. 14) skulle någon under uppförandet af Molnen frågat philosophen, om han icke harmades? hvarpå denne svarat: "visst icke, ty på theatern begabbas jag liksom på ett stort gästabud."

3) Diogen. Laert. II.

4) Han vann väl tredje priset, men detta betraktades ungefär som ett nederlag.

5) Nub. v. 516. *ἡγούμενος . . . καὶ ταύτην σοφώτατ᾽ ἔχειν τῶν ἐμῶν κωμῳδιῶν*, samt Vesp. 1047, der han bedyrar, att man aldrig förut i komedien hört bättre saker.

belöningen framför Molnen, detta kan efterverlden ej afgöra. Mellertid försäkras [1]), att Vinflaskan hade öfverflödat af fantasi och qvickhet; det var sista fostret af den nittiosexårige Kratinos, som nu, året förut, af Aristophanes (i Riddarne v. 528) begabbad för sin dryckenskap, sin ålderdoms- och förstånds-svaghet, reste sig i all sin fordna kraft och slungade brinnande blixtar emot sin unge, förmätne medtäflare. Äfven Ameipsias var väl ingen föraktlig motståndare, emedan hans Komastes tio år sednare tog första priset från ett af Aristophanes mest geniala stycken Fåglarne. Om likväl orsaken till Aristophanes' nederlag var hans medtäflares öfverlägsna förtjenst, lemna vi derhän; ty ofta berodde segern af helt andra omständigheter än af styckets eget värde. Mellertid förmäles [2]), att folket verkligen ville se Aristophanes segerkrönt. Att domrarne ändock gåfvo medtäflarne priset, härrörde utan tvifvel icke af välvilja för Sokrates, så vidt sannt är att han också smädades af en bland dem. Huru som helst öfvergaf icke Aristophanes hoppet att en annan gång se sitt käraste foster njuta rättvisa; han omarbetade Molnen än engång (hvilken är den upplaga vi äge, dock med än sednare inflickade tillägg och ändringar) och försökte bringa den på scenen, hvilket förmenas hafva skett året derpå, men med ännu ringare framgång än förra gången [3]). Dock är denna omständighet tvifvel underkastad och förnekas rentaf af an-

---

1) Bode, Gesch. d. hell. Lit. III. 136.

2) Aelian. anf. st., som dock tycks tro att stycket verkeligen erhöll priset, ehuru motsatsen är säkert bestyrkt. Jfr Schol. ad Προϑεωρ. Nub. Süvern förmenar, att det var Alkibiades, som, parodierad under namnet Pheidippides, hindrade segren.

3) Argum. VI. Nub. Script. anonym. Olympionic. Schol. ad Nub. 31, 140.

dra [1]), förmenande att så visserligen varit Aristophanes' afsigt, men att det aldrig kom till verkställighet, ja, att skalden icke ens fullbordade den sednare omarbetningen. Huru än dermed må vara, låg grollen qvar hos Skalden ännu tio månader derefter, då han gaf sina Getingar, uti hvilket stycke han förebrår sina landsmän, att Molnen, hans yppersta skådespel, måst vika för odugliga mäns (ἀνδρῶν φορτικῶν), fastän han förtjent deras tacksamhet, då han med egen fara förut (i Riddarne), kämpat emot den glupske Kleon, och sednast (i Molnen) gifvit sig i fejd med Sokrates [2]) jemte hans anhang, som icke unnade fredälskande folk nattro, af fruktan för stämningar, eder och vittnesförhör. Dermed upphörde dock icke Aristophanes' förföljelse mot Sokrates. I lustspelet Fåglarna, som uppfördes nio år efter Molnen (415 f. C.), låter han den otvättade grubblaren sitta vid en brunn i skuggan af sina egna fötter (liksom denne medelst skuggan af sina speculationer velat skydda sig mot sanningens solsken) och locka själar till sig [3]); ja ännu i Grodorna, som gafs blott sex år före Sokrates' död, yttrar han:

---

4) G. Hermann Præf. ad Nubes p. XXI. Jfr Schütz, Aristoph. Op. II. 1. p. 269. Boeckh, Gr. trag. princ. p. 21, Wolf, Vorr. zu den Wolken, p. IV., Reisig Præf. ad Nub. p. IX. Dindorf Præf. p. 15. Sedermera har saken blifvit ånyo upptagen och pröfvad af Esser, de prima et altera quæ fertur Nubium Aristophanis recensione. Bonn 1821 samt af Ranke, Aristoph. Vit. p. CCLXXXV f. CDXXIV f.

2) Vesp. 1037 o. f. Sokrates nämnes här icke uttryckligen, men att han, såsom Sophisternes förmenta hufvudman, här menas, förstås af sig sjelft, intygas af Scholiaster och påpekas ännu ögonskenligare, om en af Droysen sid. 113 anförd conjectur är rigtig.

3) Πρὸς δὲ τοῖς Σκιάποσιν λί-
μνη τις ἔστ', ἄλουτος οὗ
Ψυχαγωγεῖ Σωκράτης.

Aves 1555, jfr Droysens anmärkn.

sangenämt är, att icke sitta vid Sokrates' sida och sladdra, föraktande Musernas njutningar och skjutande ifrån sig den tragiska konstens blommor. Ty att nöta bort tiden med öfversvinnliga klyftigheter och onyttiga hårklyfverier, är endast en vanvettings tidsfördrif[1]).

Huru Platons (såsom det uppgifves) stora beundran för Aristophanes kan sammanrimmas med hans vördnad för sin mästare, är ej lätt att förklara. Väl låter det begripa sig, hvarföre han kunde kalla Aristophanes ande en Chariternas oförgängliga helgedom[2]), hvarföre han kunde hänvisa Dionysios till dennes skrifter, såsom den säkraste källan till ernående af kunskap om Athens politiska ställning[3]). Men svårare är att inse, huru samme skald kunde vara honom så kär, att man vid hans död fann dennes lustspel under hans hufvudkudde[4]). Alldeles otrolig klingar den uppgiften[5]), att han skickat Dionysios just samma skådespel, hvaruti Sokrates brännmärkes såsom upphofsmannen till Athens sedeförderf. Är detta samme Platon, som låter mästaren sjelf yttra, att

1) *Χαρίεν οὖν μὴ Σωκράτει*
παρακαθήμενον λαλεῖν,
ἀποβαλόντα μουσικὴν,
τὰ δε μέγιστα παραλιπόντα
τῆς τραγῳδικῆς τέχνης.
Τὸ δ' ἐπὶ σεμνοῖσιν λόγοισιν
καὶ σκαριφισμοῖσι λήρων
διατριβὴν ἀργὸν ποιεῖσθαι,
παραφρονοῦντος ἀνδρός.
Ranæ 1491 sequ.

2) **Epigramma, Anthol. Palat. App. 63.**

3) **Anonym. Vit. Aristoph. Schol. ed. Dindorf. i Bibl. Gr. Paris 1842. proleg. p. XXVIII.**

4) **Olymp. Vit. Plat. §. 3.** 5) **Vita p. 344.**

denna gycklares förtal var den ursprungliga och rätta grunden till folkets förvända opinion om honom och till hans deraf beroende dödsdom? Är detta samme Platon, som (i Sokrates' namn) föraktligt yttrar, att komediskrifvarne anságo Sokrates' dialogiska undersökningar för idel tomt, onyttigt prat? [1]) Är det samme Platon, som endast värderade skalderna i mån af deras sedliga höghet, alltså så högt uppskattade den moraliske och djupsinnige, men förmodligen i artistiskt hänseende Aristophanes ej obetydligt underlägsne Epicharmos, den han jemte Homeros ställer på poesiens högsta spets [2]); och som slutligen gick så långt, att han ur sin stat bannlyste alla skalder, som lärde orena ting, icke ens undantagande sjelfva Homeros eller Hesiodos? Då nu ofvannämde uppgifter hafva sitt ursprung endast från apokryphiska författare, hyser jag den meningen, att allt detta hör till det anekdot-kram, hvarmed man i sednare tider utsmyckat berömde mäns lefverne.

Resultatet af hela vår föregående undersökning blir alltså följande: Aristophanes var i theorien en anhängare af den gamla tiden, dess seder och fädernes religion. Nu såg han Sophister uppträda, som gjorde dessa statens grundfästen vacklande, förvillade begreppen om rätt och orätt och ingjöt sitt gift hos ungdomen. Sjelf obevandrad i speculationens rymder, såg han i Sokrates en af dessa fräcka revolutionärer i andens verld, till hvilken

1) *Οὔκουν γ᾽ ἂν οἶμαι . . . εἰπεῖν τινα νῦν ἀκούσαντα, οὐδ᾽ εἰ κωμῳδοποιὸς εἴη, ὡς ἀδολεσχῶ καὶ οὐ περὶ προσηκόντων τοὺς λόγους ποιοῦμαι.* Phæd. p. 70.

2) . . . *Τῶν ποιητῶν οἱ ἄκροι τῆς ποιήσεως ἑκατέρας, κωμῳδίας μὲν Ἐπίχαρμος, τραγῳδίας δὲ Ὅμηρος.* Theæt. p. 152. Jfr Diog. Laërt. III. 9—17. Anon. Vit. Plat. III.

mening en viss formell likhet mellan Sokrates' äldre forskning och Sophisternes troligen föranledde honom; att nogare undersöka saken, ansåg han för onödigt, emedan han tvifvelsutan betraktade det ena philosophiska systemet lika praktiskt oduglig, lika förderfligt för den religiösa och politiska traditionen som det andra. Huruvida hans äreskändande sätt att gå tillväga endast hade sin grund i den gamla komediens samvetslöshet eller ytterligare skärptes af personlig ovilja, lemne vi oafgjordt. Dock bekänner jag att det sista ej förekommer mig otroligt, då jag sammanhåller hans trenne på olika tider förnyade angrepp, hans sammanställning af Sokrates med den af honom så hatade Euripides, samt slutligen tillägger Sokrates' förakt för komedien, hvilket väl ej stadnade dervid att han ej besökte theatern, utan förmodligen äfven, i följd af philosophens vanliga öppenhjertighet, uttryckte sig i stickord öfver denna, i hans ögon så föraktliga konst, och möjligen öfver Aristophanes särskildt.

3.

Principen för Sokrates' lärор.

Sokrates efterlemnade sjelf ingenting skriftligt, men han hade varit lärare för många, som trädde i spetsen för särskilda, sinsemellan högst skiljaktiga skolor. Med dem hafva vi här ingenting att göra, så vidt de ej innehålla deras mästares egna läror. Detta är förhållandet med tvenne af dem, Xenophon och Platon. Den förre utgaf ett temligen vidlöftigt arbete för att visa läsaren dess oskuld, samt en annan kortare skrift, innehållande

ett utdrag af Sokrates' försvarstal inför rätta.[1]). Platon åter har upptecknat nyssnämde försvarstal så fullständigt han kunde minnas det, samt, i en annan skrift, Sokrates' samtal med sina vänner i fängelset. Dessa kunna alltså betraktas för äkta källor. Af en annan class äro åter Platons öfriga dialoger, i hvilka han ock gör Sokrates till hufvudperson; men här lägger han i mästarens mun sina egna satser, hvilka under Platons långa lif undergingo många förändringar och ombildningar, så att den längesedan afledne Sokrates efter döden fick genomlöpa en ny philosophisk bana och vid slutet deraf komma till resultater, hvaröfver han sjelf tvifvelsutan skulle blifvit icke litet förvånad. Dessa dialoger äro således för kännedomen af den Sokratiska philosophien mindre brukbara, ehuru de innehålla ett och annat äkta historiskt drag; dock så, enligt Schleiermachers anmärkning, att de äldsta mera sluta sig till den äkta Sokratismen, hvaremot i de sednare Platon gör sig mer och sjelfständig.

Vi hålla oss alltså hufvudsakligen till de fyra förstnämda skrifterna. Jemför man åter Xenophons' och Platons, der lemnade framställningar af Sokrates läror, finner man också dem emellan några, icke ovigtiga skiljaktigheter. Nu plägå Philosophiens häfdatecknare[2]) icke emellan dem göra skillnad, utan af den Xenophontiska och Platonska Sokrates' visdomssatser sammansätta en tredje, sålunda att man potentierar den förres bild och

---

1) Valckenær och Schneider betrakta den som understucken, men i nyare tider hafva Weiske, Bornemann, Tafel m. fl. försvarat dess äkthet; det är en fråga, hvilken vi icke våga afgöra.

2) Tennemann är ett undantag, men han förbigår dock några väsentliga punkter, och inlägger deremot i framställningen af Sokratiska systemet ett och annat främmadartadt, åtminstone problematiskt.

rabatterar en del af det transscendentala hos den sednare. Tillägger man nu den Aristophaniska, så få vi i sjelfva verket fyra; men som denna, såsom vi visat, endast är gripen ur luften, återstår ändock att taga i öfvervägande, hvilken af de trenne öfriga är den äkta.

Vi vilja nu först till en särskildt, sammanhängande kort öfversigt samla de strödda dragen hos Xenophon. Detta är dock ett icke så lätt företag [1]), emedan i hans hufvudskrift icke finnes något system, föga ordning och enhet. Men i stället bär allt hos honom spår af trohet och samvetsgrannhet.

Sokrates utgick från den öfvertygelsen, att hvarje menniska inom sig hyste en medfödd känsla af rätt och orätt, dygd och last, — ett samvete; denna kunde genom eftertanka bringas till klarhet och sålunda dygden blifva en insigt, en vettenskap (*ἐπιστήμη*), hvarvid måste förutsättas att insigten öfvergår till handlingen. Målet för menniskans sträfvande är det N y t t i g a (*ὠφέλιμον, χρήσιμον*), d. v. s. det, som gör lifvet lyckligt. L y c k a n (*εὐδαιμονία*) är dock icke en slump (*εὐτυχία*), utan en följd af goda gerningar (*εὐπραξία*); nytta innesluter alltså det sköna och det goda, ty dem emellan finnes ingen skillnad [2]); således äro sedlighet och lycksalighet ett. Menniskosjälen har andel i gudomen (*τοῦ θείου μετέχει*), och oss tillkommer det att göra oss lika gudar-

---

1) Vi begagna dervid, utan att dock gå alldeles samma väg, Kühners uppsats de Socratis præceptis ad disciplinæ formulam revocatis, i hans upplaga af Xenoph. Commentarii, Goth. 1841, p. 4 f., hvilken sjelf följt Dissen's Commentatio de philos. morali in Xenophontis de Socrate Commentariis. Gott. 1812.

2) Mem. III. c. 8, 4. IV. c. 6, 9.

ne, men icke djuren [1]. »Gudomligt är att behöfva intet; närmast dertill är att behöfva så litet som möjligt« [2], neml af de yttre tingen. Mellertid består lyckan i en förening af flera goda (yttre och timliga) ting, såsom helsa och en stark kropp, sundt vett, konster och vettenskaper, dock endast så vidt de medföra praktisk nytta, vänskap, kärlek och enighet emellan föräldrar, barn och syskon (om makar är icke frågan!) samt en god samhällsinrättning. Men emedan ingenting finnes, som i och för sig är nyttigt och skönt, utan endast i förhållande till enskilda ting [3], och emedan äfven de goda tingen, orätt begagnade, kunna skada, så böra vi använda vår högsta omsorg och eftertanka, till att begagna dessa ting så, att de icke hindra vår lycka, utan tvertom främja den [4]. Detta vinnes genom dygden, d. ä. det till insigt och sinnesart uppodlade och öfvergångna förnuftet, hvars arter äro mandom (ἀνδρία), rättrådighet (δικαιοσύνη) och måttlighet (σωφροσύνη) [5], samt genom utöfningen af pligter d. v. s. det till handling öfvergångna förnuftet. Dessa afse helt och hållet vår egen nytta; ty liksom den, som vill skörda, måste väl sköta jorden, så måste ock den, som af gudar, fäderneslând och menniskor vill undfå godt, göra hvad dem behagligt är. Men alldenstund det goda eller

---

1) Ibid. I. c. 6. 10. II. c. 1. 4; IV. c. 5. 11. Enligt Cicero III. c. 3. 11 berättas Sokrates hafva önskat förbannelse öfver den som i tanken först åtskiljt "utile et honestum, natura cohærentia."

2) Ibid. I. c. 10, 6. 3) Mem. III. c. 8, 3.

4) Ibid. Mem. IV. c. 2, 34 f. Jfr Kühners Argum. till detta capitel.

5) Så väl hos Xenophon som Plato förbigås den fjerde cardinaldygden: insigt, besinning, visbet, (φρόνησις, σοφία), derföre att Sokrates ansåg dygden i allmänhet deruti bestå.

nyttiga beror af tid och omständigheter, och alldenstund pligterna eller lagen för våra handlingar göra vår egen välfärd till mål, så gifves det också inga absoluta pligter: så t. ex. äro lögn, svek, rofferi visserligen brott i samhället, men tillåtliga i krig. Emedan alltså ingenting i och för sig är godt, utan allt är obestämdt och osäkert, så kan det gifvas fall, särdeles när dessa ligga i den ovissa framtiden, då menniskan icke vet hvad hon för sitt bästa skall göra. Då, men endast då (ty hon bör så vidt möjligt nyttja förnuftets vägledning) bör hon fly till gudarne och af dem begära upplysning genom mantikens medel, hvilket ock, om vi göra godt [1]) och dyrka dem med fromt hjerta (ty på gåfvans storlek se de icke), af dem ej heller förvägras [2]). Men att forska öfver deras väsende, är dem misshagligt och för oss onyttigt; det är nog, att vi äro öfvertygade om att gudar finnas, fastän de äro osynliga för våra ögon, samt att deras vård och omsorg sträcker sig till menniskan; — till denna slutsats komma vi genom betraktelsen af verldens visa inrättning och af vår egen själs, med gudarnes beslägtade, natur.

Man torde finna denna teckning af den Xenophontiska Sokratismen mycket skiljaktig ifrån den, som framställes i andra böcker [3]), hvarest åtskilligt förtiges, åtskilligt inskjutes, det öfriga potentieras, och det redan derigenom, att man utbyter ordet nytta mot det goda, såsom mål för menskligt sträfvande. Utom det klander för förvexling af lycksalighet med dygd, dygd med vettenskap [4]), insigt med handling, brist på bestämning

1) Ibid. III. c. 13. 2) Ibid. I. c. 4. IV. c. 3.

3) Tennemann, Ritter, Hegel.

4) Ett inkast som Aristoteles Ethic. Nicomach. VI. 13 redan gjorde.

af det goda, dess beroende af subjectivitet, fädernesland, grekisk sed o. s. v., utom detta klander, som man vanligen rigtar emot detta system, träffas det af ännu svårare. Utgångspunkten är här endast egoism och egennytta; det står i ett blott svagt samband med gudomen och utesluter, hvad i all philosophi är det första, forskningen öfver gudomen sjelf. Här finnes intet ord om odödligheten, på hvilken Xenophon dock låter barbaren Kyros tro; i ett system, der belöning är motivet för all handling, är det besynnerligt, att sakna läran om straff och belöningar i evigheten; ja, här antydes endast svagt och dunkelt, att gudarne ens i det timliga lifvet belöna annorlunda än genom mantiska uppenbarelser.

Samma system skiljer sig åter väsentligen från det Platon tillegnar Sokrates, till en del redan i Apologien och ännu mer i Dialogerna. Det lyfter sig genast på en högre ståndpunkt, derigenom, att den Platoniske Sokrates i st. f. nyttan gör det goda, τὸ ἀγαθόν, till utgångspunkt, hvilket, såsom idee, är det allmänna, det enda verkliga och sanna, eviga, gudomliga, hvaremot de sinnliga differencerna endast äro förbigående, i och för sig icke existerande. Långt ifrån att, såsom den Xenophontiske Sokrates, skjuta ifrån sig transscendentala undersökningar, sysselsätter han sig hos Platon dermed i alla rigtningar och utgår just från dess första och högsta idee [1]. Då den förre tror på drömmar, tecken, spådo-

---

1) Ciceros ord Qu. Tusc. V. 4. 10: "Socrates primus philosophiam devocavit e coelo", gäller således blott om den Platoniska Sokrates. Kühner p. 12 uppställer följande motsats: "Nam ut ille (Platonicus Socrates) philosophiam de coelo in terram devocavit et ad vitæ quotidianæ usus revocavit; ita hic (Xenophonteus Socrates) philosophiam a terra ad coelum evocavit et ad divinas honesti, pulchri et justi imagines effinxit"; men han blir skyldig oss bevisen på, att

mar och offrar åt folkgudarna [1]), har den sednare slitit sig lös ifrån folktro, tradition och dogmatism. Väl talar han sällan i detta ämne, vare sig att han lät varna sig af andra philosophers öde ifrån att uppträda som fritänkare, eller ansåg denna tro ännu nödvändig för folket; likväl anmärker han på ett ställe [2]), att han icke insåg, huruledes Zeus, den högste och rättfärdigaste af gudarne, kunde lägga sin fader i bojor, eller huruledes krig, tvister och hat kunde äga rum mellan så heliga väsenden. Ja, i boken om Staten, skyr han ej att vilja förbjuda läsningen af Homeros, som likväl hos menigheten stod i ett halft kanoniskt anseende.

Men, frågar man, hvilken är nu den äkta, historiska Sokrates? Skola vi söka honom hos Xenophon eller Platon? Derom hafva meningarna länge varit skiljaktiga. Några [3]) hafva tillerkänt Xenophon företrädet, andra [4]) Platon, likväl medgifvande, att den lära denne tillegnar Sokrates, väl vore i betydligaste måtto hans egen, men att den, särdeles i de äldre skrifterna, stödde sig på mästarens mindre utvecklade satser. Å ena sidan har blifvit anfördt: Platon hade en alltför stor sjelfständighet, en alltför rik fantasi, för att kunna vara en annans

denna sednares philosophi någonsin uppsteg till himmelen, så vida dervid menas något vidare än blotta erkännandet af gudarnes existens och försyn.

1) Memor. Socr. I. 1. 2.   2) Euthyphr. p. 6.

3) Tennemann, Rötscher, Kühner, p. 12. Limburg-Brouwer.

4) Lud. Dissen, de philos. morali in Xenophontis de Socrate Commentariis tradita. Gott. 1812. Schleiermacher Abhandl. d. K. Preuss. Akad. d. Wissensch. Berl. 1814—15. p. 50 f. Brandis i Rhein. Mus. 1827, 1. 2. 1828 II. 1. Ritter, Gesch. d. Phil. II. sid. 57. Rossel, Dissert. de Philos. Socr. Gotting. 1837.

SOKRATES

OCH

HANS ANKLAGARE.

4. Delen.

Med Phil. Facult. tillstånd

under inseende

af

VILHELM FREDRIK PALMBLAD

Ph. M. Professor i Grekiska Litteraturen. R. N. O.
Ledamot af K. Vitterh. Hist. o. Antiqv. Akad.
Corresp. af K. Skandinav. Hist. Samf.

till offentlig granskning framställd

för Philosophiska Graden

af

JOH. ERIK EKELUNDH

V. D. M. Cons. Eccl. Aman. E. O. Upl.Rosl.
Stip. Ness.

å Gustavianska Lärosalen den 31 Maj 1845,

p. v. t. e. m.

Upsala,

Leffler och Sebell, Kongl. Akad. Boktryckare.

KYRKOHERDEN I KALMAR

VÄLÄREVÖRDIGE OCH HÖGVÄLLÄRDE

HERR **PEHR OLOF ZETHRIN**

tacksamt helgadt

af

J. E. Ekelundh.

CONTRACTSPROSTEN

OCH

KYRKOHERDEN I RASBO OCH KIHL

HÖGVÖRDIGE OCH HÖGLÄRDE

HERR DOCT. AND. B:HSON LUNDQUIST

SAMT

PROSTEN OCH KYRKOHERDEN

I SPARRSÄTRA OCH BRED

HÖGÄREVÖRDIGE OCH HÖGLÄRDE

HERR MAG. JOHAN ERIK MOLIN

med vördnad och tacksamhet

af

J. E. Ekelundh.

Theses Respondentis.

I.

Si utilitatem spectamus, quam Socrates ad philosophiæ disciplinam contulit, is primus videtur fuisse, qui a rebus occultis et ab ipsa natura involutis eam avocaverit et ad vitam communem adduxerit.

II.

Ea etiam non minima fuit caussa, cur præcepta Socratis tantam, quantam neminis fere unquam, vim atque momentum ad totum humanum cultum civilemque mutandum attulerint.

III.

Δαιμόνιον, quod apud Socratem tanta valuit auctoritate, sine dubio is fuit sensus, quem nos dicimus conscientiam.

IV.

Illa vero rectæ voluntatis conscientia Socrati solatium semper tutissimum præbuit. Sic etiam quum in eo esset, ut venenum biberet, non recusavit, quin poenam adjudicatam subiret, quia δαιμόνιον, »mortem nihil mali secum esse allaturam« dixerat.

tolk, utan han begagnade i stället Sokrates såsom tolk för sina meningar; dessa utvecklade sig, ja förändrade sig betydligt under dess långa lefnadstid; derföre se vi ock hans Sokrates vexla meningar och antaga många gestalter. Deremot öfverensstämde den äkta Sokrates' enkla lära så mycket bättre med Xenophons sinnesrigtning och något inskränkta själsgåfvor; fastän deruti Platon vida underlägsen, ägde han dock tillräckligt godt hufvud att uppfatta sin mästares föga klyftiga lära, och då hans syfte, såsom fallet var med Platon (utom i Apologien), icke var att framställa egna satser, utan att helt enkelt försvara honom, i det att han öppet, klart, enkelt ådagalade hela hans tanke- och handlingssätt, böre vi antaga, att den historiska Sokrates endast hos Xenophon är att finna.

Deremot anföres å andra sidan: det var Sokrates' vana att samtala med hvem helst han träffade, i ändamål att uppmana dem till dygd och eftertanka; naturligtvis måste han dervid lämpa sig efter hörarnes fattning, intresse och lynne. Till deras antal, som voro i saknad af speculativt sinne och dessutom studerade philosophien för yttre ändamåls skull, hörde Xenophon, hvilken alltså endast lärde känna mästarens lära från dess ena sida, och således på samma ofullkomliga sätt måste framställa den.

Kanhända torde kännedomen om Sokrates' personlighet bidraga till frågans lösning. Man lemnar Xenophons Commentarier med det intrycket, att den beprisade läraren varit en för moralisk folkbildning, dygd och sedlig förädling ogement nitisk philanthrop, dertill ledd af den renaste välvilja och menniskokärlek, men icke af någon prophetisk drift; att i hans väsende fanns in-

genting underbart utom hans dämonium, hvarifrån ocksä allt mystiskt försvinner, om (såsom några föreställt sig saken) detsamma var ingenting annat än en högt utbildad klokhet. Sålunda finner man hos den Xenophontiska Sokrates ingenting, som påminner om en siare, en enthusiast, utan hans traktan gick blott ut på att utbilda menniskans egen eftertanka så, att hon kunde på engång lefva lyckligt och sedligt, men blott i yttersta nödfall fly till mantiken, annars borde hon afhålla sig från all forskning om vetandets högsta föremål; med ett ord: framför oss står bilden af en förståndsmenniska, en empirist, lika enkel i sina läror som i sitt yttre skick och i sitt sätt att vara. Denna föreställning har i allmänhet fortplantat sig hos efterverlden och blifvit den rådande.

Låtom oss nu tillse om denna bild till alla delar träffar in på den historiska Sokrates. Först berättas om honom att han under fälttåget mot Potidäa [1]) försjunkit i sådant eftertänkande, att han hela dagen och natten igenom blifvit orörlig stående på en enda fläck, till dess morgonsolen väckt honom ur detta tillstånd — hvilket jemväl sedan ofta nog skall hafva händt honom. Man inser nu klarare, huru komediskrifvarne kunde anse honom för grubblare. »Detta — säger Hegel — är ett kataleptiskt tillstånd, som lärer haft analogi, frändskap med somnambulism, magnetism, ett tillstånd, hvaruti hans sinnliga medvetande var helt och hållet dödt — ett den inre abstractionens physiska lösslitande från den concreta, kroppsliga tillvarelsen, i det att individet afsöndrar sig från sitt inre Sjelf; och vi se af detta yttre phänomen beviset på, huru hans andas djup arbetade inom sig.» Har Hegel rätt, så var Sokrates ett slags Svedenborg,

1) Diogen. Laërt. L. II.

som oaktadt sina hänryckningar ändock i hvardagslifvet var en ganska enkel, prosaisk natur, i hvilken ingen anade propheten. Vill man åter hellre tro, att detta själstillstånd var af mera vettenskaplig art, en djup och långsam meditation, lik Leibnitz', den der berättas ett par dagar hafva setat liksom i dvala rufvande öfver en vettenskaplig upptäckt; så bevisar detta att Sokrates tankar tidtals nedstego i speculationens djupaste rymder, der visserligen hans af Xenophon framstälda lära icke var buren. Ja Xenophon sjelf tillskrifver honom vanan att öfva sina lärjungar i dialektik [1]), men i hans bok se vi derpå inga eller åtminstone föga lyckliga prof.

I sitt försvarstal så väl hos Platon som i det, som med rätt eller med orätt bär Xenophons namn, åberopar Sokrates den delphiska guden, som förklarat honom för den ädlaste, rättrådigaste och visaste af menniskorna. Detta gudasvar (säger han sjelf) väckte i början en stor förvåning hos honom, emedan han ända dittills hade ansett sig veta intet. Snart fann han dock andra ännu okunnigare och sig sjelf åtminstone derutinnan klokare än andra, att han insåg att han visste inte. Från denna stund gick han oupphörligt omkring, för att enligt gudens anvisning (κατὰ τὸν θεόν . . . τῷ θεῷ βοηθῶν) upplysa menniskorna om deras okunnighet, — emedan en sådan insigt (såsom han på andra ställen säger) är villkoret för vishetens begynnelse, första steget till sjelfmedvetandets utveckling, i öfverensstämmelse hvarmed också på gudens tempel i Delphi stod inristadt γνῶθι σεαυτόν. Från denna dag ansåg sig Sokrates såsom ett Guds redskap, en utkorad apostel, och för denna pligt åsidosatte han (säger han) både allmänna och enskilda ange-

1) Mem. IV. 5, 12; IV. 6, 1. Ritter, sid. 57.

lägenheter. Detta är en högst vigtig punkt, hvilken (den obetvifladt äkta) Xenophon förbigått och på hvilken nyare forskare (mig vetterligen) fästat nog litet afseende, men som likväl — enligt min mening — påtrycker Sokrates stämpeln af en prophet, — men en prophet af ett alldeles eget slag, — en prophet, som påstod sig veta intet, men dock mer än alla andra dödlige.

Ett tredje kännetecken på Sokrates' siar-egenskap var hans bekanta dæmonium. Hade detta, enligt åtskilliges mening, icke varit annat än ett högt utbildadt omdöme, »eine innere Erwägung,« som tillät honom att beräkna framtiden, så försvinner visserligen detta insegel; men ifall det lyckas oss att visa (hvilket vi snart skola försöka), att detta, till och med enligt Xenophons åsigt, var en Guds röst, en omedelbar, Sokrates enkom tillkommande uppenbarelse, så träder han inom kretsen af dessa θεομάντεις, ἐνθουσιασταί, θεόπνευστοι, hvilka genom inre uppenbarelser förmå läsa in i framtiden, såsom Orpheus, Musäos, Abaris, Aristeas m. fl., dock så, att då gudomen hos dessa ansågs bo permanent, så meddelade hon sig åt Sokrates endast momentant, under särskilda ögonblick af inspiration, klarseende eller aning. Äfven i denna beröring med gudomen vill icke Xenophon se någonting annat än en särskild form af vanlig mantik, vare sig att han föga kände läraren från den enthusiastiska sidan, eller han, skrifvande för ett apologetiskt ändamål, med flit ville så framställa saken.

I följd af allt detta synes mig föga troligt, att Sokrates skulle hafva inskränkt forskningen inom de trånga rymder, inom hvilka Xenophon innesluter den, och att han sålunda skulle såsom otillbörliga och onyttiga tillbakavisat alla spörsmål om själens odödlighet. Då han lofvade de

menniskor, som uppfylla sina pligter mot gudar, stat och likar, timlig lycka, månne han väl kunnat underlåta, att också lofva dem i den andra verlden en evig vedergällning? En sådan tro tyckes ju bordt framkallas af hans läras praktiska syftning, bordt vara det oumbärliga fundamentet för en så beskaffad sedelära [1]; sjelfva inseglet på hans mission? Xenophon sjelf låter, såsom vi förut anmärkt, Kyros derom tala ett och annat; det är icke otroligt, att denna lära är ett lån från Sokrates, helst som den persiska storkonungen räsonnerar om gudarne nästan alldeles så som den atheniska bildhuggaren [2].

Jag kan ock svårligen öfvertyga mig om, att den grekiska ethikens fader skulle stödt sin pligtlära på crass egennytta, ett ömsesidigt, mellan gudar och menniskor tyst öfverenskommet, betalt, quitteras, hvarvid dock tacksamheten icke är utesluten. Ty sådan är i sjelfva verket den Xenophontiska lycksalighetsläran. Hvarföre skola vi dyrka gudarne? Derföre att vi vilja af dem åtnjuta godt. Hvilket är det goda? Det som bereder oss lycka. [3]) Fjerran låg således den föreställningen att

1) Tennemann, II. 75. 2) Derst. sid. 77.

3) Dissen och Forchhammer hafva framställt saken som jag, hvarföre de tadlas, den förre af Kühner, den sednare af Rötscher (Berl. Jahrb. 1838 s. 143): väl medgifvande, att detta ὠφέλιμον förädlat sig hos Plato till τὸ ἀγαθόν, men att dock med förstnämda ord icke bör förstås åsyftandet af belöningar eller ett utom handlingen liggande ändligt mål, utan just sjelfva handlingens mål, d. v. s. att vid all handling borde man tänka på hvad godt den åsyftade, eller hvad hvar sak bidroge till lifvets lycka, som åter är lifvets högsta ändamål. Men bådadera sammanfalla ju i sjelfva verket, då här är fråga om egen, icke andras lycka, ty denna lycka är ju ett resultat af ett klokt och väl beräknadt handlingssätt och dess derigenom vundna frukter?

vi böra söka det goda för dess egen skull, derföre att det vore gudomligt, förnuftsenligt, såsom den Platonska Sokrates lärer. Hos den historiska Sokrates, förmoda vi, låg denna lära åtminstone i frö, ehuru han vid detta ὠφέλιμον måhända fästade ett abstract, ej fullt utveckladt begrepp.

Vi sade: i frö; ty vi vilja gerna medgifva, att hvad som hos Platon var frukt ännu hos hans lärare endast var frö eller blomma. Eller månne snarare denna skiljaktighet mellan den af Xenophon och den af Platon skildrade Sokrates låter förklara sig ej blott af skiljaktigheten i dessa lärjungars olika själsdaning, utan också af skiljaktigheten i mästarens egen speculation under dess särskilda stadier? Vi hafva ofvanför anmärkt, att Xenophon var omkring femton år äldre än Platon, och måste således ungefär lika många år tidigare njutit mästarens undervisning. Hvad hindrar alltså att antaga, att denne vid slutet af sin bana icke stod qvar på alldeles samma punkt som ett eller par årtionden förut, utan att han under mellantiden genomlupit ett — hvem vet huru långt? — vägstycke i tankeverlden? Man måste först vara roddare, innan man sätter sig vid styret, säger Aristophanes; hvar och en har ju sina läroår: handtverkaren, konstnären, tänkaren? Besinnar man vidare, att Sokrates' yttre och inre personlighet var sammansatt af flerfaldiga motsatser: — svärmeri i förening med stor förståndsklokhet, — en »korybantisk enthusiasm«, som stundom till åskådarnes löje uttryckte sig medelst de häftigaste affecter, under det han annars var kall, ironisk, gäckande; — äkta attisk humanitet med yttre cynism — anlag för poesi och bildande konst, parade med dialektik och speculation — den ädlaste själ, bunden vid en ful och otrellig kropp, som antydde mer en

Faun än en Prophet; — medfödda låga och föraktliga böjelser, dem (säger han sjelf) han med makt måst kufva; — besinnar man allt detta, så anse vi oss berättigade att hos Sokrates antaga många skiljaktiga rigtningar, många afbrutna tendenser, jemte ett ständigt fortskridande inom den egentliga sphæren för hans speculativa verksamhet. Sålunda har det varit mer än möjligt, att hans lära, under tiderymden mellan Xenophons och Platons läroår hos mästaren, utvecklat sig från en lära om τὸ ὠφέλιμον till läran om τὸ ἀγαθόν. Tillika blir det nu först rigtigt förklarligt, huru så många dels olikartade dels skenbart hvarandra motsatta systemer (hvilket man annars söker utleda blott ur lärjungarnes olika naturanlag) kunnat uppväxa ur Sokratismen; så att Antisthenes satte lifvets mål i oberoende af sinnliga behof och af medmenniskor, — Aristippos tvertom i njutningen och tillfredsställandet af alla behof, — Xenophon i det nyttiga i öfverensstämmelse med pligter — Eukleides i det absolut goda, utan afseende på nyttan, — Platon slutligen i öfverenssämmelsen med gudomen, såsom den högsta ideen. Alla dessa tendenser lågo i frö uti Sokratismen, men, mena vi, den ena och den andra framträdde starkare eller svagare under lärans olika utvecklingsperioder. Så utbildade Diogones ända till carikatur den Sokratiska kroppsliga cynismen, Cyrenaikerne och Alkibiades den yttre elegancen, Platon den inre, Megarikerne och (fast på annat sätt) Platon den sokratiska dialektiken och sophistiska klyftigheten; Kritias jemte Cyrenaikerne sleto sig alldeles lösa från traditionen, hvaremot Xenophon, med dess bibehållande, sökte att i lifvet och på ärans fält (hvarest Sokrates jemväl utmärkt sig [1])), realisera lärarens maximer och praktiskt följa hans

1) Under sina trenne fälttåg hade Sokrates den ena gången räd-

föredöme; hvarvid slutligen ej bör förbises, att Platon som förde Sokratismen till sin spets, var mästarens sednaste lärjunge.

Sammanfatta vi det ofvanför sagda, anse vi oss kunna försvara den åsigten, att Xenophon lemnat oss en trogen och sann, men icke fullständig bild af sin lärare. Fullständig var den icke, dels derföre att Sokrates, under hans lärotid, ännu icke var fullt färdig, dels derföre att Xenophon icke rigtigt kände eller kunde uppfatta honom från den speculativa sidan, samt slutligen derföre, att han i en skrift, som hade till syfte att försvara lärarens orthodoxi, undangömde hans mera esoteriska sida. Den Xenophontiska Sokrates bör alltså completteras ur Platon, men svårigheten är, att bestämma huru långt vi derutinnan få gå. Fullt Sokratisk är (såsom ofvan sades) utan tvifvel hans Apologi, hans Kriton och andra äldre skrifter, der Platon ännu står på en mindre sjelfständig grund; hvarjemte man, hvad de öfriga beträffar, måste gifva akt på strödda, äkta, Sokratiska drag, hvilka mer eller mindre tydligt gifva sig tillkänna som historiska. Sålunda construerad blifver bilden mindre skiljaktig från den Xenophontiska, än man i början kunde förmoda. Grundritningen till den förfullständigade Sokratismen blifver alltså i sina hufvuddrag följande. I Apologien utgifver Sokrates sin lära såsom en *ἀνθρωπίνη σοφία*, kallar de närvarande till vittnen [1]) på, att han icke sysselsatt sig med forskningar öfver gudomliga eller underjordiska ting. Sin kallelse satte han uti att tvinga menniskorna till bekännelse af deras okunnig-

dat Alkibiades', den andra Xenophons lif, och en gång fått medborgarkransen sig tilldelad, hvilken han dock öfverlemnade åt Alkibiades.

1) Apol. p. 19.

het och att öppna ögonen öfver lifvets sedliga ändamål, hvilket han än gaf namnet af Nytta än af det Goda (det förra troligen i början, det andra i sin sednaste tid). Då Sophisterne gjorde det verkligt Sanna, det Objectiva beroende af det subjectiva, tillfälliga, enskilda omdömet, eller tänkandet, som kunde vara ytligt nog, ville Sokrates, att det endast skulle bero af det förnuftiga tänkandet, reflexionen, stödd på den medfödda känslan af rätt och orätt, »de oskrifna lagarna.« Han lemnade alltså naturphilosophi och theologiska speculationer, men öfvade sig så mycket mer i dialektik, eller i konsten att särskilja hvar sak efter sin art. Men tillika (här följer en vigtig punkt, som vanligen lemnas ur sigte eller åtminstone icke upptages såsom en länk i Sokrates' system), men tillika erkände han att menniskoförnuftet hade en gräns, så att det måste i vissa dunkla fall [1]) af gudomen hämta uppenbarelser, hvarföre mantiska anstalter voro ett medel, men han sjelf hade i sitt inre ett orakel hvars art vi nu vilja skärskåda. Genom det förra sammanhängde Sokrates med sin tids fördomar och vantro, genom det sednare ställde han sig på en punkt, skild från både folkreligionen och från den fria, sjelfständiga speculationen.

---

1) *Τοὺς θεοὺς ... περὶ τῶν ἀδήλων ἀνθρώποις συμβουλεύειν ... πάντα ὁρᾶν, καὶ πάντα ἀκούειν, καὶ πανταχοῦ παρεῖναι, καὶ ἅμα πάντων ἐπιμελεῖσθαι αὐτούς.* Mem. I. c. 4, 18. Sannt är dock att gudarnes råd hufvudsakligast inskränkte sig till handlingar som rörde det timliga bästa.

4.

Sokrates Dämonium.

För att fullständigt känna Sokrates' såväl personlighet som philosophi, äfvensom för att kunna bedömma grunden eller ogrunden af den mot honom rigtade anklagelsen, är det nödvändigt att göra sig ett rätt begrepp om arten och beskaffenheten af hans dämonium; ett problem, med hvars lösning kyrkofäder och philosopher, fornforkare och physiologer i alla tider ofta sysselsatt sig. Plutarchos och Apulejus hafva derom skrifvit särskilda afhandlingar, men vi hålla oss förnämligast till hvad philosophens egna lärjungar derom förmäla. Begynnande med **Platons** vittnesbörd, vilje vi anföra alla hithörande ställen.

a) »J hafven ofta hört mig säga — yttrar Sokrates sjelf i sin försvarsskrift [1] — att någonting gudomligt och dämoniskt vederfares mig, hvaröfver Meletos i sin stämning också drifver gäck. Detta har börjat redan ifrån min barndom, en röst nemligen, som när den tilltalar mig, alltid afråder mig från hvad jag ämnar göra, men uppmanar mig aldrig.«

b) Detsamma upprepas äfven, nästan med samma ord, i en Sokratisk dialog [2], med följande tillägg: som

1) Plat. Apol. Socr. c. XIX. p. 31. Detta ställe har Cicero nästan ordagrannt öfversatt: "Hoc nimirum est illud, quod de Socrate accepimus quodque ab ipso in libris Socraticorum sæpe dicitur, esse divinum quiddam, quod dæmonium appellat, cui semper ipse paruerit, numquam impellenti, sæpe revocanti." De Devinat. I. 54.

2) Theages, p. 128.

någon vän anförtror mig något, och rösten låter höra sig, så inträffar detsamma; hon varnar mig och tillåter honom icke utföra det.«

c) I slutet af sitt tal inför domrarne[1]) yttrar Sokrates, att hans vanliga spådomsaning, den från dämoniet nemligen (*ἡ εἰωθυῖά μοι μαντικὴ ἡ τοῦ δαιμονίου*), till hans förundran icke lät förspörja sig ända ifrån rättegångens början, då likväl detta guds tecken (*τὸ τοῦ θεοῦ σημεῖον*) ofta jemväl vid obetydliga tillfällen (*ἐπὶ σμικροῖς*) varnande lät höra sig, hvaraf han slöt att döden, hvarmed denna anklagelse hotade honom, icke, såsom man förmodade, vore den högsta af olyckor, utan tvertom en lycka.

d) I Platons andra dialoger återkommer Sokrates då och då till detta thema. Så säger han[2]), att när affälliga lärjungar återkommo, plägade han tillåta det, så vida icke gudomen (i hans inre) satte sig deremot.

e) På ett annat ställe yttrar en siare[3]) till philosophen: »emedan du alltid säger att det dämoniska vederfares dig, så anklagar han (Meletos) dig såsom en nyhetsmakare i religionen, och går att beljuga dig inför domstolen, emedan han vet att dylikt förtal finner lätt ingång hos mängden.«

f) »Du torde undra — säger Sokrates till Alkibiades[4]) — att jag, som nästan först älskat dig, nu sedan dina öfriga älskare öfvergifvit dig, icke aflägsnar mig ifrån dig, utan efter så många år åter vänder mitt tal

1) Apol. Socr. c. XXXI. p. 40. Ofvanföre i utdrag återgifvet.
2) Theætet. p. 151. 3) Euthyphr. p. 3.
4) Alcib. I. p. 103—106 i sammandrag.

till dig. Men hvarföre jag under de sist förflutna åren afhållit mig ifrån allt umgänge med dig, detta har sin grund icke i ett menskligt, utan i ett gudomligt hinder (*δαιμόνιον ἐναντίωμα*)... Men sedan intet hinder nu mer finnes, nalkas jag dig åter... Jag tror nemligen, att du utan min hjelp omöjligen kan komma till den makt du åsyftar; förut, då du var yngre och icke hyste ett sådant hopp, tillät guden det icke, emedan mina ord skulle varit fåfänga, men nu, emedan han medger det, så hör!«

g) I boken om Staten [1]), yttrar Sokrates, sedan han anmärkt huru ringa deras antal är, som fortfara i philosophiens studium samt sedan han uppräknat de särskilda omständigheter, som derifrån kunna afhålla enskilda: »med mig är ett särskildt förhållande, i det att jag följer en gudomlig anvisning, hvilket alltså icke är värdt att nämna, emedan sådant näppeligen förut vederfarits mina föregångare [2]).

h) Tillägger man följande ställe [3]): »då jag ville genomvada en flod, så vederfors mig dæmoniet, det vanliga tecknet; ty så ofta detta händer, håller det mig alltid tillbaka från hvad jag ämnar göra«; — så har jag

1) De Republ. VI. c. 10. (p. 496.)

2) Stället lyder sålunda på grundspråket: *τὸ δ' ἡμέτερον οὐκ ἄξιον λέγειν, τὸ δαιμόνιον σημεῖον* (dessa ord ha vi fritt öfversatt, emedan den ordagranna tolkningen skulle varit obegriplig); *ἢ γάρ πού τινι ἄλλῳ ἢ οὐδενὶ τῶν ἔμπροσθεν γέγονε.* Sistnämde ord har Schleiermacher ej alldeles rigtigt återgifvit (mag es [das göttlich Zeichen] schon einem anderem oder auch noch keinem zuvor geworden sein); ty *ἤ τις ἢ οὐδείς* är fullt nekande. Valcken. ad Herod. III. 140, Matth. Gr. §. 487. 8. Stallbaum ad h. loc.

3) Phædr. p. 212.

anfört alla mig vetterliga ställen, der detta phänomen hos Platon [1]) förekommer.

Låtom oss nu höra, huru Xenophon uppfattar och framställer saken.

i) Straxt i början af de Sokratiska Lefnadsanteckningarne heter det [2]): »det var ett allmänt tal, att Sokrates brukade säga, att gudomen (τὸ δαιμόνιον) gåfve honom tecken; derifrån härledde sig väl hufvudsakligast beskyllningen att han infört nya gudar (καινὰ δαιμόνια). Men Sokrates har icke infört någonting annat nytt, än andra, som, föröfvande spådomskonst, dertill begagna, fåglar, röster, vartecken och offer. Dessa antaga, att hvarken fåglarne eller de mötande veta hvad de spådomssökande önska känna, men att gudarne medelst dem gifva tecken. Alldeles detsamma trodde också denne. Menigheten håller före, att fåglarna och vägatecken afskräcka ifrån eller drifva en till ett företag: Sokrates sade, enligt sin öfvertygelse, att det var hans dämonium, som gaf honom tecken: många af sina vänner föresade han, att de borde företaga det, uraktlåta ett annat, alltefter som samma dämonium gaf uppenbarelse. Och de som lydde honom hade gagn deraf, och de som icke lydde honom, ångrade det« o. s. v.

k) Samma tanke återkommer i det Xenophontiska försvarstalet (12, 13) med andra ord: »Huru kan jag beskyllas för att införa nya gudar, jag, som påstår, att det är guds röst som ger mig tecken om hvad jag bör

1) Med undantag af ett märkligt ställe i skriften Theages, emedan dess äkthet betviflas. Vi återkomma dock dertill nedanföre.

2) Mem. I. 1. 2 f.

göra? De, som lyssna till fåglalåt och mennisko-röster, spå ju ock af ljud; och ho kan bestrida att ju icke åskan har ljud och är ett väldigt tecken? Och den på sin trefot i Pytho sittande prestinnan, uppenbarar icke äfven hon hvad hon af guden förnummit? Att guden både vet det tillkommande och ger det tillkänna för hvem honom täckes, det är någonting, som af alla, menar jag, medgifves och allmänt förekommer; men då andra nämna fåglar, röster, mötande ljud och spåmän såsom de der, hvilka gifva tecken, så kallar jag detta för dämonium, och tror att jag deruti talar sannfärdigare och mer i öfverensstämmelse med gudarnes helighet, än om jag skulle på fåglar öfverflytta denna deras förmåga. Alltså ljuger jag icke om guden, och anför till bevis derpå, att, ehuru jag för många af mina vänner kunngjort gudens råd, har jag dock aldrig befunnits ljuga.«

l) »Då Sokrates påstod — heter det på ett annat ställe [1]) — att hans dämonium uppenbarade honom hvad han borde eller icke borde göra, men ändock blef dömd till döden, så torde någon tro, att han om detta dämonium sagt osanning« o. s. v. Längre ned [2]) yttrar han, att dämoniet hindrat honom att lägga hand vid sitt försvarstal inför domrarne.

m) I Xenophons Gästabud [3]) anmärker Antisthenes på skämt, att Sokrates undvek att tala med honom, i det att han nyttjade sitt dämonium till förvändning.

Vid jemförelsen mellan Platons och Xenophons framställningar, finner man den skiljaktigheten, att enligt den

---

1) Ibid. IV. 8. 1. 2) Ibid. IV. 8. 5.
3) Conviv. VIII. 5.

förre dämoniet aldrig yttrade sig tillstyrkande, endast förbjudande, men enligt den sednare åter, med hvilken också Plutarchos öfverensstämmer, på båda sätten. Cicero och Apulejus följa Platon; Diogen. Laërtios yttrar i allmänhet blott att dämoniet gaf Sokrates uppenbarelser om det tillkommande. Nyssnämde skenbara motsägelse kan dock så förklaras, att det inre oraklets tystnad af Sokrates uttyddes såsom ett bifall eller tillstyrkan [1].

Föröfrigt stämma båda lärjungarne fullkomligt öfverens i följande:

A. Kallas vartecknet en röst, hvilken dock icke förnimmas med öronen, utan i det inre sinnet, ännu mindre var det en Genius, en Skyddsengel, som kunde skådas eller utifrån höras, hvartill denna föreställning i en sednare tid utbildade sig [2].

---

1) Tennemann, II. p. 33., hvilket ock öfverensstämmer med de ofvanföre under beteckningarne *a* och *e* citerade ställena hos Platon, fastän Xenophon ej gjort skillnad mellan detta positiva och negativa bifall.

2) Så uppgör Apulejus en theori öfver Demonerna, och särskildt om Skyddsenglarna yttrar han, (ed. Bipont. p. 238), åberopande Platon, dock med tillhjelp af sin egen exeges (me interprete): "Singulis hominibus in vita agenda (Plato autumat) testes et custodes singulos additos, qui, nemini conspicui, semper adsint, arbitri omnium non modo actorum, verum etiam cogitatorum. At ubi vita edita remeandum est, eundem illum, qui nobis præditus fuit, raptare illico et trahere velut custodiam suam ad judicium, atque illic in caussa dicenda assistere; si qua commentiatur redarguere: si qua vera dicat, asseverare: prorsus illius testimoniis ferri sententiam. Om Sokrates enskilda Genius yttrar han p. 246: "Quod autem incepta Socratis quæpiam Dæmon ille prohibitum ibat, nunquam adhortatum, quodammodo ratio prædicta est. Enimvero Socrates, utpote vir apprime perfectus

B. Denna röst yttrade sig så väl i stora som små saker, i sådana som icke blott rörde Sokrates enskildt, utan äfven hans vänner, samt talade alltid sannt, hvarföre Sokrates också ansåg den för en verklig guds röst, och satte den i full jemnbredd med oraklen.

Såvida är man ense. Mig synes vidare vara klart, att Sokrates ansåg detta orakel för en egen, sig ensam af gud förlänad prophetisk gåfva, men, olik andra propheter, åberopade han icke detta dämonium såsom en Guds röst, den der gaf honom uppenbarelse om öfversinnliga ting, om odödligheten eller andra religiösa eller ens sedliga dogmer, utan blott om sådana ting, som voro honom och hans vänner i timligt hänseende nyttiga.

Vi förneka således, att ifrågavarande osynliga vägvisare bör förklaras såsom en instinkt, ett samvete, ett blott och bart subjectift medvetande, en öfverlägsen slutkonst, ett inre öfvervägande, som i följd af hans stora förstånd ledde denna tänkare till det rätta — således, att detta dämonium skulle varit en grundförmåga, hvarmed väl alla andra mer eller mindre äro utrustade, men

ex sese, et ad omnia congruentia sibi officia promtus, nullo adhortatore unquam indigebat; at vero prohibitore non numquam, si quibus forte conatibus ejus periculum suberat, ut monitus præcaveret, omitteret cœpta" etc. Han lägger vigt på att Sokrates sagt "non v o c e m sibi, sed v o c e m q u a m p i a m divinitus oblatam; quo additamento profecto intelligas, non usitatam vocem, nec humanam significari... Equidem arbitror non modo auribus eum, verum etiam oculis signa dæmonii sui usurpasse. Nam frequentius non vocem, sed signum divinum sibi oblatum præ se ferebat. Id signum potest et ipsius dæmonis species fuisse, quam solus Socrates cerneret, ita ut Homericus Achilles Minervam." Föröfrigt var vid denna författares tid alla traditioner, hvaraf dock Plutarchos förnummit hvarjehanda, redan förklingade: h a n vet ingenting mer än hvad han läst hos Platon.

SOKRATES

OCH

HANS ANKLAGARE.

---

5. Delen.

Med Phil. Facult. tillstånd

under inseende

af

VILHELM FREDRIK PALMBLAD

Ph. M. Professor i Grekiska Litteraturen. R. N. O.
Ledamot af K. Vitterh. Hist. o. Antiqv. Akad.
Corresp. af K. Skandinav. Hist. Samf.

till offentlig granskning framställd

för Philosophiska Graden

af

ADOLF FREDRIK ÖLANDER

af Östgötha Nation.

å Gustavianska Lärosalen den 4 Juni 1845,

p. v. t. e. m.

Upsala,

Leffler och Sebell, Kongl. Akad. Boktryckare.

hvilken genom yttre förströelser, sysselsättning med lifvets lägre bestyr, brist på eftertanka och öfning blott svagt och ofullkomligt eller ock rentaf *icke* yttrar sig. [1])

Till stöd för detta antagande åberopas följande ställe [2]), hvilket jag hittills just för detta ändamål sparat: »*Sokrates.* Då vi ej äro i stånd att förese hvad som länder oss till gagn i framtiden, så bistå gudarne oss deruti, i det att de genom spådomskonsten yppa det tillkommande för dem, som spörja dem, och undervisa dem om sättet, huru det bästa kan ske. — *Euthydemos.* Ja, emot dig synas de visa en större huldhet än emot andra, eftersom de, otillsporde, förkunna dig hvad du bör göra eller icke göra. — *Sokrates.* Och att jag talar sannt (ὅτι δέ γε ἀληθῆ λέγω), det kan du ock inse, om du icke väntar till dess du får se gudarnes gestalter« (och nu följer det ofvanför anförda sid. 46). Långt ifrån att detta ställe skulle bevisa att ett δαιμόνιον vore *gemensamt* för Sokrates och alla menniskor [3]), synes mig motsatsen vara klar, och tankegången vara föl-

1) Thiersch i Wien. Jahrb. Bd. III 1818. p. 84 o. f. Rötscher, Aristophanes u. sein Zeitalter s. 255, Kühner, De Socratis δαιμονίῳ i hans upplaga af Xenoph. Commentar, sid. 18.

2) Mem. IV. 3. 12.

3) Kühner, p. 423 räsonnerar på följande sätt: "Euthydemi verba Socrates arripiens demonstrare studet, illud *δαιμόνιον* non sibi soli tanquam proprium quoddam beneficium a diis tributum, sed commune esse cum ceteris hominibus; ceteros enim homines illud *δαιμόνιον* non agnoscere, quia non in eo acquiescant, ut ejus vim in animo percipiant, sed oculis cernere cupiant... Quod si igitur, inquit Socrates, hujus boni particeps fieri cupis, non debes exspectare, donec deus forma quadam indutus in conspectum tuum veniens futura tibi prædicat" etc.

jande: »Sannt är visserligen hvad du, Euthydemos, anfört, att gudarne oåtsporde tilldela mig särskilda uppenbarelser, men hvad andra menniskor beträffar, som, i brist på ett inre orakel, sjelfva måste rådfråga gudarne, bör du icke betvifla att hvad jag nyss talat är sannt (ὅτι δέ γε ἀληθῆ λέγω), såvida du endast icke fordrar att få se gudarne lekamligen.« Derigenom försvinner ställets så ofta öfverklagade dunkelheter. Hade Sokrates hyst en annan mening än Euthydemos, skulle han naturligtvis rättat honom, men nu antager han stillatigande densamma och erinrar blott, att andra menniskor för sitt behof istället hade de vanliga oraklen att tillgå.

Denna förklaring står i full samklang med den Xenophontiske Sokrates' system. Lifvets mål är den på dygd grundade lyckan; denna vinnes genom eftertanka och förståndsodling. Men det gifvas dock åtskilliga för vår välfärd vigtiga ting, hvaraf vår framtids sällhet mer eller mindre beror, och hvaruti vi genom egen insigt icke kunna vägleda oss. I sådana fall måste man spörja gudarne. Detta behöfde dock icke Sokrates sjelf, ty inom hans röst talade Guds röst. Denna sätter han med de tydligaste ord (ofvanf. §§. *i* och *k*) i analogi med all annan mantik.[1]) Men liksom oraklen egentligen gåfvo råd om hvad som hörde till framtida händelser och som

1) Såsom en mantisk egenskap uppfattas detta dämonium ock af Cicero, som yttrar: "Ut igitur, qui se tradet ita quieti, præparato animo quum bonis cogitationibus, tum rebus ad tranquillitatem accommodatis, certa et vera cernit in somnis; sic castus sensus purusque vigilantes et ad astrorum et ad avium reliquorumque signorum et ad exterorum veritatem est paratior. Hoc nimirum est illud, quod de Socrate sæpe dicitur, esse divinum quiddam, quod δαιμόνιον appellat, cui semper ipse paruerit, nunquam impellenti, sæpe revocanti." De Diviuat. I. 53 f.

för vår timliga säkerhet och välfärd borde iakttagas, likaså synes det dämoniska oraklet icke gifvit ljus i theologiska, moraliska och vettenskapliga frågor, i valet mellan rätt och orätt, sannt och falskt. Denna röst hade börjat tala till Sokrates ända från hans barndom, således innan något medvetande kunde vara utbildadt; den föll honom ofta i talet.[1]) Öfverallt talas derom såsom om någonting mystiskt, för honom egenartadt, hvilket ock uttryckes genom blotta namnet. Derjemte berättas, att då Sokrates tillspordes om dess art och beskaffenhet, vägrade han att derpå svara[2]). Öfverväger man allt detta, torde det svårligen vidare kunna påstås, att detta dämonium var ett raisonnement eller ett från egen klokhet, urskiljning, förstånd utgående domslut, eller, som det heter i ett mera pompöst språk: »Princip der freien Entscheidung des Geistes aus sich selber, und dem

---

1) *Καί τοι ἐν ἄλλοις λόγοις πολλαχοῦ δή με ἐπέσχε λέγοντα μεταξύ.* Plat. Apol. Socr. c. 21 p. 40. *Λέγοντος σοῦ μεταξὺ γέγονέ μοι ἡ φωνὴ ἡ τοῦ δαίμονος.* Theag. p. 128.

2) Plutarch. de Genio Socrat. c. 20. Man vill väl till stöd för den motsatta meningen åberopa hvad vidare följer: neml. att lärjungarne förenat sig i den öfvertygelsen, att Sokrates' dæmonium icke vore en syn, *ὄψις, ἀλλὰ φωνῆς τινος αἴσθησις, ἢ λόγου νόησις, συνάπτοντος ἀτόπῳ τινὶ τρόπῳ πρὸς αὐτόν*, hvilka sednare ord Thiersch öfversätter: "eine innere Erwägung der Sachen, die ihm auf ungemeine Weise zu Theil werde"; men enligt min tanke betyder *λόγου νόησις* icke eine innere Erwägung, den inre förnimmelsen af ett tal (eller af ord), ty omedelbart derefter heter det: *ὥσπερ καὶ καθ' ὕπνον οὐκ ἔστι φωνή, λόγων δέ τινων δόξας καὶ νοήσεις λαμβάνοντες, οἴονται φθεγγομένων ἀκούειν*; d. v. s. med Sokrates var förhållandet som med sofvande, hvilka tro sig höra talande, ehuru ingen röst höres, utan detta är en förvillelse, en uppfattning i själen af ett förment sinnligt ljud. Längre ned förklaras phænomenet med en guds tal, som utan ljud meddelade hans själ uppenbarelse (*τὸ δὲ προςέπιπτεν, οὐ φθόγγον, ἀλλὰ λόγον ἄν τις εἰκάσειε δαίμονος, ἄνευ φωνῆς ἐφαπτόμενον αὐτῷ τῷ δηλουμένῳ τοῦ νοοῦντος*).

grossen Bewusstsein, dass Alles vor das Forum des Denkens gezogen werden müsse, um dort seine Bestätigung zu empfangen.« [1]) Tvertom: det var en blixtlik uppenbarelse, som påkom Sokrates under främmadartade tankar och sysselsättningar; en röst, som tilltalade honom, innan ännu någon »freie Entscheidung«, eller något »grosses Bewusstsein« kunde vara tänkbart.

I Theages [2]) framställes det Sokratiska dämoniet från dess mest underbara sida. Här förtäljas först flera olyckor, hvarifrån philosophens vänner blifvit räddade genom detta orakels varning; vidare berättar Sokrates, att inga lärjungar hade nytta af hans undervisningar, såvida hans dämonium med dem stod i antipathetiskt förhållande; slutligen beskrifver en af dem mästarens inflytelse på ett sätt som vi kalla magnetiskt, och hvarpå annorstädes i forntiden knapt torde finnas ett motsvarande exempel. »Aldrig, säger han, har jag egentligen lärt någonting af dig. Men jag gjorde framsteg, mest då jag var i din närvaro, och då jag betraktade dig medan du talade, och isynnerhet då jag berörde dig; mindre då jag blott var i samma rum utan att åse dig; än mindre då jag allenast befann mig i samma rum; och slutligen, då jag blef skild från dig, försvann min skicklighet helt och hållet.«

Jag vet att det sist anförda beviset ej får gälla, emedan skriften Theages utdömes [3]) ur samlingen af Platonsarbeten, hufvudsakligast derföre, att dess författare säger väl icke emot Platon, men mer än Platon an-

1) Rötscher, sid. 254. 2) Pag. 130 o. f.

3) Icke blott af Ast, den stränge sceptikern, utan äfven af Schleiermacher.

norstädes. Huru än dermed må vara, så äro de öfrige oantastade [1]) autoriteterna tillräcklige att ådagalägga, att Sokrates sjelf betraktade sitt dämonium såsom en omedelbar gudomens, aldrig svikande uppenbarelse. När Hegel, som annars djupare än andra uppfattat Sokrates' läror, yttrar [2]): »Dies ist nun der Mittelpunkt der ganzen weltgeschichtlichen Konverzion, die das Princip des Socrates macht, dass an die Stelle der Orakel das Zeugniss des Geistes der Individuen getreten ist, und das Entscheiden das Subject auf sich selbst genommen hat«, — eller uppfattar Sokrates såkallade Genius såsom en början, »dass der sich vorher in den Orakeln, der Vogelschau u. s. f. nur jenseits seiner selbst versetzende Wille sich in sich verlegt, und sich innerhalb seiner erkannt hat [3]) — eller, såsom en af lärjungarne [4]) uttrycker sig: »das was sonst auf eine äusserliche Weise Vogelschau und Orakel andeuten, das verkündet dem Sokrates, welcher die freie Subjectivität zur Angel der gebildeten Welt gemacht hat, sein Dämonium«; — så synes oss denna annars storartade tanke, tillämpad på förevarande fall, vara något skef. Sokrates var ju icke den förste, som bröt ut tankan från dogmer och traditionella auctoriteter; han var ju icke den, som först i Grekland bröt frukten på kunskapens träd, utan denna ära tillkom ju egentligen hans föregångare Sophisterne, (till en viss grad redan Ionikerne), hvilka gjorde objecterna beroende af det tänkande subjectet, menniskan? Med dem begynner alltså redan denna såkallade verldshistoriska con-

---

1) Visserligen angriper också Ast äktheten af Platons Apologi; men Thiersch och Schleiermacher hafva på ett fullt tillfredsställande vis afvisat hans inkast.

2) Gesch. d. Phil. II. p. 100.

3) Rechtsphilos. p. 289.

4) Rötscher, p. 236.

version. Gemensamt för både dem och honom var yrkandet på sjelfmedvetandets utveckling; men skillnaden bestod deruti, att då Sophisternes vetande slutade med scepticism, andelig bankerott, så förmente Sokrates, att den menniskan medfödda rättskänslan, samvetet, kunde genom eftertanka upparbetas till klarhet, till en vettenskap om det Goda, Rätta, och tillika sannt Nyttiga. Men Sokrates trodde tillika (hvilket noga måste fasthållas) på en ständigt fortgående gudomlig uppenbarelse, som vägledde menniskan i sådana fall, der hennes eget förnuft icke räckte till. En sådan uppenbarelse hade menniskorna i mantiken, den han enligt Xenophon ingalunda förkastade, men han sjelf har den endast i sitt eget bröst. Denna gudom åberopade han icke såsom en källa för öfversvinnligt vetande, ty ett sådant vore för menniskans lycka obehöfligt — grundade derpå icke *sin* sedelära, ty denna kunde menniskorna inhämta genom sitt med gudomen beslägtade och till medvetande upparbetade förnuft; men endast i ovissa fall, der menniskan för sin lycka behöfde ledning, kunde hon fly *till* gudarne, (men hos Sokrates talade deras röst opåkallad) och det egentligast i tillkommande saker, dem menniskan omöjligen kunde förutse. Så uppfattade åtminstone Xenophon saken. Kanske har dock den historiska Sokrates röjt inflytelsen af sin dämon i en vidsträcktare rigtning, t. ex. i collisionen mellan pligter, i urskiljandet af rätt och orätt i handling [1]), men äfven hos Platon leder han aldrig sin kunskap om sådana ting från detta gudomliga ursprung. Samma dämonium är på engång

1) Enligt Platon Apol. Socr. c. 31. p. 40 säger Sokrates, att dämoniet hämmade honom . . . *εἴ τι μέλλοιμι μὴ ὀρθῶς πράξειν* . . . *εἰ μή τι ἔμελλον ἐγὼ ἀγαθὸν πράξειν* . . men orden *ὀρθῶς* och *ἀγαθόν* kunna på fler än ett sätt förklaras.

ett högst märkvärdigt, physiologiskt phänomen, midt i detta otrons och fritänkeriets tidehvarf, och tillika ett nödvändigt element i hans personlighet, såvidt den sammanhängde med hans prophetiska charakter; men egentligen icke i hans system [1]): tag bort denna såkallade Genius och låt endast hans tro på de vanliga oraklen stå qvar, så förändras charakteren af hans personliga individualitet, men icke charakteren af hans läror. Å ena sidan, såsom philosopherande, var Sokrates fri, sjelfständig; men i förhållandet till sin Genius, bunden, drifven af en hemlighetsfull, dunkel makt, som plötsligen och alldeles oförtänkt tilltalade honom oftast, då han var inbegripen midt i ett samtal eller i en handling. Kan detta kallas »en fri subjectivitet?« — Kan derom sägas, att »subjectet genom honom först öfvertagit domsrätten?« — att »viljan tagit sitt säte invärtes, igenkänner sig inom sjelf?« — eller att »detta är en omhvälfning, hvarigenom i stället för oraklet sättes menniskans eget sjelfmedvetande, hvars och ens allmänna medvetande och tänkande [2])?« Vi förneka icke, att Sokrates, genom åbero-

1) Detta medgifver ock Hegel sid. 106, icke utan motsägelse mot hvad vi ofvanföre, sid. 69, not. 3 af honom citerat: "Dies Dämonium des Sokrates hat übrigens auch nicht das Wahrhafte, Anundfürsichseyende betroffen, sondern nur Particularitäten; und diese dämonische Offenbarungen sind so weit geringfügiger als die seines Geistes, seines Denkens."

2) Hegel, sid. 107. Sannt är likväl att han sid. 106 rigtigare uttrycker sig: "Dem Sokrates war nach bestimmteren Begriffen sein Genius als die wollende, entschliessende Individualität; aber sie hatte für ihn selbst die Form eines Seyenden, Vorgestellten, eines Wesens, das er von seiner Individualität, von seinem Bewusstseyn unterschied — und so als etwas Eigenes nahm, nicht als einzelnes Entschliessendes, Willen". — Likaså Rötscher: "es wohne bei ihm ein Genius bei, . . . worin deutlich genug mit jener daimonischen Stimme das Wesen des Gewissens angedeutet ist, welches bei seinem ersten Auftreten in

pandet af en inre siarförmåga, istället för det yttre tecknatyderiet, kunnat gifva andra en medelbar anledning till oraklens förflyttning inom det inre; men han sjelf var, under denna act alldeles medvetslös; han låt leda sig af instinkt, en gudomlig drift; hans mening var aldrig, att afskaffa mantiken och låta det subjectiva omdömet träda i stället för den delphiska guden. Påminnom oss, att han i religionen hade inga nya sanningar att förkunna; men att han var en sedelärans apostel, kommen att hänvisa menniskan till dygd och en på praktisk vishet grundad lycksalighet. Med få ord: Han var ett medelting mellan en prophet och en rationalist; på engång en svärmare och en förståndig och lugn sedepredikant, ett underbart väsende och tillika så oändligt enkel. I philosophiens historia står han dock icke utan sammanhang med det förflutna och tillkommande, utan är en förmedlingslänk mellan folkreligionen och sophistiken, mellan den äldre theomantiska mystiken och den transscendentala platonismen.

Sedan jag nu ådagalaggt huru Sokrates sjelf betraktade sitt dämonium, och visat, att det icke var en blott förståndspröfning, utan en siarförmåga, likväl af en för honom alldeles egen art; så återstår den frågan, huru vi skola förklara oss densamma. Detta förmå vi dock lika litet, som vi kunna förklara clairvoyance och magnetism, med hvilka denna utan tvifvel var nära beslägtad [1]), helst när vi påminne oss, att äfven han var un-

seiner reinen Form noch nicht [lägg till: sogar nicht von ihm selbst?] begriffen ward, und daher unter dieser sinnlichen Gestalt vorgestellt erscheint."

1) "Thatsachen, die man roher Weise häufig durchaus verläugnet" — säger Hegel, den stränge, för mysticism aldrig beskylde tänkaren.

derkastad katalepsier, under hvilka hans själ var frånvarande. Lika litet som magnetismen fört oss in i andeverlden eller i allmänhet bragt vetenskaperna ett steg framåt, lika litet skedde det genom Sokrates' dämon.

5.

Rättegången.

a. *Tidepunkten och föranledningen.*

Sedan Athens makt blifvit bruten genom tåget till Sicilien och dess flotta tillintetgjord vid Ägos Potamos, (405 f. C.), ägde staten ingen kraft mer till motstånd emot Sparta. Lysandros tågade in i staden och högsta makten öfverlemnades åt ett utskott af Trettio, som snart förvärfvade sig binamnet tyranner. Själen i denna styrelse var i början Theramenes, men bredvid och snart öfver honom uppstod Kritias, Sokrates' fordne lärjunge. Det var en man af hög börd och stora själsgåfvor; fint bildad, skald, flöjtblåsare, rhetor, politisk författare. Demokratien synes han af grundsats hatat, och hans mål varit införandet af en efter Spartanskt mönster bildad oligarchi [1]). Men för att genomdrifva denna plan skonade han hvarken fordna välgörare eller kamrater [2]), utan

---

1) Scheibe, die oligarch. Umwälzung zu Athen. Leipz. 1841 sid. 87.

2) Wachsmuth, Hell. Alterth. 2:e Ausg. Halle 1843. Bd. I. sid. 644.

blef den blodtörstigaste och roflystnaste af tyrannerna. Till Alkibiades' död misstänktes han hafva lönnligen bidragit; ett förbud blef utfärdadt att gifva undervisning i talekonsten, kanske dock mindre af hat emot Sokrates, än af vanlig oligarchisk grundsats [1]). Tyrannerne råkade dock innan kort i osämja med hvarandra, Theramenes föll ett offer för Kritias, liksom Danton för Robespierre, men snart stupade Kritias sjelf i ett fältslag mot de missnöjde landsflyktige, som, återkomne med vapen i hand, intagit Phyle, sedan Peiräeus. Ett motparti inom Athen segrade öfver de Trettio, hvilka måste draga sig till det befästade Eleusis, sedan deras välde varat endast tio månader. Likväl infördes icke genast folkväldet i Athen, utan högsta makten anförtroddes åt tio Dekaducher, som dock snart äfven gjorde sig förhatliga genom underhandlingar med Sparta om stöd för sig och traktande efter envälde. Nu stodo trenne partier emot hvarandra med vapen i händerna: Demokraterne i Peiräeus, Tyrannerne i Eleusis samt de Tio i Athen. Slutligen nalkades Konung Pausanias med en spartansk här och tvang dem till försoning. Demokraterne återvände, de Trettio lockades till en underhandling och mördades trolöst; derefter beslöts en allmän amnesti och Demokratiens införande under Eukleides' archontat, Ol. 94, 2 = 403 f. C., som bildar en ny æra i Athens historia.

Oaktadt alla gamla misshälligheter nu borde vara förgätne, oaktadt alla sednare missbruk genom den nya författningens återupplifvande afskaffade; så var dock folkets charakter redan alltefter förderfvad, för att den fordna goda Soloniska tiden kunde återvända. Sykophantismen reste åter sitt hufvud; och redan förut, under

---

1) Derst. sid. 644.

de Tio, hade en anklagelse blifvit rigtad emot Sokrates derföre att han gifvit undervisning åt Kritias [1]).

Hufvudanfallet skedde dock några år sednare. Man har undrat, hvarföre detta icke inträffade förut, t. ex. under de Trettio, hvilka Sokrates trotsat genom sin tysta vägran att deltaga uti Leons gripande (se nedanföre). Derom yttrar likväl Sokrates sjelf [2]), att denna djerfhet troligen kostat honom lifvet, ifall desse längre sutit vid styret. Föröfrigt synes ju detta uppdrag bevisa, att han hos dessa män stod i ett visst förtroende? Dessutom hade han blifvit vald till ledamot af fyrahundra-rådet, hvars charakter var aristokratisk. Kändt var äfven, att han plägade prisa Lakedämons och Kretas statsförfattningar såsom goda [3]). Detta bevisar, att han icke var någon vän af demokratien, utan att Oligarcherne i honom sågo en vän, ehuru detta icke borde berättiga efterverlden att stämpla honom med namnet revolutionär [4]). Sjelf berömmer han sig af att mera hafva följt rättvisans än deras bud, som för tillfället voro i besittning af makten. Liksom han nyligen hade vägrat att fullgöra Tyrannernes befallning om Leons gripande, så hade han också flera år förut satt sig emot folkyran, då den inför sin blodsdomstol kallade de vid öarna Arginussæ segrande fältherrarne: såsom Epistat för Prytanerne hade han nemligen ensam, ehuru förgäfves, sökt hindra folket att genom röstning besluta detta justitie-mord [5]). Detta hans

1) Schömann Ant. 184. Taylor, Leben d. Lysias, sid. 140 f.

2) Plat. Apolog. p. 32.

3) Criton, p. 52.

4) Såsom Forchhammer gör i sin skrift: Die Athener und Sokrates, die Gesetzlichen und der Revolutionär. Berl. 1837.

5) Xenoph. Mem. I. c. 1, 18. Plat. Apol. c. 20. p. 32. Såsom dagens Epistat tillkom honom nemligen denna rätt: man vet dock icke

modiga beteende lände honom dock sedermera mer till nytta än skada, emedan folket snart ångrade blodsdomen.

Hvarföre Sokrates under de Trettios styrelse lemnades oanfäktad, har väl ock sin grund deruti, att deras regering ville gifva sig anseende af rättvisa: det hette att »man måste rensa staden från allt orätt och leda de öfriga medborgarne till rättvisa och dygd«[1]; detta hindrade dem visserligen icke att förfölja och hoptals döda såväl de rika, för att komma åt deras egodelar, som dem, som stodo deras ärelystnad i vägen. Men Sokrates ägde skäl den tiden att prisa sig säll, såsom hvarken förnäm eller rik[2]; emot småfolk hade dock desse ingen anledning att förfara strängt, utan voro väl snarare angelägne att vinna dess stöd: också var det en af tyrannernes första handlingar att till döden befordra ett stort antal sykophanter[3]. Allt detta bidrager ytterligare att förklara, hvarföre Sokrates under ifrågavarande skräcktid lemnades i fred: annorlunda blef förhållandet efter demokratiens återupprättande. Man kan snarare förvåna sig, hvarföre anklagelsen ännu tre till fyra år uteblef.

huruvida folket vid samma tillfälle, i trots af lagen och hans protest, företog saken, eller om detta tilldrog sig en sednare dag, då man träffade en mera medgörlig epistat.

1) *Χρῆναι τῶν ἀδίκων καθαρὰν ποιῆσαι τὴν πόλιν, καὶ τοὺς λοιποὺς πολίτας ἐπ' ἀρετὴν καὶ δικαιοσύνην τραπέσθαι.* Lys. c. Eratosth. p. 385. Theramenes var böjd för att, sedan de Trettio vunnit målet, mildra skräckregeringen; men Kritias satte sig deremot, och då, liksom i andra revolutioner, segrade jakobismen, det strängaste och vildaste systemet. Åt moderation, mildhet och mensklighet förstår motståndarn då lätt att gifva färgen af ljumhet för fäderneslandets sak och förräderi.

2) Ælian. Var. Hist. II. c, 11.

3) Xenoph. Hist. Gr. II. c. 3, 12.

Möjligen behöfde dock sykophantismen tid att åter slå rötter för att med hopp om framgång kunna angripa en så menlös och oförargerlig person; möjligen hade den ock vigtigare personer att först anfalla.

Mellertid var det långt ifrån, att denna man inför mängden af sin samtid visade sig i det ljus, än mindre i den slags helgonglans, hvaruti hans lära och lefvernе och slutligen hans martyrdöd ställt honom inför efterverlden. Erinrom oss hans eget vittnesbörd [1]. »Först hade komedieskrifvarne framställt honom såsom en, den der grubblade öfver alla ting öfver och under jorden, förvandlade orätt till rätt och undervisade andra deruti. Denna förvrängning hade qvarlemnat ett djupt och långvarigt intryck, hvilket han misströstade att inom ett ögonblick genom sitt försvarstal kunna utplåna. Då han sedermera, förvånad öfver den Delphiska gudens utspråk; att han, Sokrates, vore den visaste af dödliga, började undersöka, om ej andra vore visare än han, och till den ändan gick omkring till statsmän, skalder, handtverkare, men fann dem väl kunnige i hvad som hörde till deras särskilda yrken, men icke i den rätta visheten; så samlade han öfver sig mycket hat och mycken ovilja, i det han, såsom en Guds tjenare (τῷ θεῷ βοηθῶν) öfvertygade hvar och en om sin okunnighet."

När nu Sokrates funnit, att han sjelf, så ovetande han än var, ändock var visare än alla andra, så började han lägga hand vid ungdomens undervisning och samlade omkring sig skaror af rika ynglingar. Mängden visste icke hvarom fråga var, utan trodde, att han lärde förborgade vettenskaper och advokatoriska konst-

1) Plat. Apol. p. 19 f.

grepp [1]), och sålunda förderfvade ungdomen. Så mycket denna sjelfkallade folkuppfostrare genom sitt flärdlösa sätt, måste vinna dem, som på fullt allvar sökte sanningen, lika stötande förekom han sjelf och hela hans sätt den stora menigheten. Redan hans yttre utseende — denna Silén-gestalt med uppvridna ögon, utstående näsa och isterbuk [2]), hans grofva klädnad (τρίβων) och nakna fötter — hade ingenting som befallte vördnad, snarare förakt; — han talade icke en prophets lågande och enthusiastiska språk och försmådde alla vältalighetens blommor; i stället begagnade han ironien, skämtet och en snärjande dialektik, som icke försonade den sårade egenkärleken, utan snarare kunde misstagas för hån och begabberi; i sin öppenhjertighet och sitt sedliga nit skonade han ingen, utan sade sanningen rentut, stundom groft nog [3]). För mängden af folket och således för mängden af de domare, inför hvilka han nu stod, var åter den vishet han lärde, likgilltig, han sjelf besvärlig som en efterhängsen sedepredikant, och i detta samhälle och i denna förderfvade tid kunde en ren, fläckfri och oskuldsfull lefnad lika lätt skada som lända till fördel. Redan i ett förflutet bättre tidehvarf förargades man öfver Aristeides, att **han** framför andra skulle prisas som den rättrådigaste bland menniskor!

1) Äfven i dialogen Gorgias, enligt Asts mening skrifven under rättegången mot Sokrates, hör man honom (indirecte) klandras, derföre att han i sin höga ålderdom sysselsatte sig med speculationer i st. f. statsvärf, att han umgicks med pojkar och satt i en vrå, förde alltid i munnen garfvare, skomakare o. s. v. p. 484—491.

2) Xenoph. Symp. II. 19; IV. 19; V. 5. Plato, Theæt. p. 143. Sympos. p. 216.

3) I Gorgias förebrår man philosophen hans ohöflighet (ἀγροικίαν), och mångenstädes i denna dialog talar denne i en bitter, skarp och smädande ton.

Sokrates' anklagare kunde alltså räkna på att hos en stor del af domrarne träffa mera antipathi än sympathi för philosophen, den nyss återeröfrade demokratiens (förmente eller verklige) hemlige fiende. Låtom oss nu tillse från hvad sida angreppet skedde!

---

b. *Anklagelsen.*

Denna lydde sålunda: S o k r a t e s h a r f ö r s t d e r u t i f ö r b r u t i t s i g, a t t h a n i c k e d y r k a r d e g u d a r, s o m s t a t e n d y r k a r, u t a n i n f ö r a n d r a o c h n y a g u d a m a k t e r; v i d a r e d e r u t i, a t t h a n f ö r f ö r y n g l i n g a r n e. [1])

Vid öfversättningen af detta ställe hafva vi, i brist på ett egentligt uttryck nödgats nyttja ett mindre noggrant. Beskyllningen lydde icke rentut, att Sokrates infört andra och nya g u d a r (*ἑτέρους καινοὺς δαίμονας*), utan här nyttjas ett mera obestämdt uttryck, *ἕτερα καινὰ δαιμόνια*. Frågan är nu om det begrepp, som dervid rätteligen bör fästas.

---

1) Orden lyda i urskriften: *Ἀδικεῖ Σωκράτης οὓς μὲν ἡ πόλις νομίζει θεοὺς* (d. ä. enligt Kühners förklaring: deos more publico [τῷ νόμῳ] receptos colit) *οὐ νομίζων, ἕτερα δὲ καινὰ δαιμόνια εἰσφέρων· ἀδικεῖ δὲ καὶ τοὺς νέους διαφθείρων.* Xenoph. Memor. I. c. I. 1. I den stora gudinnans tempel (*ἐν μητρῴῳ*) såg den platonska philosophen Phavorinos i 2:a årh. en tafla, som innehöll rubriken på anklagelsen och i samma ordalag, endast med ordet *εἰσηγούμενος* i st. för *εἰσφέρων*, samt tillägget *τίμημα θάνατος*. Diog. Laërt. II. 40. Platon nyttjar ock ungefär samma uttryck, men ställer punkterna i omvänd ordning.

Ordet *δαίμων* (i singul.) skiljer sig från *θεός* deruti, att det ej betecknar en viss person, utan har en mera abstract betydelse, närmast svarande mot gudom, *numen*, försyn, och dess verkningar, alltså öde, skickelse. Men emedan det onda, det sataniska också ansågs utgå från gudarne, så har *δαίμων* hos Homér oftast bemärkelsen af en ond ande, verkande förderf och död. I pluralis åter nyttjas ordet *δαίμονες* dels såsom alldeles synonymt med *θεοί*, dels om en under dem stående class, lares, dels om de aflidnes själar, manes, lemures [1]). Adjectivet *δαιμόνιος* betyder ursprungligen en af en (god eller ond) ande, regerad, en besatt; men liksom sistnämde ord (besatt) hos oss förmildrat sig till betydelsen af bedårad, underlig, så skedde ock hos Grekerne, ja, stundom förekommer tilltalet *δαιμόνιε* i god bemärkelse: underbar, förträfflig. Neutret *δαιμόνιον* betecknar alltså gudomliga väsendet, gudomens verk [2]), inflytelse, i allmänhet allt, som utgår ifrån gudomen. Men fastän ordet i singularis kan, genom användande af abstractum pro concreto, betyda gudomlighet, god, så lärer dock intet exempel före-

---

1) Nægelsbach, Homer. Theolog. s. 68. Min Grek. Fornkunskap I. sid. 368 jemte der anförda källor. Jfr Passow's Lex., Kühner, p. 18. Apulejus, p. 237 Bipont., kallar en hufvudclass för Lemures, fortfarande: Ex hisce Lemuribus, qui posterorum suorum curam sortitus, placato et quieto numine domum possidet Lar dicitur familiaris, qui vero, ob adversa vitæ merita, nullis bonis sedibus, incerta vagatione, ceu quodam exsilio, punitur, inane terriculamentum bonis hominibus, ceterum noxium malis, id genus plerique Larvas perhibent. Cum vero incertum est, quæ cuique sortitio evenerit, utrum Lar sit an Larva, nomine Manem Deum nuncupant; scilicet et honoris caussa Dei vocabulum additum est.

2) *Τὸ δαιμόνιον οὐδέν ἐστιν, ἀλλ᾽ ἢ* (præter, nisi) *θεὸς, ἢ θεοῦ ἔργον.* Aristot. Rhetor. II. 23, 8.

SOKRATES

OCH

HANS ANKLAGARE.

---

6. Delen.

Med Phil. Facult. tillstånd

under inseende

af

VILHELM FREDRIK PALMBLAD

Ph. M. Professor i Grekiska Litteraturen. R. N. O.
Ledamot af K. Vitterh. Hist. o. Antiqv. Akad.
Corresp. af K. Skandinav. Hist. Samf.

till offentlig granskning framställd

för Philosophiska Graden

af

REINHOLD CARLÉN

af Vestgötha Nation. Kongl. Stip.

å Gustavianska Lärosalen den 7 Juni 1845,

p. v. t. e. m.

Upsala,

Leffler och Sebell, Kongl. Akad. Boktryckare.

Theses Respondentis.

I.

Quæ contra Socratem mota est controversia, eadem nostra quoque ætate inter rationis libertatisque vindices atque externæ auctoritatis potestatisque propugnatores quotidie fere recurrit.

II.

Unoquoque igitur tempore, quicunque pro sanioribus institutis rationibusque certans perit, tragicæ ejusdem sortis, cui Socrates occubuit, quodammodo præbet exemplum.

III.

Ceterum sors illa Socratis documento est, religionem hoc tempore reipublicæ rerumque civilium se præbuisse ministram.

IV.

Judicium illud Heliastarum[1] cum recentiore illo, quod Jury dicimus, facillime comparari potest.

komma [1]), att uttrycket τὰ δαιμόνια så användes; likväl var man af sjelfva språket icke förhindrad, att så använda ordet, ifall behofvet så fordrade.

Ett sådant behof var nu verkligen inne för anklagarne, hvilka just med slug beräkning synas valt detta tvetydiga ord. Καινοὺς θεούς vågade de icke skrifva, ty att Sokrates infört nya gudar var vidare svårare att bevisa, men ehuru de begagnade sig af det obestämdare uttrycket καινὰ δαιμόνια, ville de ändock att ordet sålunda skulle förstås, alltså i motsats med οὓς ἡ πόλις νομίζει θεούς, men tillika häntydande på Sokrates δαιμόνιον. Följaktligen kunde meningen också innehålla: att den anklagade i stället för dyrkan af statens gudar, hyllade en obekant (falsk, ond) ande och derifrån hämtade sina förmenta orakler.

Efterverlden, som för sin domstol kallar anklagare, svarande och domare, har hittills (ända tills våra dagar) icke nog starkt och nog ofta hunnit uttrycka sin förvåning och sin afsky öfver den oerhörda fräckheten, att man såsom gudsföraktare och ungdomens förförare kunde anklaga, och till döden dömma en man, så djupt religiös, så ren i sina läror, så fläckfri i sin vandel som Sophroniskos' son. Men i vår tid har en stor tänkare [2])

---

1) Schleiermacher, Anmerk. efter öfvers. af Apolog. sid. 432, samt Thiersch, i Wien. Jahrb. Bd. III. s. 83, söka vederlägga Ast, i Platons Leb. u. Schrift. s. 483 f., som tager ordet såsom substantivum, eller ett medelting mellan substant. och adjectivum. Kühner biträder Asts mening, yttrande att τὰ δαιμόνια betyder gudar, icke blott på detta ställe, utan ock "aliis multis locis", men blifver liksom Ast skyldig bevisen.

2) Hegel, Gesch. d. Phil. II. sid. 101 f., 120.

först (mig vetterligen) framställt saken ur en annan synpunkt. Sokrates hade visserligen, menar han, rätten på sin sida, betraktad ur en högre, allmän princip, men denna princip var tills vidare blott hans egen, icke erkänd af staten; sedd åter ur en juridisk och politisk synpunkt, hade han åter förbrutit sig emot samhällets positiva lagar och domen kunde alltså icke annorlunda utfalla; liksom Antigone hos Sophokles var han sålunda både skyldig och oskyldig, alltefter olika synpunkter, och just igenom collisionen mellan dessa olika principer som hvar för sig, alltför efter den olika ståndpunkten, äro fullt rigtiga, blifver bådas död tragisk i egentlig bemärkelse; ty, om ingendera i visst hänseende varit skyldig, skulle deras död blott varit ömklig, beklagansvärd, icke tragisk. Ännu längre har en annan forskare gått [1]), i det han i en särskild bok sökt bevisa, att aldrig af en rättvisare domstol en rättvisare dom blifvit fäld, än den, hvarigenom Sokrates blifvit dömd skyldig för otro på statsgudarne och såsom ungdomens förförare.

Denna nya, mot hela den förflutna tidens rakt motsatta åsigt gör frågans lösning dubbelt intressant. Detta vilje vi försöka, men det kan endast ske långsamt, i det vi steg för steg följa historien i spåren: Hegels stora namn och vigten af hans argumenter göra varsamhet och omsigt af nöden.

1) P. W. Forchhammer, Die Athener u. Sokrates, die Gesetzlichen und der Revolutionär. Kiel 1836, hvars åsigt framkallat flera motskrifter, bland annat af den lärde Professorn i Gröningen, P. van Limburg Brouwer, i skriften: Apologia Socratis contra Meliti redivivi calumniam, sive judicium de P. Gu. Forchhammer libro. Gröning. 1838. Som jag ej känner hvarken Forchhammers skrift, eller någon af hans vederläggares, har jag nödgats gå min egen väg.

c. *Anklagarne.*

Meletos [1]) hette den, som hade skrifvit stämningen (en γραφὴ ἀσεβείας) och inlemnat den till Archonten Konungen [2]). Nu frågas: hvem var denne anklagare, och hvad förmådde honom till denna förföljelse? Sokrates yttrar sjelf, att han föga kände mannen, och beskrifver honom annars, såsom ung, med svagt skägg, glatt hår och örnnäsa [3]). Förut trodde jag att grunden till dennes hat mot philosophen möjligen kunde utledas från följande händelse, hvilken redan i förbigående blifvit berörd. Under de trettio Tyrannerne hade den rike, käcke och demokratiskt sinnade fältherren Leon tagit sin tillflykt till Salamis En dag blef Sokrates jemte fyra andra män uppkallad till Tholos och befald att hämta den flyktade; utan att svara ett ord gick Sokrates hem, men de fyra andra reste af, och grepo mannen, som också blef afrättad. En af dessa fyra var Meletos [4]); och måhända hade Sokrates uttryckt sin afsky öfver en så skändlig villfarighet och derigenom ådragit sig denna menniskas hämd. Dock nämner Sokrates, då han omtalar händelsen, intet ord om dennes deltagande deruti; dessutom har jag af andra grunder [5]) låtit öfvertyga

1 Vanligen skrifves Melitos, men de bästa Codd. så af Plato som Xenophon hafva alltid detta namn skrifvet: Μέλητος. Scheibe, olig. Umwälz. sid. 83.

2) Euthyphr. p. 2.

3) Ibid. Komedie-skrifvaren Sannyrion (Athen. XII. 13) kallar honom ett lik, τὸν ἀπὸ Ληναίου νεκρὸν, med hänseende till dess magerhet, såsom det tros; se dock nästa sida not. 4.

4) Andocid. de Myster. p. 46 ed. Reisk.

5) Anförde af Forchhammer, sid. 81.

mig om att man måste antaga tvenne Meleter. Den äldre var denne Oligarchernes lydiga tjenare; förut hade han såsom Alkibiades' deltagare varit inveckład i Hermokopid-processen, anklagat Andokides, samt sedermera, ehuru på eget bevåg, hos Konung Pausanias sökt medla fred för de i Peiräeus innestängde demokraterne. Den yngre Meletos, Sokrates' anklagare, hade åter ingen politisk vigt eller namnkunnighet, men väl en poetisk, ehuru icke till sin fördel. Han skref tragedier och scholier, lika klena, säges det [1]), som hans seder voro dåliga, i båda dessa hänseenden ett mål för komediens skämt. Den ena gången [2]) beskyller honom Aristophanes för att hafva bedrifvit otukt med Kallias, för hvilken orsaks skull han vid ett annat tillfälle [3]) kallas Lajos' son; en annan gång [4]) låter han mannen deltaga i en deputation till underjordens poeter, såsom ofta van att besöka dessa ängder; en tredje låter han Äschylos begabba hans scholier, dem likväl Euripides fann goda nog att upptaga i de lyriska delarne af sina tragödier [5]). Vi

1) *Προείρηται ὅτι τραγικὸς ποιητὴς ὁ Μέλητος. Οὗτος δέ ἐστιν ὁ Σωκράτην γραψάμενος. Κωμῳδεῖται δὲ καὶ ὡς ψυχρὸς ἐν τῇ ποιήσει καὶ ὡς πονηρὸς τὸν τρόπον.* **Schol. ad Aristoph. Ran. 1302.** *Φαῦλος τραγῳδίας ποιητής.* **Schol. Platonis ed. Bekker p. 330.**

2) *Ἐν δὲ Γεωργοῖς (Ἀριστοφάνης) ὡς Καλλίαν περαίνοντος αὐτοῦ μέμνηται.* **Schol. Platon. ibid. Fragm. Aristoph. 176.**

3) **Schol. Platon. l. c. Aristoph. Fragm. 376. Detta skedde i lustspelet Pelargos, samtidigt hvarmed Meletos hade framträdt med en Oedipodi.**

4) **In Gerytade, ap. Athen. XII. p. 551. Arist. Fragm. 198. Månne det ej var i sammanhang dermed (ehuru orsaken är oss obekant), som han af Sannyrion kallas** *νεκρός*, **således icke för sin magerhet skuld, hvarom Platon i sin skillring ingenting nämner?**

5) **Plat. Apol. Socrat. c. 20.**

känna tillräckligt Aristophanes för att lägga någon särdeles vigt på hans moraliska och ästhetiska omdömen. Illviljan mot honom låter förklara sig af illviljan mot Euripides, men hvad som väpnade Meletos mot Sokrates, Euripides' vän, förblifver obekant. Den anklagade antyder blott, att mannen var gramse på honom å poeternes vägnar, dem Sokrates retat.

Vidare försäkrar philosophen, att han föga skulle fruktat denna sin anklagare (som förmodligen stod i ringa anseende), om han ej varit understödd af Anytos. Med honom var förhållandet tvertom. Hans fader, Anthemion, en värdig man, hade genom omtanka och klokhet (förmodligen såsom garfvare, hvilket yrke af sonen fortsattes [1]) samlat en betydlig förmögenhet och gifvit sin son en, efter folkets vanliga mening, god och sorgfällig uppfostran, som dock icke var vettenskaplig; således hade denna aldrig besökt Sophisterna, ty med dem hade Anytos aldrig inlåtit sig, utan ansåg dem med förakt [2]). Ledd af äregirighet, och understödd af sin rikedom, jemte, som det synes, af en stor djerfhet och tilltagsenhet, hade han, liksom förut Kleon, som också var garfvare, uppstigit till höga värdigheter i staten, men iföljd af sitt anseende och sina demokratiska tänkesätt blifvit landsförvist af de Trettio; sedermera hade han deltagit i Thrasybulos' sammansvärjning och mycket bidragit till deras störtande och folkväldets återställande [3]).

1) Att Anytos var handtverkare, skönjes redan af Apol. Socr. c. 10. Att han var garfvare, βυρσοδέψης, intygas bestämdare af Xenoph. Apol. Socr. sub fin., Schol. ad Plat. Men. p. 91. och Epist. VII. Socrat. p. 30.

2) Plat. Meno, p. 90 o. f.

3) Xenophon, Hellen. II. c. 3, 42. Plat. Epist. VII.

Derföre stod han nu utan tvifvel i hög gunst hos folket. Hans charakter var dock fläckad af flera laster. Flera år förut (409 f. C.), då Lakedämonierne belägrade Pylos, hade han blifvit anbefalld att med en flotta undsätta de belägrade, men emedan han ej för motvind kunde komma förbi udden Malea, hade han nödgats vända om och blef efter ankomsten anklagad som förrädare. Huruvida han var skyldig eller oskyldig, kan icke afgöras, men i alla fall undkom han anklagelsen, derigenom att han mutade domrarne, ett räddningssätt, hvarpå han påstås hafva gifvit första föredömet i Athen [1]. Äfven han beskyldes för päderasti; då han engång gaf ett präktigt gästabud, hade Alkibiades, hans älskling, trädt in, rafsat ihop en mängd bägare, samt med dem gått sin väg. Då gästerne betygade sin undran, huru han kunde tåla en sådan fräckhet, hade Anytos svarat: »tvertom, han har visat sig rätt beskedlig; ty då det stod honom fritt, att ta med sig alltihop, har han dock qvarlemnat en betydlig mängd« [2]. Hvad som dock egentligen var anledningen till hans fientlighet emot Sokrates, dertill uppgifvas flerfaldiga anledningar. Några hafva berättat, att han var svartsjuk öfver Sokrates' vänskap med Alkibiades [3], andre att han var missnöjd med Sokrates' föreställningar om, att han borde gifva sin son en liberalare uppfostran, än »vid lädret«, hvaruti framtiden visade att philosophen hade rätt, emedan sonen blef en drinkare [4]. Somlige uppgifva åter, att Sokrates retat hans vrede genom begabberi af honom såsom

---

1) Diod. Sicul. XIII. 64.

2) Plutarch. Amator. c. 17. Jfr densammes Vita Coriolan. c. 14. Aristot. ap. Harpocrat. s. v. δεκάζειν.

3) Plutarch. Vit. Alcib. c. 4.

4) Xenoph. Apol. Socr. sub fin.

statsman och bildad [1]; det sistnämde har väl afseende på Sokrates' egen utsago, att Anytos var honom gramse å handtverkarnes och statsmännens vägnar, hos hvilka philosophen lika litet kunde finna någon vishet som hos alla andra [2]. I en dialog [3]) låter Platon föröfrigt Sokrates vända sig till honom och spörja honom angående hans mening om en rätt uppfostran; efter att hafva visat att många stora och dygdige män haft oduglingar till söner, yttrar han att dygden icke kunde läras; då hade Anytos, som förmodligen begripit ironien i Sokrates' nyss förut uttalade compliment öfver hans bildning, och nu slutligen trott sistnämde anmärkning syfta på sig, afbrutit samtalet med dessa ord: »du tycks mig med lättsinnig djerfhet tala illa om stora män. Men om du vill lyda mitt råd, så tag dig till vara och tänk på din egen säkerhet; ty i vår stad, som du ock sjelf torde veta, är det lätt att göra andra skada« [4]), hvarmed Platon gifver en vink om den sedan inträffade anklagelsen. Kanske är dock hans förakt för sophister, bland hvilka han inbegrep Sokrates, ensamt tillräckligt att förklara saken. Hvad än rätta grunden må hafva varit, så ansågo samtid och efterverld Anytos såsom upphofvet till Sokrates' olycka, och såsom den der instiktat Meletos [5]) till en bragd, som brännmärkt bådas minne.

---

1) Diogen. Laërt. II. 38.

2) Plat. Apol. Socr. c. 10. 3) Meno, p. 90 o. f.

4) Ibid. p. 94. Väl låter Plato derefter Sokrates anmärka: "Anytos synes mig blifvit ond. Jag undrar också icke derpå. Ty först tror han, att jag talar illa om dessa män (statsmännen), sedan anser han sig såsom en ibland dem", men detta skäl, som visserligen ock kan gälla, torde väl af urbanitet vara anfördt för att beslöja ironien.

5) Horat. Satyr. II. 4. Diogen. Laërt. anf. st. Ælian. Var. Hist. II. 13.

Lykon, Sokrates' tredje motpart, var, i fall vi skola tro Athens så rikhaltiga scandal-krönika, i ingen mån aktningsvärdare än de båda föregående. Redan långt förut var han liksom hela sin familj hemfallen under komediens gissel. I lustspelet Pytine, der Sokrates begabbades, smädar honom Kratinos såsom en fattig stackare som förrådt Naupaktos, icke anande att några och tjuge år sednare båda de begabbade skulle mötas inför en annan domstol. Hos Aristophanes [1]) uppträder han som en af Athens starkare drinkare, och hans hustru, Rhodia, såsom stående till allmänhetens tjenst [2]). Om hans son, den sköne Autolykos, skref Eupolis ett lustspel, man kan tänka i hvilken syftning [3]). Också var denne älskling åt Kallias, den rikaste, slösaktigaste och liderligaste medborgare på sin tid. Detta hindrar dock icke Xenophon att i sitt Symposion, hvars anledning var ett af Kallias åt ynglingen i anledning af dess i de stora Panathenäerna Ol. 89, 3 vundna seger i Pentathlon anställdt gästabud [4]), skildra denne Autolykos såsom den mest blygsamma och oskyldiga yngling. Under de Trettios styrelse hade han en rättegång med Harmosten Kallibios om penningar, och vann den, hvaröfver denne förbittrad öfverföll honom med hugg och slag, men blef af Autolykos kastad till jorden. Kallibios förde honom

---

1) Vesp. 301. I v. 1169 ville en Scholiast läsa *λυκώνισον*, hvilket ord härledes *ἀπὸ Λύκωνος μαλακοῦ, τοῦ Αὐτολύκου πατρός*.

2) *Ὥσπερ ἐπὶ τὴν Λύκωνος (γυναῖκα) ἔρρει πᾶς ἀνήρ*, hade Eupolis sagt *ἐν Πόλεσι*. Schol. ad Lystistr. 270.

3) Han kallas här *Εὐτρήσιος, παρὰ τὸ τετρῆσθαι*, med låtsad anledning af Eutresis, en stad i Arkadien. Etym. M. p. 399.

4) Det var just samma seger, som Eupolis bespottar sitt i lustspel: *Εὔπολις τὸν Αὐτόλυκον διδάξας χλευάζει τὴν νίκην τοῦ Αὐτολύκου*. Athen. V. p. 216.

då till Lysandros, hvilken vid den tiden befann sig i Athen, men denne i stället för att straffa Antolykos, klandrade i stället strängt sin landsman. Men efter Lysandros' aflägsnande läto de Trettio istället aflifva honom [1]). Så mycket om sonen. Fadren åter hade vid den tidpunkt, hvarom här är fråga, lyckats uppsvingat sig till hvad vi kalla Actor publicus d. v. s. en af de tio talare, som enligt Solons lagar borde föra statens talan vid statsåklagelser [2]); men som denna tid så skyldige som oskyldige voro ett föremål för anklagelser, så var denna befattning åtföljd af hat och förakt. Lykon uppträdde alltså mot Sokrates endast å tjenstens vägnar, men var tillika personligen, enligt dess utsago, förbittrad emot honom å rhetorernes vägnar, emot hvilka philosophen oftast strängt utlåtit sig.

---

d. *Domstolen.*

Det brott, hvarföre Sokrates var anklagad, var ett statsbrott, (ty derunder inbegrepos jemväl förbrytelser mot religionen, såsom förderfliga för samhället), således hette anklagelsen *γραφή*, i motsats mot *δίκη*, som betecknade ett enskildt klagomål. Det var vidare en *γραφὴ ἀσεβείας*, eller anklagelse för irreligiositet; sådana mål hörde ursprungligen under Areiopagens domvärjo, men sedermera hade folket, som öfverallt ville ingripa, tillvällat sig domsrätten öfver sådana tvister. Innan dock

1) Meineke Fragm. Com. Græc. I. p. 117. Scheibe, sid. 100.

2) Diogen. Laërt II. 38.

folkdomstolen sjelf upptog målen, måste de förberedas af en juridisk myndighet. En sådan var i detta fall Archonten Konungen, till hvilken stämningen alltså ingafs. Honom ålåg att i förhand ransaka sådana mål, d. v. s. låta begge parterne aflägga ed, att de med full öfvertygelse om sin rätt hvardera förfäktade sin sak, afhöra documenter, bevis, vittnen, med ett ord fullgöra hvad som hörde till sakens juridiska handläggning. I vissa mindre fall afkunnades utslaget af denna första instans, men i vigtigare fall och särdeles, då endera af parterne (genom πρόκλησις) så begärt, hänskjöts domen till en högre domstol. I sådan händelse inlades acter och protokoller i en vas och öfverlemnades till de egentliga domrarne [1]).

Hvad under denna ransakning föreföll, hvilket dock skulle varit högst vigtigt att känna, derom berättas ingenting, mer än att Sokrates vid rättegångsstunderna begaf sig εἰς τοῦ βασιλέως στοάν, som låg vid torget i Karameikos [2]), för att svara på stämningen.

De rätta domrarne i detta mål voro Heliasterne. Till antalet voro de 6000 män, genom lottning utvalde af samtlige folket, 600 ur hvarje phyle, bland dem som fyllt 30 år. Sedan detta skett och ed blifvit aflagd, erhöllo de en liten tafla, som genom ett nummer eller bokstaf anvisade hvars och ens plats inom hvar afdelning, ty Heliasterne delade sig i flera (sannolikt tio) afdelningar [3]), som suto till doms på lika många olika

1) Meier, der attische Process, p. 47 o. fl.

2) Theætet. sub fin. Euthyphr. init.

3) Jag följer häruti Scholiasterne och Heffter, die Athen. Gerichtsverfass. Cöln 1822, sid. 52, fastän Schömann, de sortit. Judicum

ställen, utgörande alltså särskilda domstolar [1]), alltefter målens beskaffenhet; men efter hvilka grunder åter målen mellan dem fördelades, är oss obekant. Hvarje afdelning eller decuria borde alltså bestå af 600 man, men sällan voro mer än 500 närvarande, såvida icke 2 och 3 afdelningar förenade sig, i hvilken händelse antalet kunde stiga till 1000 eller 1500, i vissa fall åter dömde blott 400, stundom endast 200. Huru stark den domstol var inför hvilken Sokrates blef inställd, är svårt att bestämma [2]); sannolikt var det den, som företrädesvis kallades *Ἡλιαία*, och som var besatt med det största antalet domare och troligen också dömde öfver de vigtigaste målen. Sin plats i hvar afdelning behöll hvar och en hela året igenom, men hvar afdelning lottade hvarje morgon om det ställe, der den skulle samlas, således ock om de mål den borde handlägga. Detta af slumpen beroende ombyte hade till afsigt att hindra parterna att i förhand verka på sina domare, fastän det förekommer oss underligt, derigenom, att man på detta sätt hindrades att förvärfva den insigt, som vinnes genom erfarenhet och handläggning af likbeskaffade mål.

Greifsw, 1820 och de Comit. Ath. c. 6 bestämmer sig för 12 afdelningar, hvardera bestående af 500 män.

1) Fem af dessa äro med säkerhet till namnet bekanta, nemligen *Ἡλιαία*, den talrikast besatta, *Μητιχεῖον*, *ἐπὶ Λύκῳ*, *Τρίγωνον* och *Παράβυστον*, dernäst förekomma *Μέσον*, *Καινόν*, *Βατραχριοῦν*, dem Fritzsche och Raoul-Rochette (Journ. d. Sav. 1837 p. 20 o. 406) anse för olika namn på de fyra sistnämda, samt *Ὠδεῖον*, *Θησεῖον* m. m. som också nämnas som tillfälliga utskott, hvaremot de fylla antalet med Areopagen och Ephet-domstolarna. Detta är dock ett blott godtyckligt antagande. Hermann, Staatsalterth. §. 134. not. 16.

2) Fréret i Mem. de l'Academ. des Inscript. T. XLVII. p. 265, Boeckh, i Süverns afhandl. Ueber Aristoph. Wolken, Berl. 1826 sid. 88.

Men Heliasterne betraktades icke såsom egentlige lagfarne domare, utan såsom edsvurne, ett utskott af folket sjelft. Innan målen kommo under deras domvärjo, måste de derföre, som ofvanföre anmärktes, genom den förberedande undersökningen vara fullt juridiskt utredda, så att man efter afhörande af kärandens och svarandens summariska andraganden, endast behöfde rösta om den anklagade först var skyldig eller icke skyldig till det anförda lagrummet, samt sedermera om straffets art, såvida detta ej var bestämdt i lagen, eller ifall ett hårdare af anklagaren var yrkadt än det lagliga. Till afgörandet af det alltså förut förberedda målet, erfordrades enligt attiska rättegångens anda, mera ett godt, naturligt vett och ett redligt uppsåt än juridisk kunskap; dessutom presiderade der alltid en ἡγεμών, som var en lagkunnig, och sålunda kunde gifva behörig upplysning samt vaka öfver formernas iakttagande.

Vid målets första utredning tillgick helt enkelt (ἀτέχνως), så att blott bevis och laga handlingar talade. Men när saken kom inför Heliasterne, blef förhållandet *helt* annorlunda. Sedan nemligen parterna voro framropade, upplästes till en början stämningen, derefter uppmanades först käranden att tala, derpå svaranden; i statssaker (men väl i privat-mål) fick ingendera parten vidare ordet. Hvardera fick för sitt tal en viss tid utsatt, som bestämdes genom vattenuret (klepsydra); men under det vittnesmål, bevis och andra acter upplästes, hämmades klepsydran. Således var det för talarne å ömse sidor först af vigt att noggrant begagna vattnet, eller å ena sidan anföra så mycket tiden medgaf, å den andra hafva rigtigt kommit till slut, innan sista vattendroppen utrunnit. Vanligen gömdes det starkaste och effektrikaste till slut, men en oerfaren kunde dessförinnan lätt

öfverraskas af ödet (ἀνάγκη) såsom denna timvisare på skämt kallades. För det andra kom det inför dessa domare oftast mindre än på positiva skäl och bevis, än på sådant, som verkade på deras subjectiva öfvertygelse, och på deras känsla, passioner, hat, medlidande. Sålunda begagnades man sig icke blott af talekonstens alla konstgrepp, utan äfven af tårar och klagorop; stundom medtog man hustru och barn, för att dessmera röra de dömmande. Då skökan Phryne var anklagad för irreligiositet, blottade sakföraren hennes bröst, och besvor domrarne att skona ett sådant naturens mästerstycke, hvilket också icke förfelade sin åsyftade verkan.

---

e. *Försvaret.*

Ofelbart skulle Sokrates' personlighet stått för oss i mycket klarare ljus, ifall vi kände de bevis, hvarpå anklagarne stödt sin anklagelse, men utom edsformuläret, hvaruti är upptaget stämningens förut anförda hufvudpunkter, vete vi derom ingenting annat än hvad man kan sluta till af Sokrates' svaromål. Deraf inhämta vi först att åklagarne gåfvo sig anseende af att föra statens och det allmännas talan, sedan att de sammanblandade dikt och smädelser, och detta på ett så skickligt sätt att det lät helt öfvertygande. Vi måste trösta oss med att äga i behåll svarandens muntliga försvarstal, sådant Platon efter minnet, förmodligen kort efter, det upptecknat, och inre och yttre kriterier synas bevittna, att lärjungen denna gång så troget som möjligt återgifvit mästarens egna ord. Dertill kommer tvenne dithörande särskilda skrifter, den ena, der Xenophon i sitt eget namn

vederlägger beskyllningarna, den andra, innehållande motiverna för Sokrates' ovanliga beteende under rättegången jemte ett utdrag ur hans försvarstal, enligt hvad Hermogenes säges hafva berättat honom, ty vid denna tid hade Xenophon, den namngifne författaren, ännu icke återkommit från sitt fälttåg i Asien.

Enligt en anekdot skulle Lysias, den bekante talaren, erbjudit den i rättegångens labyrinther oerfarne Sokrates sitt biträde, och skrifvit åt honom ett försvarstal. Philosophen genomläste det, berömde det och tackade, men återgaf det, yttrande att det, ehuru förträffligt, icke passade honom, emedan det var i den vanliga rättegångsstilen [1]). Enligt en annan anekdot [2]) hade Platon också velat tala; men knappt hade han sagt: »fastän, J män af Athen, jag är den yngste bland dem, som hittills stigit upp till talarstolen« . . . så hade domrarne ropat: »Så stige man då ner!« Föröfrigt hade den anklagade sjelf tvenne gånger varit på vägen, att utarbeta sitt försvarstal, men hans dämonium afhöll honom [3]). *Han* talade alltså vid detta tillfälle som han var van att tala »på torget, vid vexlarborden«, i den »munart hvaruti han var uppfostrad, oförberedt, rätt och slätt«, men så, sade han, att sanningen bäst derigenom kunde utrönas.

Hade nu philosophen helt enkelt hållit sig vid saken, beskyllningarnas gendrifvande, så är mer än troligt att han skulle blifvit frikänd, utan att han ändock behöft använda talekonstens hala konstgrepp eller andra af honom föraktade medel att röra. Men oaktadt att

---

1) Diogen. Laërt. L. II. 2) Derst.

3) På ett positift sätt enligt Xenoph. Apolog., på ett negatift sätt enligt Platons Apol. p. 40.

han afhöll sig från alla, annars i Athenska rättegången så vanliga, grofva smädelser mot svaranden, så inblandade han dock ett och annat, som, ehuru personligen för domrarne icke förolämpande, dock stötte dem. Xenophon anmärker, att han talade snarare om allt annat, än om sin process, och att hans språk var i allmänhet stolt, hvilket, tillägger denne, föreföll alla mindre förnuftigt, som icke visste, att Sokrates hyste den öfvertygelsen att döden för honom vore önskansvärdare än lifvet [1]).

Vi vilja nu meddela ett sammandrag af försvarstalet. Sokrates börjar med att temligen utförligt ådagalägga, huru komedi-skrifvarnes lögnaktiga framställningar gifvit allmänheten ett falskt begrepp om hans lära och vandel — omtalar att då hans ungdomsvän Chairephon tillfrågat den delphiska guden om någon vore visare än Sokrates, hade oraklet svarat, att ingen vore visare [2]). Den tiden gingo många förfalskade eller rentaf uppdiktade orakler i svang; derföre uppstod nu ett sorl

---

1) Många, säger denna författare, hade skillrat Sokrates' beteende inför rätta, berättat hans tal, samt deruti återgifvit hans stolta språk; men ingen angifvit orsaken dertill, nemligen att han åstundade döden, och det i följd af en vink af sitt dämonium. Likväl omförmäler Platon sistnämnde omständighet, ehuru han icke så bjert framställer saken, liksom skulle Sokrates med flit hafva velat reta domrarne. Hans dämonium, säger denne, gillade genom sitt stillatigande Sokrates' sätt att försvara sig.

2) Enligt Diogen. Laert. II. 17 voro oraklets ord: *Ἀνδρῶν ἁπάντων Σωκράτης σοφώτατος*, enligt Schol. Aristoph. Nub. 144 fullständigare: *Σοφὸς Σοφοκλῆς, σοφώτερος δ' Εὐριπίδης· Ἀνδρῶν δὲ πάντων Σωκράτης σοφώτατος*. Hos Xenoph. Apol. 14: *μηδένα εἶναι ἀνθρώπων, ἐμοῦ μήτε ἐλευθεριώτερον, μήτε δικαιότερον, μήτε σωφρονέστερον*.

bland domrarne[1]), dels emedan man icke trodde derpå, ehuru Sokrates beropade sig på Chärephons nu närvarande broder, dels troligen emedan saken väckte afund jemväl hos dem som trodde derpå. Det misshagliga intrycket förminskades väl icke, då den anklagade fortfor att förtälja, huru han, bestört öfver detta gudasvar, öfverallt gick omkring för att utforska om icke andra vore mera vetande än han, men fann motsatsen. Slutligen uppstod ett nytt sorl, då han nämde att han vore i besittning af ett inre gudomligt, aldrig svikande orakel, dels »emedan somliga icke trodde på hans ord, dels emedan andre afundades den särskilda ynnest han uppgaf sig röna af gudarne[2]).« Alltså betedde sig Sokrates på ett sätt, som var värdigt en som höll sig för guds apostel, men hvarvid han dock, utan att träda sanningen för nära, kunnat undvika dessa och andra stötestenar, ifall det ej varit hans afsigt att med sin död besegla sanningen af sina utsagor.

Sedan vi nu talat om formen af Sokrates' Apologi, gå vi till dess innehåll. Vi begynna med Platon, som först låter mästaren upptaga den andra och minst farliga anklagelsepunkten. Denna lydde: »Sokrates hade förderfvat (förfört) ungdomen.« Häremot försvarar sig philosophen, såsom mig synes, på ett matt, otillfredsställande, ja sophistiskt sätt. Platon låter honom inlåta sig i ett fingeradt samtal med Meletos och drifver denna först till det löjliga och orimliga påståen-

---

1) *Ταῦτ' ἀκούσαντες οἱ δικασταὶ ἔτι μᾶλλον ἐθορύβουν εἰκότως.* Xenoph. ib. 15. Detsamma antydes ock af Platon, i det Sokrates, så förut som efteråt, beder: *μὴ θορυβήσητε, μὴ θορυβεῖτε.*

2) Xenoph. ibid. 14. Hos Plato p. 31 tillägger Sokrates af samma orsak: *καί μοι μὴ ἄχθεσθε λέγοντι τἀληθῆ.*

SOKRATES
OCH
HANS ANKLAGARE.

---

7. Delen.

Med Phil. Facult. tillstånd

under inseende

af

VILHELM FREDRIK PALMBLAD

Ph. M. Professor i Grekiska Litteraturen. R. N. O.
Ledamot af K. Vitterh. Hist. o. Antiqv. Akad.
Corresp. af K. Skandinav. Hist. Samf.

till offentlig granskning framställd

för Philosophiska Graden

af

THEODOR ELFSTEDT

af Vestgötha Nation. E. O. Not. i Svea Hofrätt

å Gustavianska Lärosalen den 11 Juni 1845,

p. v. t. f. m.

Upsala,

Leffler och Sebell, Kongl. Akad. Boktryckare.

det, att Sokrates vore den enda af alla Athenare, som förderfvade ungdomen, hvaremot alla andra gjorde sina lärjungar bättre och ädlare, öfver hvilken anklagaren pådiktade mening svaranden gör sig lustig. Vidare frågar Sokrates om han med eller utan föresats förderfvade ungdomen? I förra fallet vore ett så stort oförstånd icke tänkbart, neml. att han med flit ville bilda dåliga menniskor, emedan sådana alltid gjorde dem skada, med hvilka de stodo i närmaste beröring och hvaraf således skadan i första hand drabbade läraren sjelf. (Ett högst svagt motbevis, som ofta jäfvas af erfarenheten!) »Förderfvar jag åter ungdomen ouppsåtligt, (fortfar han), så medför sådant ingen laga påföljd (?), utan blott en enskild varning; en sådan föreställning hade Meletos, i slikt fall, bordt göra mig, hvarefter, om jag blifvit öfvertygad, jag otvifvelaktigt skolat rätta mig (!).« Derpå frågar han anklagaren, på hvad sätt han enligt dennes mening förderfvade ynglingar, och låter honom påstå, att detta skedde så att han på ynglingarne inympade sin egen otro; då likväl Meletos (såsom vi snart skole se) tydligen menade, att Sokrates förledde ungdomen äfven genom moraliskt och politiskt förderfliga läror. Mellertid leder derigenom Platon frågan öfver till den andra beskyllningen, att Sokrates förnekade statens gudar, så att frikännelsen från den ena anklagelsen gjordes beroende af utslaget på hufvudbeskyllningen. Dock återkommer han till den förra punkten sednare (cap. 33). »Egentligen, säger han, har jag ej varit någons lärare; men den som velat höra mig, honom har jag icke missunnat det. Om någon deraf blifvit bättre eller sämre, derföre kan jag icke ansvara, men jag har deruti följt gudens kallelse. Hade jag förderfvat ynglingarne, så hade det tillkommit dem sjelfva eller deras anförvandter

att derföre yrka ansvar. Flere bland dem (hvilka uppräknas vid namn) äro nu tillstädes: må dessa vittna huruvida jag talar sanning eller ej!«

På ett värdigare och kraftfullare sätt gendrifver den Xenophontiske Sokrates i Apologien den förstnämnda beskyllningen. I den öfvertygelsen, att »hela hans förflutna skuldfria lif vore den bästa förberedelsen till ett försvar«, hänvisar han derpå och uppmanar åklagaren att ådagalägga när han gjort orätt, eller uppmanat någon att göra det och att förakta gudarne. Derpå svarar Meletos: »jag känner dock några, hvilka du uppmanat att mer lyda dig än menniskor.« Detta medger Sokrates, såvidt detta rörde bildning till det goda, men deruti ansåg han sig icke fela, »emedan han vore erkänd för den ypperste i den nyttiga konsten att uppfostra menniskor.« Sokrates talade här i fullt medvetande af sitt apostoliska kall, såsom den hvilken af Apollon blifvit förklarad för den visaste och rättrådigaste bland dödlige, ifölјd hvaraf han betraktade sig såsom af gud utkorad att undervisa menniskorna om rätt och orätt, *dygd* och last.

Nu synes mig den rättaste proceduren bordt vara, att först undersöka om det åberopade oraklet var sannt eller understucket. I förra fallet hade den anklagades autoritet obestridligen varit af gudomlig art; men då ingen sådan utredning skett, lemnades bedömandet så om hans mission som om hans handlingssätt åt hvars och ens tillfälliga öfvertygelse. Härvid berodde det åter på de concreta fall, hvilka lades honom till last. På den uppgiften, att Sokrates uttryckt sin mening, att Anytos' son, såsom utrustad med bättre anlag, borde erhålla en högre bildning, och att fadren upptog detta illa, upp-

gör Hegel den historien, att denne yngling, förut missnöjd med sitt yrke, genom Sokrates' anmärkning troligen blifvit oense med sin fader, råkat i inre tvedrägt med sig sjelf samt slutligen af förtviflan blifvit en drinkare, hvarigenom anklagelsen blef fullt rättvis [1]). Att ynglingen blef en drinkare, är visserligen historiskt bestyrkt; men tillika att hans lastbara böjelse först utvecklade sig efter Sokrates' dom och död; således kunde detta ännu icke läggas philosophen till last. Det öfriga är blott en lös förmodan; antagom dock, att den vore grundad, så qvarstår endast det, att han i sin välmening ingifvit ynglingen lust till studier, men att detta var fadren emot. Är detta ett lagligt skäl till anklagelse och dom?

Men då vi måste förkasta nyss uppgifna rättsgrund, kunne vi dock icke förtiga, att andra beskyllningar af enahanda art verkligen blifvit förebragta, dem Platon alldeles förbigår. »Sokrates beskylltes lära dem, med hvilka han umgicks — heter det [2]) — att förakta föräldrar, slägtingar och vänner, derigenom att han inbillade de unga att de voro klokare än dessa, icke värdera hvarken välgerningar eller vänskap, utan endast kunskapen om hvad som är nyttigt och gagneligt, således förledde dem till att icke ställa någon annan i jembredd

1) Gesch. d. Ph. II. 110. (Sokrates) hat die Seite der Anlagen bemerkt, hervorgehoben, ihm (Anytos' Sohne) gesagt, er sey zu etwas Besserem tauglich; und so die Zerrissenheit fixirt, die Verdrossenheit, Zwietracht, Unzufriedenheit gestärkt des jungen Menschen mit seiner Lage, mit seinem Vater, die so die Wurzel seines Verderbens wurde. Man kann hiernach auch diese Anklage nicht für ungegründet, sondern für vollkommen begründet ansehen. Das Gericht hat also diese Anklage für gegründet gefunden; dies ist nicht ungerecht.

2) Xenoph. Mem. I. c. 2, 49 f. i sammandrag.

med sig. Detta, anmärker Xenophon, har jag sjelf verkligen hört Sokrates säga, men i afsigt att de, som ville blifva hedrade, skulle bemöda sig om att vinna detta icke iföljd af slägtskapens inflytelse, utan i följd af den nytta de beredde lärjungen. (Anklagarne hade dessutom misstydt Sokrates bildliga språk och förvrängt hans meningar, t. ex. att en oklok fader fick bindas af sin son; men sedan slika ohemula tillmälen blifvit afdragna, återstå de nu i korthet anförde punkterna, såsom grundade).

Utan tvifvel var denna åsigt betänklig, och man begriper nu, huru den dygdigaste af menniskor med sken af rättvisa kunde beskyllas för att förföra ungdomen. Enligt Xenophon hade likväl mästaren snarare förtjent en hedersbelöning, alldenstund han uppmanade lastbara ynglingar att aflägga sina onda böjelser och beflita sig om allmänna och enskilda dygder. Mellertid kan dock med skäl åtskilligt sägas och har äfven blifvit sagdt [1]) om obehörigheten af ett slikt inträdande i familje-lifvet och deraf följande upplösning af naturens heligaste *band*. Äfven Frälsaren hade sagt: »Öfvergifver fader och moder och följer mig«, men Han ledde dem till himmelen och den himmelska vishetens eviga källor; Sokrates ansåg väl ock sig af en gud kallad till menniskoslägtets lärare och moraliske uppfostrare, men honom hade guden ingenting uppenbarat om de eviga sanningarna. Ynglingen skulle, förskjutande föräldrars och vänners råd och undervisning, endast lyssna till honom, till denna Sokrates, som sjelf påstod sig famla, sjelf ingenting veta! Besynnerliga motsägelse! Detta oaktadt var väl ett slikt anspråk just icke juridiskt straffbart, allraminst värdt döden.

1) Hegel, sid. 110.

Man finner föröfrigt, att anklagarne icke blygdes att begagna mångfaldiga andra plumpa misstydningar och förvrängningar. Så t. ex. när Sokrates, för att uppmuntra till flit, citerade detta ställe ur Hesiodos:

Gerning är ingen skam, men sysslolösheten är skamlig,

så påstodo de, att han velat yrka, att ingen gerning är skamlig [1]). Emedan Sokrates stundom, till stöd för sin mening att odugligt folk borde uteslängas såväl från talarstolen i folkförsamlingen som från andra offentliga värf, åberopade det bekanta stället i Iliad II. 198 f., handlande om huru Thersites, en man af folket, tuktades af Odysseus, tyddes detta som gillade philosophen icke allenast den i heroiska tiden gällande grundsatsen, att de ringare skulle uteslutas från allt actift deltagande i folkförsamlingen, utan att de ock kunde rentaf kroppsligen misshandlas.

Men om än Sokrates lätt kunde rena sig från slika grofva sykophantiska tillmälen, så var det likväl kändt, att han icke var någon vän af den atheniska demokratien. Vi hafva redan nämt, att han plägade prisa Spartas och Kretas aristokratiska stater. Särskildt klandrade han inför sina ynglingar såsom en dårskap den seden i Athen att tillsätta statens högsta embetsmän genom bönor (d. v. s. lottkastning), hvilket syntes honom lika orimlipt, som om man på samma sätt ville utse en styrman eller en byggmästare. Derigenom, sade man, ingaf han ynglingarne förakt för de bestående lagarne och gjorde

1) Versen, Op. & D. 34, lyder:

Ἔργον δ' οὐδὲν ὄνειδος, ἀεργίη δὲ τ' ὄνειδος,

hvarest *οὐδέν* och *ἔργον* höra tillsammans, men anklagarne synas af ondt uppsåt hafva förbundit *οὐδέν* med *ἔργον*.

dem beredda att med våld ändra dem. Xenophon kunde icke förneka hufvudsaken, men försvarar Sokrates på det sättet att han ville det statsskicket icke skulle ändras med våld, utan genom öfvertygelse. Sokrates' mening, att den oinskränkta makt som Athens demos utöfvade var både förderflig och immoralisk, måste vi utan tvifvel anse för ganska rigtig och den delades jemväl af alla redlige och förståndige män; men att yttra slika tänkesätt, var redan ett farligt politiskt kätteri, i en stat, der man oupphörligt bäfvade för stämplingar, i en tid, der folkväldet efter långa och blodiga hvälfningar så nyligen ånyo blifvit infördt.

Derjemte glömde icke anklagarne att andraga [1]), att Alkibiades och Kritias fordom varit lärjungar hos samme politiske irrlärare. Båda voro nu döda, men så nyligen, att de ännu lefde i ett friskt och hatadt minne; båda hade gjort sitt fädernesland mycket ondt; den förre stämplat dess förderf hos statens fiender, den sednare badat i medborgareblod. Väl kunde derpå svaras [2]), att desse män icke sökt Sokrates' undervisning af kärlek till sedlighet, utan emedan de genom honom förmente sig kunna förvärfva skicklighet i talekonst och praktiska värf; vidare, att så länge de vistades hos honom var deras uppförande oklanderligt, men att äregirigheten förledde dem att snart nog öfvergifva både hans umgänge och hans lärdomar. Men så oskyldig mästaren än i detta afseende var, så gjorde dock erinran om dessa män ett ofördelaktigt intryck och bidrog i sin mån till den olyckliga utgången.

Vi komma nu till den vigtigaste och första anklagelsepunkten, neml. den att Sokrates icke dyrkade sam-

---

1) Anf. st. §. 12. 2) Anf. st. §. 14.

ma gudar som staten, utan införde andra, hvilken beskyllning också sammanhängde med den andra, emedan det påstods att han med sina irrläror smittade ungdomen.

Hörom först hvad Sokrates hos Platon sjelf derpå svarar! Han frågar till en början om Meletos mente att han (Sokr.) icke alls trodde på några gudar? Derpå låter han denne svara ja (hvilket dock i stämningen icke påstods). Sedermera fortgår det fingerade samtalet på följande vis. Alltså, anser jag, efter din mening, sol och måne icke för gudar? — Utan tvifvel, J domare; ty solen anser han för en sten, månan för jord. — Du förblandar alltså mig med Anaxagoras och den Sokrates, som begabbas på scenen. I stämningen hette det att jag tror på gudar, nu att jag tror på inga: detta är alltså en motsägelse. — Sedan kommer han till hufvudsaken. »Finns det en dödlig, som tror på menskliga ting, men icke på menniskor? Eller en som tror på dämoniska ting, men icke på dämoner? Detta vore orimligt. Men nu har du sjelf i din stämning medgifvit, att jag tror och erkänner någonting dämoniskt; följaktligen måste jag ock tro på dämoner. Men dämoner anse vi antingen för gudar, eller dock för gudars söner. Den som antager det sednare, måste jemväl tro på gudarne, ty söner förutsätta fäder. Alltså innebär din anklagelse endast ett skämt eller ett skändligt uppsåt.«

Derpå hade Meletos kunnat svara: Jag har anklagat dig icke för atheism (fast du lägger mig detta i munnen), utan för förnekande af statens gudar och för dyrkan af nya. Att du i förra hänseendet är saker, har jag redan bevisat (att Meletos hade sådana bevis, skenbara eller verkliga, måste förutsättas), och detta föl-

jer redan af ditt erkännande, att du hämtar uppenbarelser af någonting, som du kallar dämonion. Är detta en dikt, så är det ett brottsligt och gudlöst bedrägeri; är det en sanning, så öfverensstämmer icke detta med det sätt, hvarpå våra gudar tyda sin vilja och sina uppenbarelser. Detta dämonion härleder sig alltså från en oren ande, eller åtminstone från en främmande gud, hvars dyrkan, utan statens tillstånd, hos oss är, såsom du nogsamt vet, strängt förbuden. Erkänner man sådana enskilda, subjectiva orakler såsom lagliga, så skulle dermed väg vara öppnad för alla möjliga bedrägerier, hvilka i magien utöfvas.

Å sin sida hade åter Sokrates kunnat genmäla, att gudarne icke blott talade genom yttre tecken, utan ock genom inre uppenbarelser, drömmar och aningar, hvilka ända ifrån Homers tid ansågos vara af gudomligt ursprung. Hipparchos hade vid sitt hof underhållit drömtydare på stat, och lagen förböd icke sådana, att sitta utanför Iakchos-templet och för de förbigående tolka deras drömmar enligt böcker. Hvad som vederfors andra i drömmen, vederfars mig, Sokrates, i det vakande tillståndet: till mig talar alltså icke i gåtor och symboler, utan rent och klart, en gudomlig röst, likasom gudomen fordom uppenbarat sig för Orpheus, Musäos och andra heliga män, hvilkas prophetiska kall endast af fritänkare betviflas.

Hade rättegången så blifvit förd, så hade tvisten slutligen kommit an derpå, huruvida Sokrates' dämonion var af ett med dessa uppenbarelser analogt slag; hade vidare (såsom förut är påmindt) Apollons vittnesbörd om Sokrates' öfvervägande vishet kunnat blifva bestyrkt, så hade ett gudomligt insegel blifvit satt på hans lärar-

kallelse. Men en sådan undersökning blef af siaren icke påyrkad, och, så vidt Platon anfört allt fullständigt, talar Sokrates icke vidare i sak än hvad vi redan anfört; han förklarar sig icke engång med ett enda ord, huruvida han dyrkade folkgudarne på öfligt vis, hvilket dock Xenophon försäkrar att han gjorde. Deremot ordar han ännu mycket, som, ehuru i sig sjelft skönt och förträffligt, dock snarare måste bidraga till hans fällande än friande. Vi kunna blott upptaga detta i kort sammandrag, hvarigenom formens skönhet går förlorad. Jag vet, säger han, att jag är beljugen och således förhatlig för många; för den orsakens skull, icke för Meletos och Anytos, måste jag väl duka under, liksom före mig många andra förträffliga män hafva måst och andra efter mig troligen äfven skola. Men, frågar man mig, blyges du då icke, Sokrates, att befatta dig med saker, som kunna bringa dig i lifsfara? Derpå svaras: det är icke rätt att upptaga lifvet i räkningen, då dermed något godt kan göras. Soldaten måste stå på den plats befälhafvaren anvisat honom, och så har äfven jag gjort vid Potidäa, vid Amphipolis och Delion. Nu har guden befallt mig att egna mitt lif åt vishetens uppsökande och åt pröfningen af mig sjelf och andra. Syndigt vore det, om jag hade försummat denna befallning af fruktan för döden, om hvilken dock ingen vet hvad den är, icke ens om ej det högsta goda för menniskan. Väl vet jag icke derom mer än andra, som dock tro sig derom veta åtskilligt, men så *mycket* vet jag, att det är nesligt att icke lyda dem, som äro bättre än jag, vare sig gudar eller menniskor. Derföre säger jag eder, att om J än skullen vilja frikänna mig på det villkoret, att jag upphörde med dessa efterforskningar, så skulle jag dock icke vara guden ohörsam, utan skulle, så länge jag andas, aldrig vända igen att söka sanningen och

förmana eder, till att icke söka guld, utan ära, insigt och själens bästa (τῆς ψυχῆς, ὅπως ὡς βελτίστη ἔσται), och bevisa dem, som tänka annorlunda, unga och gamla, att de akta det vigtigaste ringa, men det sämre högre. Så befaller mig guden, och en sådan tjenst är, enligt min mening, den högsta, som kan vederfaras stater. Den som påstår, att jag på sådant sätt förderfvar ungdomen, är sjelf skändlig; och den som påstår att jag lär annat, talar osanning. Döden J mig, eller landsförvisen J mig, så tillfogen J eder sjelfva ett större lidande än J tillfogen mig, och då synden J dessutom emot gud, som i mig beskärt eder en särskild gåfva. Ty icke lätt skullen J åter finna någon, som ej förtröttas att, sjelf drifven af guden, egga eder framåt på dygdens väg, liksom en stor, ädel men trög häst måste eggas af brömsen [1]). Derföre försvarar jag mig icke för min egen skull, utan för eder egen. Afrätten J mig, så kommen J att slumra ert öfriga lif igenom, så vida icke guden af sin barmhertighet skickar eder en annan väckare. Att jag är en sådan, genom guden staden beskärd, detta kunnen J förspörja deraf, att jag sedan så många år helt och hållet lemnat mina enskilda angelägenheter till spillo, och endast sysselsatt mig med edert bästa, utan att derföre begära eller emottaga någon lön, men väl blottställande mig för många obehagligheter. Att jag icke uppträder i folkförsamlingen och der råder eder, kan synas underligt, men jag följer deruti den gudens varning, som talar i mitt inre. Hade jag gjort detta, så skulle jag längesedan omkommit, ty jag skulle icke (blifven icke onde, att jag säger rena sanningen) hafva underlåtit, att tappert kämpa emot all den orättvisa och alla de lag-

1) Ὑπὸ μύωπος, hvilket ord här vanligen öfversättes: med sporren. Jag har deremot följt Stallbaum.

stridigheter, som föröfvas i eder liksom i andra folkförsamlingar; så att den, som vill, stridande för det rätta, lefva trygg, vore det än en liten tid, måste föra ett enskildt men icke ett offentligt lif. Att äfven jag, när min pligt ovillkorligt så fordrade, icke skyggade tillbaka af fruktan för döden, detta ådagalägges af mitt beteende dels vid rättegången emot de två härförarne (se ofvanför), dels genom min vägran att lyda de Trettios lika orättvisa befallning (ofvanf. sid. 83).

Sedan Sokrates återupptagit och gendrifvit den beskyllningen att han vore en ungdomens förledare (hvilket svaromål vi på sitt ställe upptagit), slutar han ungefär sålunda: »Jag vet att andra, äfven då fråga är om mindre än lifvet, pläga taga med sig sina barn, anförvandter och vänner, och under många tårar anropa sina domare om medlidande: och att många, som annars äro stolta nog, bete sig inför rätta ganska underligt och uppföra der sorgespel som göra dem och staten löjliga. Äfven jag har söner, en fullväxt, tvenne ännu barn; äfven jag har vänner och anförvandter; men ändock följer jag icke detta föredöme. Detta sker icke hvarken af högmod eller förakt för eder, utan derföre att jag anser detta för oanständigt för mig och eder. Afser man än från det vanärande, som deruti ligger, så synes det orätt att genom böner och tiggande vilja köpa sig fri, ty domaren är icke tillsatt att skänka efter rättvisan, utan att döma efter lagarna. Vänten således icke sådant af mig, Athenare; sökte jag förleda eder att bryta den ed J svurit, då först vore jag ogudaktig, då först skulle jag lära eder att icke tro på gudar, och just genom mitt försvar anklaga mig sjelf för hvad jag nu beskylles. Vare detta fjerran! Men väl tror jag på gudar, mer än någon af mina anklagare, och öfverlemnar nu åt

eder och guden att döma öfver mig, såsom bäst är för mig och för eder.«

Slutet af detta försvar är utan tvifvel, sedt ur en moralisk synpunkt, högsinnadt och värdigt, men, ehuru det går närmare på saken än början, dock icke juridiskt bevisande. Väl försäkrar Sokrates att han tror på gudar, men bevisar det icke, nyttjar också tvenne gånger det obestämda θεοίς, icke τοὺς θεούς. De välvilligaste bland hans domare, som icke kände honom, kunde väl sluta, att han ansåg sig vara ett Guds sändebud, skickadt att predika dygd, sedlighet och en vishet, som han sjelf ansåg för den högsta och enda, och att han för detta vittnesbörd var villig att underkasta sig döden; att denna lära icke stred mot den offentliga, påstod han sjelf. Men var detta sannt, eller var det icke sannt? Derom vilja vi yttra oss vid slutet af denna afhandling; nu gå vi att afhöra hans andra försvarare, Xenophon, i samma punkt.

I den af honom (?) upptecknade Apologien börjar Sokrates med den bestämda försäkran, att han långt ifrån att förakta statens gudar, eller anropa och hylla okända eller sjelfskapade gudar, tvertom vid offentliga fester offrat på offentliga altaren, hvarpå han åberopar de närvarande till vittnen. Detta går rakt på saken, och kunde det ådagaläggas, hade hufvudanklagelsen bordt falla. Vidare ansåg han den inom sig prophetерande gudomens stämma alldeles icke såsom en ny gudomlighet, alldenstund något hvar aktade på fåglarop, på åskan, på delphiska prestinnans prophetior och erkände deras röster såsom gudomliga uppenbarelser. Af samma art vore också hans dämonion, hvars sannfärdighet vore en säker borgen för dess gudomliga ursprung.

Då domrarne deröfver sorlade dels af misstro dels af afund, åberopade han Apollons eget vittnesbörd; och när man än mer »såsom förmodas kunde«, deröfver uttryckte sitt ogillande och sin otro, hänvisade han på sitt förflutna lifs renhet och oskuld.

Ungefär på enahanda sätt utför Xenophon i eget namn motbevisningen i den större skriften [1]. Äfven der påstås, att Sokrates så offentligen som hemma offrade åt fosterlandets gudar, samt att han visst icke hemligen begagnade sig af orakel, dock på det sättet, att han, istället för att hämta spådomar från offerdjurens inelfvor, fåglalåt, vägatecken, ofrivilligt erhöll råd från sitt δαίμονιον, hvars utspråk voro ofelbara liksom en guds (ὡς ὑπὸ θεῷ φαινόμενα). Och på hvem skulle han tro, om icke på en gud? Men den som tror på gudarne, huru skall den kunna tro att gudar icke finnas«? För öfrigt hyste Sokrates den öfvertygelsen, att menniskan med sin egen insigt borde hjelpa sig i allt hvad som genom hennes egen klokhet och kunskap kunde utforskas, men icke i hänseende till det ovissa (περὶ τῶν ἀδήλων), hvartill det tillkommande hörde, utan derom ansåg han henne nödgas och böra spörja gudarne Dermed förmente Xenophon sig hafva rättfärdigat sin mästare. Vi skola vid slutet af denna skrift upptaga till besvarande den frågan, huruvida han deruti lyckats.

---

1) Memor. I. c. 1. 1 f.

f. *Domen.*

Sedan svaranden hållit sitt försvarstal och dertill sökt, på sätt vi antydt, vederlägga de gjorda beskyllningarna, var rättegången slutad, och nu tillkom det domarne, att till en början afgifva utslag öfver, huruvida den anklagade, utan afseende på straffets art, var skyldig eller icke skyldig till det åklagade brottet. Detta skedde genom hemlig omröstning, sålunda, att hvarje domare undfick en genomborrad och en icke genomborrad rösttafla [1]; den som godkände åtalet, kastade den förra i doms-urnan, den sednare för att dölja röstningen i en annan urna; den som icke godkände åtalet, gjorde tvertom [2].

Sedan detta skett, räknades taflorna, och vid förevarande fall befanns, att Sokrates blifvit förklarad skyldig, men det endast med tre rösters öfvervigt [3]. Hade åklagaren icke haft för sig en femtedel af de *afgifna* rösterna så hade han i en rättegång af denna art, som ansågs röra staten, måst böta tusen drachmer. Långt ifrån att förundra sig öfver denna utgång, förklarade tvertom Sokrates sin förvåning, att antalet af de fällande rösterna var så ringa. Nu återstod att bestämma

1) Dertill nyttjades också kulor och flerfaldiga andra medel.

2) Heffter, Athen. Gerichtsverf., sid. 334.

3) Enligt Platons Apol. c. 25, p. 36; i några handskrifter läses τριάκοντα, i st. för *τρεῖς*. Diogen. Laert. II. 41. uppger väl att de fällande rösterna med 281 öfverstego de frikännande; men att skillnaden varit ringa, skönjes af Platos ord: *εἰ τρεῖς μόναι μετέπεσον τῶν ψήφων*, äfven om läsarten *τρεῖς* är origtig.

straffets art. Var nu förbrytelsen af den art, att ett bestämdt straff fanns i lagen, så kallades det en ἀγὼν τιμητός; ingen röstning behöfdes då vidare, emedan straffet i förhand var gifvet. Var åter fråga om ett hvad rhetorerne kallade ἀδίκημα ἄγραφον, d. v. s. en i lagen icke angifven förbrytelse, så förfors på följande för Athen egna sätt. Anklagaren uppgaf det straff han yrkade, hvilket kallades värdera, τιμᾶν, hvaremot svaranden sjelf fick värdera sin förbrytelse, ἀντιτιμᾶσθαι. Domarne var ej tillåtet att gå en medelväg emellan dessa båda ytterligheter, utan de måste ånyo rösta om ettdera alternativet [1]; annorlunda kunde också icke gerna tillgå i en domstol, som bestod at 500 till 1000 ledamöter, ty inför en så stor massa måste voteringspropositionerna göras så få och enkla som möjligt, emedan annars flerfaldiga omröstningar och betydlig tidsspillan måst ägt rum. Man har ofta prisat den attiska lagens humanitet i hänseende till denna svaranden medgifna tillåtelse, att, sedan ordet skyldig öfver honom blifvit uttaladt, få yttra sin mening om det straff han ansåg sig förtjena. Afsigten torde ock varit sådan; men vid nogare eftersinnande synes mig, att denna egna procedure i de flesta fall måste blifva orättvis, samt oftast menlig för den, för hvilken den skenbart borde gälla till förmån. Naturligtvis ville nemligen denne få ett så ringa straff som möjligt sig ådömdt; men att värdera detta alltför lågt, vågade han icke, ty han måste befara att i sådant fall domrarne höllo sig till det andra alternativet, som var det högsta möjliga, emedan anklagaren vid yrkandet af ett sådant hade ingen risk. Följaktligen om svaranden var rädd, kunde han ålägga sig ett vida hårdare straff

1) Enligt Heffter, sid. 334, ägde några undantag rum; om detta ha varit fallet, så voro dessa ytterst få.

än han verkeligen förtjente; var han åter djerf och föreslog ett ringa, måste domrarne välja emellan tvenne ytterligheter, hvaraf ingendera kunde motsvara förbrytelsens natur, och utgången berodde då af deras godtycke, så att straffet blef i båda fallen oftast antingen för hårdt eller ock för ringa.

En sådan värdering, τίμημα, erbjöds nu den för ἀσέβεια anklagade philosophen, hvaraf man, iföljd af det ofvanför sagda, vid första påseendet, lätt skulle kunna draga den slutsatsen, att int t lagligt straff var stadgadt för ett slikt brott. Detta kan åter icke antagas, dels emedan det redan i sig sjelft vore otänkbart, att Solon skulle hafva utelemnat en så väsentlig balk, helst som derunder i Attiska lagen hörde ej blott atheism, dyrkan af främmande gudar, utspridande och vanhelgande af mysterier, samt helgerån, utan ock fadermord och ungdomens förförelse äfven till otukt (hvarföre Phryne blef anklagad), utan äfven emedan man finner att åtskilliga dertill förvundne blefvo hårdt behandlade och till och med frånvarande dömde (t. ex. Alkibiades, dock *tillika* såsom revolutionär emot folkväldet). Men ingen lag är så fullständig, att den kan förutse och upptaga alla särskilda fall och omständigheter, hvilka i verkligheten utveckla sig i oändlighet. Följaktligen uppfattar jag saken sålunda. Sokrates var väl anklagad för brott mot religionen, men för en lindrigare art ἀσέβεια, icke för atheism, för hvilket troligen döden var stadgad, utan för fritänkeri och en vidskepelse, hvaremot måhända intet uttryckligt förbud fanns. Vidare var han redan dömd skyldig som ungdomens förförare, hvarvid dock icke kunde läggas honom till last, att han undervisat i egentliga brott och laster; men å andra sidan hade han sjelf erkänt att han yrkat det ungdomen i de högsta angelägen-

SOKRATES

OCH

HANS ANKLAGARE.

---

8. Delen.

Med Phil. Facult. tillstånd

under inseende

af

VILHELM FREDRIK PALMBLAD
Ph. M. Professor i Grekiska Litteraturen. R. N. O.
Ledamot af K. Vitterh. Hist. o. Antiqv. Akad.
Corresp. af K. Skandinav. Hist. Samf.

till offentlig granskning framställd

för Philosophiska Graden

af

THEODOR LINDER
Norrl. Stip. Reg.

å Gustavianska Lärosalen den 11 Juni 1845,

p. v. t. e. m.

Upsala,
Leffler och Sebell, Kongl. Akad. Boktryckare.

heter borde mer rätta sig efter hans råd än föräldrarnes, samt att han dref satser, som stodo i strid mot den nu bestående författningen, utan att derföre beafsigtiga någon våldsam omstörtning. Äfven detta var en förbrytelse, som redan blifvit dömd brottslig, men för hvilken art intet straff troligen fanns utsatt; alltså måste å ömse sidor τίμημα äga rum.

Låtom oss nu tillse hvad vidare följde. Enligt Xenophon (i Apologien) vägrade Sokrates att föreslå något straff, emedan han derigenom skulle förklarat sig sjelf för skyldig. Denna vägran har af hans nyaste domare [1]) blifvit (med erkännande af det moraliskt stora deruti) lagd honom till last; först såsom stridande emot hans eget yttrande derefter i fängelset: »jag sitter här, emedan Athenarne så funnit för godt och jag att underkasta mig lagen«, samt emot hans vägran att enligt sina vänners råd rädda sig med flykten; ty, säger man, första profvet på hans laglydnad borde ha varit det, att underkasta sig denna uppskattning, sedan han engång blifvit dömd skyldig, och bekänna sig hafva brutit emot lagen.

1) Hegel, Gesch. d. Phil., II. s. 114, som föröfrigt synes gjort sig något oklara föreställningar om den attiska rättegången. Först tyckes han antaga, att ifall Sokrates tilldömt sig landsflykt eller böter, skulle domen ofelbart stadnat dervid, då det likväl stod domrarne fritt att välja det andra alternativet; hvarvid vi dock medgifva, att i hänseende till den större minoriteten af frisägande, utgången sannolikt blifvit den uppgifna. Vidare heter det: "er konnte sodann von dem Gerichte der Heliasten an das Volk gehen und bitten (nicht förmlich appelliren) um von ihm Erlassung der Strafe zu erlangen." Väl kunde den sakfällde med en böneqvist i handen hos folket söka nåd, men detta endast i några få fall och mig vetterligen icke, då man blifvit dömd af en Heliast-domstol, som representerade folket sjelft.

Men, fortfar man, genom sitt motsatta beteende, förbröt han sig emot folkets majestät, underkände dess souveränitet, och derföre var det ock icke för religionsbrott, som han blef straffad till döden. Detta raisonnement synes mig origtigt. En sak är att anse sig för oskyldigt dömd, en annan sak är att genom våld eller list undandraga sig straffet. I förra fallet ansåg sig Sokrates befinna sig; det andra betraktade han som en lag-öfverträdelse och dessutom såsom en för sig ovärdig handling, hvilken dessutom skulle ådragit hans vänner, som befordrat hans flykt, ett svårt ansvar. Att åter ådöma sig ett straff, då han icke var skyldig, betraktade han för en bekännelse af skuld och såsom en förnekelse af sin apostoliska sändning; men att lida det ådömda straffet, dertill var han färdig. Mer kunde icke fordras: han ville icke förneka sitt samvete, sin inre öfvertygelse, öfver hvilken ingen yttre myndighet kunde befalla. Å andra sidan måste man medgifva, att hans domare, sedan de engång utsagt ordet skyldig, i närvarande fall icke kunde göra annat än antaga det af åklagarne yrkade dödsstraffet, emedan svaranden sjelf betagit dem möjligheten *att välja* ett lindrigare alternatif.

Helt annorlunda framställes dock saken af Platon. Sedan första röstningen skett, och philosophen blifvit uppmanad att sjelf värdera sitt straff, yttrar han sig hos honom ungefär sålunda: »Jag är hvarken ovillig eller förvånad öfver röstningens utgång; tvertom undrar jag snarare, att ett så stort antal af röster fallit till min förmån. Nu uppmanas jag att uppgifva det straff, hvilket jag anser mig förtjena. Min vandel och mina läror hafva varit sådana, att jag anser mig hafva förtjent något godt. Mig tyckes att en man, som jag, lika väl förtjent att spisas i Prytaneion som en olympisk segervin-

nare, hvilken i sjelfva verket icke gör staten den minsta tjenst. Jag vet väl att J ansen detta såsom högmodigt, och att tiden är för kort att skingra de fördomar J om mig fattat, men jag kan dock icke tillerkänna mig (eller någon annan) någonting orätt, eller ett ondt, som jag icke förtjent. Huruvida det, som Meletos emot mig yrkar (döden), är ett ondt eller ett godt, detta vet jag icke. Men väl vet jag, att fängelse, hvarom här kunde bli fråga, är ett verkligt ondt. Ty till hvad ändamål skulle jag föra ett sådant lif? Eller skall jag föreslå penningar? Sådana äger jag icke; alltså skulle jag sitta inne, tills jag betalt dem, (således för alltid), och detta blefve alltså sak samma. Eller landsflykt? För mig vore det ett skönt lif, att vid min höga ålder nödgas vandra ur landet och stryka omkring från stad till stad. Och hvad skulle mitt öde blifva? Tiga kan jag icke, utan måste uppfylla gudens kallelse och öfverallt mana till dygd och sjelfforskning: utan en sådan sysselsättning synes mig lifvet tomt, och utan innehåll. Ynglingar skulle äfven der samla sig omkring mig; viste jag dem ifrån mig, skulle de hos de äldre utverka min förvisning; talade jag med dem, så skulle fäder och anförvandter göra detsamma. Mina egna landsmän hafva icke kunnat fördraga mina läror; huru skulle jag då annorstädes hafva att hoppas ett annat öde? Hade jag åter penningar att betala, så skulle jag vilja tillerkänna mig så stora böter, som svarade emot min förmögenhet; ty en sådan förlust vore intet ondt. Alltså erbjuder jag hvad jag äger, men detta utgör icke öfver en Mina [1].

---

1) I Xenoph. Oecon. c. 2, 3. säger dock Sokrates, att hans förmögenhet, huset inberäknadt, kunde, i fall han träffade en bederlig köpare, inbringa ungefär fem Minor; enligt Demetrios fr. Phaleros (Plut. in Arist. 1.) skulle han utom huset haft 70 minor hos Kriton på ränta; enl. Libanios (Apol. p. 7) skulle han ärft 80 minor, som

Likväl hviska mig mina vänner, Platon, Kriton, Kritobulos och Apollodoros, till mig, det att jag kan erbjuda trettio minor; dessa erbjuder jag alltså, och för denna summa vilja de gå i borgen.«

Således skiljer sig Platon deruti från ofvannämde uppgift, att Sokrates verkligen erböd τίμημα. Platon, sjelf närvarande, kunde häruti omöjligen misstaga sig; Xenophon var vid den tiden i Asien, och ovisst är föröfrigt, om han verkligen är författaren af ifrågavarande Apologi. Men, menar man, de erbjudna böterna äro så ringa, att anbudet deraf endast var ett skämt, ett drag af Sokrates' vanliga ironi. Detta måste jag, för min del, helt och hållet bestrida. I hela framställningen kan jag ej finna annat än djupt allvar [1]), en ädel sjelfkänsla. Ett lif inom ett fängelse eller i ett främmande land,

---

stodo inne hos en vän, men förlorat dem genom dennes olycka; med denne vän kunde ej menas den förmögne Kriton; alltså (säger Boeckh, Staatshaush. I. sid. 121 f.) skulle Sokrates ägt 70 + 80 eller 150 minor, d. v. s. omkr. 6300 R:dr utom sitt hus. I *sådant fall* hade han, med afseende på penningens höga värde den tiden, varit ganska välbehållen, och icke fattig, såsom annars han af sina samtida skillras. Antages åter Platons och Xenophons uppgift, så förekommer det Boeckh obegripligt, huru han och hans familj, som ingenting förtjente, kunde oaktadt all dess tarflighet lefva af en så ringa egendom. Detta anser jag sålunda kunna förklaras: 1:o förtjente väl fru Xanthippe och äldste sonen något; 2:o är ej omöjligt, att stenhuggarverkstaden bedrefs af slafvar, ehuru Sokrates sjelf ej lade handen dervid; 3:o fyllde Kriton bristen af familjens ringa behof. Diogen. Laërt. in Criton. Att föröfrigt Xenophons och Platons uppgifter något skilja sig, kommer väl af de olika tiderna: på sin ålderdom torde mannen blifvit fattigare.

1) Endast påminnelsen om, huru odrägliga och förhatliga hans lefnadssätt och hans tal förekommo hans landsmän, kan enligt min mening tydas som en ironi, om man så vill.

der denna sanningens apostel ingenting kunde verka eller måste gå nya förföljelser till mötes, syntes honom utan allt värde. Men all sin egendom ville han gifva, och dertill så mycket hans vänner för honom ville uppoffra; mer kunde svårligen begäras. Denna uppoffring, invänder man, var dock så obetydlig, att dermed icke kunde vara allvar. Summan utgjorde i vårt mynt omkr. 1250 [1]) R:dr b:co; detta var visserligen ringa för ett så ädelt lifs friköpande, så att man kunde tro, att den varit lämpad antingen efter de fyra lärjungarnes inskränkta förmögenhetsomständigheter [2]) eller ock att dessa i sitt anbud varit mindre frikostige. Intetdera var dock fallet. Kriton och hans son, Kritobulos, voro båda förmögne [3]); den förre hade alltid understödt Sokrates med hvad han behöfde [4]), och då Sokrates satt i fängelset, sökte han på allt sätt öfvertala sin lärare till att fly, ehuru detta kunde ådraga honom och de öfriga vännerna förlusten

---

1) Egentligen nära 1400 R., i fall myntet varit fullvigtigt.

2) Med räntan af 45 minor kunde 7 till 8 familjer nödtorftigt underhållas. För den unga Demosthenes, hans syster och moder, hvilka dock voro förmögna, betaltes i en sednare tid under stegrade priser, endast 7 Minor; husbyran dock icke inbegripen, ty familjen ägde eget hus. Den som ägde 1 talent (2500 R:dr) kunde lefva af räntan, som vanligen var 12 proc., utan att räknas bland de torftiga (Boeckh, Staatshaush. II. sid. 9); fältherren Nikias, som ansågs för ovanligt rik, ägde 100 talenter (ungef. 250,000 Rdr); lika mycket hade Themistokles, Kleon och Alkibiades besutit; Kallias II. ägde väl dubbelt eller 200 talenter, således en half million Riksd., men detta betraktades såsom en oerhörd rikedom.

3) I Xenophons Oecon. anf. st. uppskattas den sednares förmögenhet till 500 minor.

4) *Οὕτως ἐπεμέλειτο αὐτοῦ, ὥστε μηδέ ποτε λείπειν τι τοῦ πρὸς χρείαν.* Diog. Laërt. in Criton.

af en stor del utaf, kanske hela deras förmögenhet [1]). Vi böra således antaga, att denna summa snarare var högre än lägre än hvad i sådana fall brukade erbjudas. Först böra vi påminna oss att här var fråga om en fattig mans lif, för hvilket böds flera gånger mer än han sjelf ägde; dernäst böra vi fästa afseende på varuprisens låghet, eller med andra ord penningens höga värde i forntiden. Dessa 30 minor motsvarade värdet af 20 till 30 vanliga slafvar, eller af 15 arbetshästar, eller af 45 till 90 oxar, eller af 4500 dagsverken, hvartdera räknadt till 4 Oboler. Vill man nu bestämma den erbudna summan efter nyare förhållanden och utgå från sistnämda varumätare (dagsverken), och ställa ett dagsverke till 32 sk., så motsvarar den 3000 R:dr b:co. Låt vara att detta icke är någon särdeles stor summa, så är den dock vida större, än att Sokrates dermed kunnat vela gyckla. Annorlunda hade förhållandet varit, om, såsom Diogenes från Laërte berättar, anbudet varit endast 25 drachmer (10 $\frac{1}{2}$ R:dr b:co), eller enligt Eubulides 100 drachmer (ungef. 42 R:dr) [2]).

Nu skred man till andra röstningen, hvilken så utföll, att Sokrates med 80 rösters öfvervigt blef dömd till döden. Sålunda hade ibland dem, som förut ansett honom oskyldig, ett icke obetydligt antal, förmodligen retadt af hans stolthet och icke af summans ringhet,

---

1) Plato in Criton.

2) Cicero berättar saken sålunda: "Erat Athenis reo damnato, si fraus capitalis non esset, quasi poenæ æstimatio: et sententia quum judicibus daretur, interrogabatur reus, quam quasi æstimationem commeruisse se maxime confiteretur: quod quum interrogatus Socrates esset, respondit, sese meruisse, ut amplissimis honoribus et præmiis decoraretur, et ut ei victus quotidianus in prytaneo publice præberetur; qui honos apud Græcos maximus habetur. De Orat. I. c. 54.

öfvergått på de fällandes sida. Hvad han efter domen yttrade var i samma frimodiga och högsinta anda [1]). Innehållet af detta sluttal, som bidrager att fullända charakteristiken af denna man, var följande:

»Snart skall den tid komma, då de, som vilja smäda vår stad, skola nämna edra namn med bittert klander, såsom de der afrättat Sokrates, den vise, ty vis skola desse kalla mig, ehuru jag icke är det. Haden J blott väntat en liten tid, så skulle detta kommit af sig sjelft, ty jag står redan vid lifvets gräns. Jag har ansett mig ovärdigt, att, såsom andra bruka, söka röra eder genom jemmer och böner och sådana ord, som J helst viljen höra, af samma grund som jag anser det icke tillständigt för en krigare, att kasta bort sina vapen, och bedjande om förskoning vända sig till sina förföljare: ty det är dock icke så svårt att undkomma döden, som att undfly vanäran, som löper fortare än döden. Den förra hafva mina anklagare valt: jag den senare. Eder, mine domare, propheterar jag, att J sjelfva engång derför skolen blifva dragne till räkenskap, och ert straff skall då blifva strängare än mitt. Döden sjelf kan svårligen vara ett ondt: annars skulle mitt dämonium varnat mig ifrån att bete mig på detta sätt, under rättegången. Antingen är dödstillståndet ett ickevara, utan känsla och medvetande, eller ock en själens förflyttning till någon annan ort. I förra fallet vore den en sömn utan ens en dröm, således en stor vinst; ty öfverräknar man antalet af lifvets dagar, så torde det rönas, att de äro få, som äro angenämare och bättre än en sådan drömlös sömn. Är åter döden en vandring

1) Ut non supplex, sed austerus magister aut dominus videretur judicum, säger Cicero.

till en ort, der alla hädangångna befinna sig; hvilken större lycka kan då gifvas? Huru ljufligt vore det icke att få höra Minos, Rhadamanthys, Äakos och Triptolemos skipa rättvisa: att få umgås med Orpheus, Musäos, Homeros, och så många stora hjeltar, såsom Ajas, hvilken liksom jag ljutit döden genom en orättvis dom. Alltså anser jag hvad som skett såsom det bästa, och hyser ingen bitterhet hvarken mot mina anklagare eller mot mina domare, ehuru deras afsigt icke varit god, utan vrång. Ett blott beder jag. Finnen J att mina söner mer söka vinst än dygd, så förmanen och plågen dem, liksom jag plågat eder med mina förmaningar. Dock nu är det tid att vi gå: jag för att dö, J för att lefva. Men hvilken af oss går till ett bättre värf, detta är för alla förborgadt utom för Gud.«

Derefter blef Sokrates öfverlemnad åt Elfvamännen och förd till fängelset. Der hade han genast blifvit dödad, ifall icke den Deliska theorien just nu varit borta, under hvilken tid ingen fick aflifvas. Alltså uppstod med dödsstraffets verkställande ett uppskof af trettio dagar, hvilken tid den gamle mästaren, sedan man förgäfves sökt öfvertala honom att fly, använde till att med sina vänner och lärjungar samtala om allehanda vigtiga ämnen, särdeles odödligheten. Han dog, såsom han lärt och lefvat, med den ädlaste ståndaktighet, det djupaste sinneslugn, såsom en af sanningens heliga martyrer. Ödet var honom blidt, då det till skillraren af hans sista stunder utsåg lärjungen med största snillet och största hjertat. Platons berättelse är så mycket mer gripande, som den är så utomordentligt enkel, utan pathos, utan utrop, utan blommor, i en nästan Johanneisk stil. Men vi kunna förbigå denna teckning, ty om det ädla

och lugnt värdiga sätt, hvarpå visdomens grånade mästare beseglade sina läror, derom äro alla röster ense.

---

g. *Domen öfver domen.*

"Rikdom dör,
Fränder dö,
Sjelf du dör desslikes.
Ett jag vet,
Som aldrig dör:
Domen om hvar dödan."
Hávamál.

Sokrates' prophetia om sina domare' gick i fullbordan. Innan kort ångrade sig de lätt förförde, men i grunden godsinnade Athenarne. Meletos blef dödad, Anytos landsförvist till Herakleia vid Pontos [1], och der sedan stenad [2].

Samtid och efterverld hafva hittills ansett detta justitiemord såsom en outplånlig skamfläck, den Athens folk satt på sig sjelf. Omdömet har varit enstämmigt, och funnit genljud bland alla nationer och i alla tider. Först i våra dagar har, såsom redan är anfördt, saken blifvit betraktad från en motsatt sida, och Heliasternes utslag i trots af deras egen ånger, blifvit förklaradt rättvist. Detta sista utslag gå vi nu att underkasta en förnyad pröfning.

1) Diog. Laërt. II. 43. 2) Themist. Orat. II.

Sokrates — säger man — [1]) var utan all fråga en högst ädel personlighet; han predikade den renaste sedlighet och hans umgänge med ungdomen var äfven i det hela lärorikt och förädlande. Men den princip, han uppställde, var subjectiv; den bestod deruti, att menniskan afgör efter sin egen insigt; denna hade hos honom visserligen en egen form, den af en Genius, som icke uttryckte individets egna mening och öfvertygelse, utan var en medvetslös princip, verkan af ett själssjukligt tillstånd, hvaruti väl ljusstrålar af framtiden uppenbarade sig, men utan att vettenskapen derigenom främjades. Både i det ena och andra hänseendet stridde denna princip mot statens; denna hvilade på af gudarna sanctionerade lagar, seder, religion, heliga traditioner I alla vigtigare fall flydde man till oraklen; således till gudomens omedelbara råd och uppenbarelser, icke till egen klokhet, eller subjectift afgörande. Nu blef denna grundsats — den yttre Dämon — upphäfven genom Sokrates' Dämon, som förlade beslutet, afgörandet inom menniskan sjelf. Statens orakler voro officiella och hade *sina* gifna och bestämda former; det Sokratiska åter var individuelt, af sed och lag icke erkändt. Äfven nyare samhällen — fortfar Hegel — skulle icke tillåta ett sådant spående, än mindre kunde slikt i forntiden medgifvas. Den sammanhängde så nära med den bestämda religionen och det offentliga lifvet, att staten utan den icke kunde bestå. Bland annat måste philosophens ingripande i föräldrarnes rätt öfver barnen anses såsom mer än högst betänkligt, särdeles i en stat, der pieteten

1) Hegel, Gesch. d. Phil. II. sid. 100 o. f. Jag meddelar hans vidlöftiga bevisning i sammandrag, och tillika i ett mera fattligt språk, hvarvid jag dock bemödat mig att i ingenting försvaga kraften af hans argumenter.

var lifvets sedliga grundval, statens grundton och substans. Athens folk måste således finna Sokrates skyldig, måste ålägga honom något slags straff; men att detta blef döden, derföre hade han att tacka sig sjelf, då han i trots af lagen undandrog sig att sjelf bestämma straffets art, äfvensom att förödmjuka sig till att bedja folket om upphäfvandet af straffet. Tillika underkände han dermed folkets domarmakt, således ock, i detta fall, dess souveränitet. Sokrates förklarade väl att ett slikt bestämmande af sitt straff hade stridt mot hans öfvertygelse, hans samvete; men intet folk på jorden, minst ett fritt, kan erkänna ett samvetets, det enskilda förnuftets tribunal. En stats första princip är den, att den ej kan godkänna ett högre förnuft, samvete, rättskaffenhet, än det hvad staten sjelf godkänner för rätt. Att tänka och mena hvad hvar och en vill, att stödja sig på medvetandet af en uppfyld pligt, får icke äga rum; ty om folket kan misstaga sig, så kan den enskilda det så mycket mer. Domstolen har ock sitt samvete, hvarefter den handlar; domstolen är det allmänna, det privilegierade samvetet. Gerna tro menniskorna, att de handla rätt, men domstolen undersöker om så är; många skilja sig i öfvertygelsen om pligter; lagen, det allmänna samvetet, bestämmer hvad rätt är. Å andra sidan är Sokrates den heros, som har öfvertagit andens absoluta rätt, det i sig afgörande medvetandets rätt. Denna rätt kom i collision med hans folks anda, med det förhandenvarande tänkesättet, och en reaction måste äga rum. »Aber (vi låna nu författarens egna ord, emedan vi misströsta att fullt noga kunna öfversätta dem) nur das Individuum ist vernichtet in der Strafe, nicht das Princip; der Geist des atheniensischen Volkes hat sich nicht wiederherstellt aus der Verletzung, aus der Aufheburg desselben. Die unrichtige Form der Indivi-

dualität wird abgestreift, und auf gewaltsame Weise, als Strafe. Das Princip wird später zu seiner wahrhaften Gestalt sich erheben. Die wahrhafte Weise dieses Princips ist die allgemeine Weise, wie es nachher auftrat; das Unrecht, was so vorhanden war, war diess, dass das Princip nur als Eigenthum eines Individuums auftrat. Die Wahrheit des Princips ist, als Gestalt des Weltgeistes aufzutreten, als allgemeines. Nicht seine Welt kann den Sokrates so fassen, sondern die Nachwelt, insofern sie über Beiden steht.« — Mellertid (fortfar Hegel) kommo Athenarne snart till ett dylikt medvetande. De dödade eller fördrefvo hans anklagare, och ångrade att de dömt honom till döden. Derigenom erkände de, att den Sokratiska principen, ehuru förderflig mot staten, redan vunnit insteg i deras inre. Domen var i sig sjelft laglig, rättvis, men de hade dock medvetande af att sådant icke bordt ske. Derigenom kom man i tvedrägt med sig sjelf, men derigenom blir också Sokrates' öde äkta tragiskt. Det är platt, flackt, oförnuftigt, att i tragedien låta uppträda idel tyranner och oskyldiga, emedan sådant är tomma tillfälligheter. En oskyldig som går under, utan att representera någon idee, är en blott beklagansvärd, en (i intellectuellt hänseende) föraktlig mes, en stackare (Tropf). »En stor menniska vill vara skyldig, tar på sig den stora collisionen; så Christus; hans individualitet gaf sig till pris, gick under — men hans sak stod fast. Det sedligt tragiska ödet uppkommer just deraf, att Rätt uppträder mot Rätt, och det ena går under genom conflicten. Sokrates har med medvetande uppfattat och uttalat andans högre princip, och denna princip hade rätten på sin sida. Men i sitt uppträdande stötte den emot en annan princip, det substantiella i det atheniska lifvet, i den verld der Sokrates lefde. Athens folk var således icke blott berätti-

gadt, utan äfven förpligtadt, att enligt lagarna reagera emót den subjectiva reflexionens princip, som hotade det bestående med upplösning; man måste betrakta den, som en förbrytelse. Sådan är i allmänhet heroernes ställning i verldshistorien: den att framträda såsom våldsamme, lagbrytare. En sådan var ock Sokrates, men icke han ensam. Ty atheniska folket hade redan framskridit till den bildningsperiod, att det allmänna medvetandet uppträder såsom sjelfständigt, skildt från den allmänna andan. Emedan nu Sokrates representerade denna princip, och denna var förderflig, så straffade man tillika sitt eget moment; det var ett brott, som folkandan begick både på honom och sig sjelf. Men när man kom till full insigt deraf, förklarade man hans straff för orättvist, den lidande för oskyldig. Men detta förberedde just denna nations upplösning, dess anda måste snart (?) försvinna ur verlden; dock så, att ur dess aska en högre uppsteg. Ty verldsandan lyfte sig till ett högre medvetande.«

Sålunda Hegel. Så skarpsinnigt, så förträffligt detta räsonnement än i allmänhet är, så tror jag dock, att det icke finner någon tillämpning på förevarande fall, utan att det fastmer beror på en något skef uppfattning såväl af denna philosophs charakter och lära, som af Athens lagar och lagskipning. Detta vilje vi nu söka visa. Dervid blir det först nödvändigt att göra oss närmare bekanta med Sokrates' theologi.

Ofvanföre (sid. 44) hafva vi anfört Xenophons försök att sätta sin lärares satser i samband med den antagna statsreligionen. Ehuru han derom uttrycker sig mera bestämdt än Platon, så kunna vi dock icke erkänna denna rättfärdiggörelse fullt tillfredsställande. Ty

icke lydde beskyllningen att Sokrates förnekade gudarne, utan endast att han förnekade statsgudarne och att han hade infört καινὰ δαιμόνια. För att inför borgerlig domstol tillbakavisa anklagelsen, hade det erfordrats visa: 1:o att de gudar Sokrates erkände, voro de samma staten erkände; 2:o att det Sokratiska dämonium ej var en ny mantik, utan af vanlig art. Det sistnämde kunde omöjligen påstås; alltså lydde försvaret: detta dämonium var väl af en egen art, men dock *homogent* med oraklerna, emedan det var en guds röst, som aldrig talade osant. Derpå kan svaras: antingen var det Sokratiska dämonium endast ett högt utbildadt sjelfmedvetande och subjectiv klokhet: men i detta fall var det icke en *guds röst*, och således icke ofelbart och jemförligt med oraklen; eller ock var det af sistnämde slag, hvilket ock otvifvelaktigt är Xenophons mening, och i sådant fall var Sokrates en θεόμαντις, en prophet, en af dessa gudarnes älsklingar, åt hvilka de omedelbart värdigades uppenbara sin vilja och sitt beslut om framtiden. Men nu var den tid längesedan försvunnen, då de upplystare trodde på sådana propheter, på inre uppenbarelser *utan* tecken, på aningar och drömmar. De förra hörde till mystikens och magiens område, som aldrig af staten var erkändt, och, ehuru denna tro aldrig öfvergaf menigheten, räknades den dock i allmänhet antingen till skrock och vidskepelser, eller till uppsåtliga bedrägerier. Visserligen finne vi att en dröm gjort intryck på sådana män som Epaminondas, Agesilaos m. fl.; detta var dock en tillfällighet, som än i dag händer; — en sådan tillfällighet är likväl något annat än att upphöja drömmen till ett ständigt och ofelbart orakel. Men till detta slag hörde egentligen icke Sokrates' dämonium, utan var ett honom eget, *honom ensamt förbehållet* slag, endast analogt med de omedelbara uppenbarel-

ser, som i de mystiska tiderna vederforos vissa siare, hvilkas existens antingen rentaf betviflades eller var en form af mantik, som, enligt mångas mening, endast och allenast tillhörde dessa tidehvarf, likasom gudarne i heroiska tiden personligen uppenbarade sig, men sedan icke vidare. Sålunda qvarstod i alla händelser den beskyllningen ovederlagd, att den Sokratiska uppenbarelsen på sätt och vis kunde betraktas som ett *καινόν*, till hvilken fråga, såsom dock icke fullt afgjord, vi återkomma nedanföre.

Väl synes Xenophon ansett philosophen skyddad för lagligt åtal, derigenom att han underkastade sig de vanliga ceremonierna, ja sjelf ålade sina lärjungar att, enligt den delphiska gudens befallning, dyrka dem på vedertaget vis, *νόμῳ πόλεως* [1]). Dervid torde dock anklagarne hafva invändt, att detta endast skedde af hyckleri, endast för att undvika offentlig skandal och laga näpst. I sin ordning kunde deremot Sokrates genmäla, att lagen icke äger att befalla öfver den inre öfvertygelsen, helst som det i alla forntidens hedniska religioner mindre kom an på hjertats renhet än på de yttre brukens iakttagande. Slutligen kunde anklagarne derpå svara: ja väl, vi skulle icke påkallat lagens straff emot dig, om du behållit din otro, ditt tvifvel och din kätterska lära för dig sjelf; men nu har du meddelat den åt ynglingarna och sålunda af dem danat hycklare, som, ehuru de lyda lagens bokstaf, dock i hjertat bära en annan tro, och förakta gudarne samt fädernas fromhet, hvarigenom religionen, statens vigtigaste fundament och stöd, snart eller sent måste falla.

---

1) Mem. IV. 3, 16.

Välan, (föreställa vi oss att Sokrates i sådant fall skulle svarat) hörom min trosbekännelse, och dömmen om den är orthodox eller icke.

Jag tror [1]) att tingen icke äro genom en slump frambragta, utan af ett förnuft (ὑπὸ γνώμης). Emedan nu hela menskliga kroppens inrättning är så fullkomlig, så måste den vara ett verk af en vis verkmästare (δημιοῦργος). Samma vishet och fullkomlighet röjer sig också i hela verldsordningen; alltså måste äfven der finnas en försyn, som styr allt, ehuru gudarne äro osynliga. Denna försyn sträcker sig icke blott till enskilda menniskor, utan äfven till alla, liksom till alla folkslag och samhällen, och ju visare dessa äro, desto större förhoppning äga de att röna gudarnes nåd, hjelp och uppenbarelser i förborgade ting.

Samma tankar upprepas på ett annat ställe [2]), med föga förändring. Gudarnes omsorg om menniskan uppenbarar sig deruti, att de dels utrustat henne med allt hvad hon behöfver, under det att djuren endast *äro till* för menniskornas skull, dels deruti, att de i ovissa fall gifva sanna uppenbarelser om framtiden. Framför djuren har menniskan ock erhållit talförmåga och förnuft. Fördenskull är menniskan skyldig att tacka och dyrka gudarne efter förmåga och öflig sed. Derjemte förekommer följande märkeliga ställe: »Att jag talar sanning, skall du sjelf inse, om du icke väntar att få se gudarnes skepnader, utan om du åtnöjer dig med att se deras verk, för att tillbedja och dyrka dem. Besinna blott,

---

1) Ibid. I. c. IV. Vi återgifva här liksom mestadels annorstädes, icke orden, utan tankegången.

2) Ibid. IV. c. 3.

SOKRATES

OCH

HANS ANKLAGARE.

---

9. Delen.

Med Phil. Facult. tillstånd

under inseende

af

VILHELM FREDRIK PALMBLAD

Ph. M. Professor i Grekiska Litteraturen. R. N. O.
Ledamot af K. Vitterh. Hist. o. Antiqv. Akad.
Corresp. af K. Skandinav. Hist. Samf.

till offentlig granskning framställd

för Philosophiska Graden

af

OLOF NORDIN

v. Coll. V. D. M. Norrl.

å Gustavianska Lärosalen den 13 Juni 1845,

p. v. t. e. m.

Upsala,

Leffler och Sebell, Kongl. Akad. Boktryckare.

PROFESSOREN OCH RIDDAREN

VIDTBERÖMDE

Herr Mag. JOHAN BREDMAN

med vördnad och tacksamhet

egnadt

af

O. Nordin.

att gudarne sjelfva leda dig derhän; ty hvarken ens de, som förläna oss godt, bevärdiga oss med sin åsyn, ej heller Han, som ordnar och sammanhåller hela verldsbyggnaden (ὁ τὸν ὅλον κόσμον συντάττων τε καὶ συνέχων), ingreppet af allt godt och skönt, Han som uppehåller allt, så att det hvarken förnötes, skadas eller föråldras, och hastigare än tankan utan misstag förrättar sin tjenst, — Han skönjes väl förrätta alla dessa stora verk, men förblifver dock sjelf i sitt verkande osynlig. Besinna nemligen, att solen, ehuru synlig för alla, icke tillåter menniskorna att noga beskåda henne, utan, om någon fräckt dristar betrakta henne, borttages hans syn. Likaså skall du finna att gudarnes tjenare äro osynliga. Att blixten faller ned ofvanifrån och besegrar allt, som kommer i dess väg, är uppenbart; men man ser honom icke hvarken då han kommer, eller då han slagit ned, eller då han försvinner. Äfven vindarne äro osynliga; endast deras verkningar äro förnimliga, och deras ankomst förmärka vi. Ja äfven menniskans själ, som, om någonting annat menskligt, står i samband med gudomen, är osynlig, men tydligt är dock, att hon herrskar hos oss. Betänker man detta, bör man icke förakta det osynliga, utan af verkningarna inse dess makt, och ära gudomen.«

Alltså erkände Sokrates gudomen, såsom den der vore skild från verlden, anordnat och ständigt vidmakthåller verldsalltet, bildat stjernorna [1]), företeeknat solen sitt lopp [2]), danat menniskorna, tilldelar dem välgerningar, och gifver dem varningar och råd i nödiga fall, och som gjort menniskans själ deläktig af sitt eget väsende.

1) Ibid. §. 50.

2) Ibid. §. 8, 9.

Detta var således ett omätligt framsteg från Anaxagoras, som väl ock antog ett danande och sjelfverkande förstånd, men icke såsom Gud och ej som en ren från materien afskild Intelligens, utan såsom immanent i naturen, ett med tingen, den der visserligen satt verldsmaschinen i gång, men sedermera icke, utom i särskilda fall, bekymrar sig derom, än mindre om menniskorna.

Välan! skall man nu säga, Sokrates var alltså i hjertat monotheist [1], och just derföre att hans lära stod så högt öfver folkets, kunde anklagarne beteckna den såsom kättersk och (ur lagens synpunkt) fördömlig.

Låtom oss dock icke förhasta oss! Det är långt ifrån afgjordt, att Sokrates verkligen var monotheist, en punkt, hvaröfver han aldrig förklarade sig. Troligen antog han, liksom Platon, Stoikerne och Cicero, en Allfader, ett Högsta Väsende, men tillika ett antal medelväsenden, som väl i makt och helighet stodo djupt under honom, men som dock voro odödlige och biträdde honom i verldsstyrelsen, således voro gudar (ty odödligheten är de grekiska gudarnes egentligaste och uteslutande attribut) samt följaktligen ägde rätt till dyrkan. Vid hedendomens utslocknade, då dess utmärktaste män voro NyPlatonister, ställde man under striden mot Kyrkofäderne sina gudar i jemnförelse med de Christnes Englar. Sokrates kunde alltså med rätta anföra, att han icke förnekade landets gudar, icke såsom Anaxagoras förklarade dem för blotta allegorier af naturkrafter, icke såsom Eleaterne förkastade polytheismen, för att istället införa en idealisk pantheism, icke såsom Sophisterne

---

1) Detta antog Plutarch, (de Plact. Philos. Lib. I) och efter honom Floderus, Tennemann, Ritter m. fl.

gjorde gudomen beroende af den subjectiva föreställningen; följaktligen icke, såsom dessa, rimligen kunde kallas atheist, utan istället införde renare och värdigare begrepp om dem.

Deraf följer dock icke att han var orthodox i folkets mening. Alltså är nödigt att utreda i hvilket förhållande de begrepp, som af honom dels uttalades dels hos honom måste förutsättas, stodo till den traditionella gudaläran.

Grekiska religionen hade ett dubbelt upphof[1]), dels från propheter och siare, dels från de episka skalderne, hvilka, istället för att hafva religion eller dogmatik till syfte, utgingo från poetiska motiver. Derigenom uppkommo tvenne theologiska skolor, hvilka skilja sig från hvarandra i många och högst väsentliga punkter t. ex. läran om odödligheten; båda fortplantade sig ock genom olika organer; de förra genom slutna gillen, mystiska ordnar och gillen, t. ex. mysterierna, Orphiska och Pythagoreiska prophet-förbund; de sednare åter genom rhapsoderne, som hade en mera populär och laïsk charakter. Båda dessa religiösa strömmar flöto hela tiden i jemnbredd med hvarandra, distinct åtskilda, ehuru man genom ömsesidiga accommodationssystemer sökte bringa de i grunden olikartade systemerna till sämja med hvarandra. Den verldsliga eller poetiska religionen, var ett rörligt element, som oupphörligt förändrades; i det att Rhapsoderne uppfunno ständigt nya fabler eller ombildade de gamla; dem följde i hufvudsaken de yngre skal-

1) Jag meddela här i sammanträngd korthet resultaterna af mina undersökningar i detta ämne; bevisen äro meddelade i min Grekiska Fornkunskap Del. I. sid. CXVI f., 328 f.

derne, dock så att Lyrikerne i mycket slöto sig till den mystiska religionen; de tragiske åter vacklade oupphörligt mellan den och den episka gudaläran. Dertill kommo en mängd locala sagor och från främmande länder införda systemer, hvilka mer eller mindre skiljde sig från hvarandra. Väl hade Hesiodos bemödat sig att bringa system och nödtorftig enhet i all denna mångfald; men, oaktadt allt det anseende han vann, trängde dock icke hans åsigt fullt igenom; icke heller uppstod i en sednare tid någon siare, som utgaf någon religiös urkund, den der erhöll allmän, kanonisk giltighet, derigenom att den ansågs såsom utgången af gudomen. Väl lät Lykurgos liksom Solon af oraklen bekräfta sina lagstiftningar, men dessa hade icke religionen i sigte; väl uppträdde Pythagoras i glansen af en siare, och gällde inom sin sekt nästan som halfgud, men hans dels politiska, dels religiösa, dels speculativa system var af en art, att den för sin klyftighet icke kunde ernå popularitet, och dess politiskt-theokratiska tendens ville icke slå an på den yngre tiden. En annan orsak, hvarföre grekiska religionen aldrig hann till fasthet och dogmatisk stadga, var den att presterne icke togo om hand hvarken ungdomens religiösa uppfostran eller (med undantag af mystagogerne) befattade sig med att undervisa medborgarne i troslära och moral.

Under allt detta chaos af religiösa meningar, detta vacklande mellan de mest olikartade föreställningar, sagor och legender, hade philosopherne ett stort spelrum för sig öppet. Lagar funnos väl emot ἀσέβεια, men dessa synas varit af en nog allmän art, samt hufvudsakligast inskränkt sig till förbud, att neka gudarnes tillvarelse, samt att utan statens tillstånd införa nya, samt sätta oraklens gudomliga ursprung i fråga. Naturligtvis sökte

Sokrates' anklagare, såsom vi sett, att gifva saken den färgen att hans fritänkeri innebar ett förnekande af statens gudar, och hans dämonion antingen var ett bedrägeri eller af oren magisk art.

Fastän vi således, i brist på kännedom både af strafflagens för religionsbrott och på den Sokratiska theologiens innehåll, icke med full säkerhet kunna bestämma, huruvida Sokrates genom sina åsigter förbrutit sig emot lagens bokstaf, så gifves det dock ett annat bevis, att så icke var fallet. Detta bevis ligger i den fulla tillförsigt, hvarmed den anklagade sjelf, hvars sanningskärlek vi ej kunna sätta i fråga, så ofta talar om sin oskuld och om anklagelsens orättvisa; i det försvar, hvaruti Platon och den strängt orthodoxa Xenophon för honom ingå; i de förvrängningar af hans satser och uttryck, hvilka anklagarne tilläto sig och som vittna om en sjuk sak; i den så ytterst knappa pluralitet, hvarmed Sokrates blef förklarad skyldig, samt slutligen i folkets snart följande ånger.

Om dessa bevis anses antagliga, så återstår ändock den frågan, huruvida, ur en politisk synpunkt betraktad, Sokrates' princip i hänseende till sjelfva sin anda verkeligen stod i strid med statens religion och deraf beroende välfärd, såsom några af nutidens forskare förmena, men hvilken betänklighet icke föll någon af hans samtid in.

Hade nu Sokrates varit en prophet, en religiös eller verldslig lagstiftare, så skulle sådant icke kunnat förnekas; ty hans syfte hade då gått ut på att skapa en ny religion, ett nytt samhälle, eller åtminstone betydligt ombilda desamma. Men en sådan rigtning fanns hos honom icke; väl saknade han icke ett visst prophetiskt

element; men vi hafva sett honom icke deraf göra bruk i hvad som utgjorde grunden för hans lära och meningar. Till förtydligande häraf måste vi upprepa något af hvad vi i det föregående yttrat. Sokrates' dämonium var visserligen, enligt hans öfvertygelse, en Guds röst; men det lärde honom endast hvad som hörde till det timliga, såsom beroende af framtida händelser, omöjliga att förutses; — det tydde för honom icke gudarnes vilja om menniskornas pligter emot dem och hvarandra, det förkunnade inga gudomliga lagar, det lärde honom ingenting om de gudomliga tingen, gaf honom inga kunskaper om det öfversinnliga. Om allt det, som tillhör evigheten och den osynliga verlden, påstod han sig vara lika djupt okunnig som alla andra, ja ansåg alla forskningar om gudarnes natur och väsende vara både onyttiga och för de Högsta misshageliga. Allt hvad han föröfrigt visste var en långsamt mognande frukt af egen, i spörsmål famlande eftersinning. Således var han ingen Moses, ingen Minos, ingen Numa, de der förkunnade icke sina, utan gudomliga läror. Visserligen ansåg sig Sokrates för en af gud kallad apostel, men likväl icke för att omstjelpa, icke ens reformera gudomlig och verldslig lag, utan för att deruti inlägga ett mera sedligt innehåll genom utveckling af menniskans medvetande. Hans apostoliska kallelsebref var icke diktadt af honom sjelft, utan utgifvet, honom ovetande och till hans egen stora förvåning, af en offentlig, såsom den högsta religiösa allmänt erkända, autoritet. Han gillade (åtminstone offentligen) statsreligionens alla utanverk, bestred ingen af dess läror, lät gälla hvad andra menniskor derom trodde [1]) lärde att man borde iakttaga alla

1) Phaedr. p. 229, 230. I det anförda liksom i hela sammanhanget genomlyser dock hans förakt för dylika legender.

dess ceremonier, likasom han sjelf gjorde. Men, säger man, hans dämon undanträgde Apollon, var på engång en ny gud och tillika en egen form af subjectift medvetande, som nu öfvertog afgörandet af mensklighetens högsta frågor. Allt detta måste vi bestrida. Huru skulle den, som åberopade sig Apollons fullmakt på sin mission såsom sanningens sändebud, sjelf kunna vilja jäfva dess gudomliga ursprung och sätta sig sjelf, den intet vetande, istället? Sannt var att han, för egen räkning, icke ansåg sig behöfva annat orakel än gudens röst i sitt bröst: men denna dämon var, såsom vi tro oss hafva ådagalaggt, en åt honom undantagsvis meddelad gudagåfva. Antages äfven det motsatta fallet, så skulle väl derigenom de vanliga oraklen blifvit öfverflödiga (ehuru icke förnekade), men deraf hade dock ingen väsentlig förändring i statsreligionen följt, enär oraklen egentligen voro mantiska anstalter, hos hvilka man hämtade råd om mestadels verldsliga saker, t. ex. om tilltänkta företag, om medel mot inträffade olyckors eller förutsedda farors afvändande o. s. v., men sällan eller aldrig om dogmer eller moraliska pligter; allt hvad oraklet i religiösa fall plägade föreskrifva, bestod i en ny cults införande, reningar och försoningar till undvikande af någon hotande eller inträffad landsplåga. Derigenom förändrades ingenting i religionens väsende, mer än att ett nytt tempel upprestes vid sidan af de tusende, som staten förut ågde; föröfrigt voro både Apollon och Sokrates ense om, att gudarne skulle dyrkas efter landets sed och på förfädernes vis. I den Homeriska tiden grepo icke oraklen verksamt in i det religiösa och politiska lifvet; i Sokratiska tiden började tron derpå hos de upplystare blifva vacklande. Sannt är visserligen att Sokrates' dämon var en egen ovanlig uppenbarelseform; men den var icke så alldeles ny, utan snarare ett åter-

upplifvande af den urgamla *θεομαντεία*, hvilken hos andra siare erkändes, på hvilken folket ännu trodde och som således föll inom den tillåtliga mantikens område, ehuruväl gemenligen ansågs, att de tidehvarf, då sådana uppenbarelser gåfvos, längesedan voro förbi, hvilket likväl icke var en dogm, utan blott en ur erfarenheten utledd mening. Apollon sjelf synes hafva erkänt detta dämonium, såsom sin egen röst, då han förkunnade dess innehafvare såsom den visaste af dödlige Var detta gudasvar diktadt, så förtjente ett sådant bedrägeri det strängaste straff, hvilket de, som dömde honom till döden, tyckas hafva förutsatt. Men hvarföre, fråga vi återigen, undersökte de icke detta; hvarföre hörde de icke det vittne han derom åberopade, eller hvarför tillfrågade de icke guden ånyo? Underlåtenheten deraf var icke hans, utan domrarnes skuld; innan detta var utrönt, var det en, om än icke af uppsåtlig vrånghet dock af oförlåtlig lättsinnighet härflytande uraktlåtenhet, att fördöma en Apollons förtrognaste gunstling.

Men, torde man invända, om än Sokrates icke uppenbarligen förbröt sig emot lagarnas bokstaf [1]), om han undvek att stöta folktron, hörsammade öfverhetens befallningar, uppfyllde alla medborgerliga pligter; så är dock omöjligt att han i sitt hjerta kunde bekänna sig till folkreligionen, utan måste hemligen hysa helt andra begrepp.

Menar man med folkreligionen den episka, den Homeriska och Hesiodeiska, theologien, så misstager man sig mycket om man anser dessa för identiska. Redan Homeros och Hesiodos voro, såsom förut anmärktes, oen-

1) *Φημὶ γὰρ ἐγὼ τὸ νόμιμον δίκαιον εἶναι· . . . νόμους δὲ πόλεως, ἔφη, γιγνώσκεις.* Xen. Mem. IV. 4, 12. Crito p. 50. e, f.

se om åtskilligt, bland annat om en så viglig punkt som tillståndet efter döden[1]; i mysterierna, som också af staten voro erkända, lärdes själavandringen och en i sällsamma myther omklädd främmande gudalära. Nya, för Homer och Hesiodos okända religionselementer hade derutur ingått i folkreligionen: reningar, försoningar, aflatskrämeri, besvärjelser, magi, hvarmed drefs mycket missbruk genom Orphiske gycklare, som ehuru af de bildade klandrade, dock tåltes. Sannt är att menigheten föga märkte motsägelserna, men i det ögonblick reflexionen nyföddes, började philosophernes krig mot de episke skalderne, ifall vi få kalla det ett krig, der ingen fiende fanns, alldenstund rhapsoderne sjelfva aldrig haft till afsigt att stifta eller ombilda religionen, eller framställa positiva dogmer, eller ens sjelfva svårligen trodde på de legender de berättade, och hvilkas läror icke försvarades hvarken af prester eller sekt-anhängare. Sådant kunde också icke ske i en lättfärdig skalde-saga, der man lät gudarne handla efter en moral, enligt hvilken de, iföljd af den lag som gällde bland menniskor, skulle varit de största brottslingar. Derföre rigtade Xenophanes, Herakleitos, Pythagoras, till och med den fromma Herodotos emot skaldernes fader den beskyllningen, att han berättade ovärdiga ting om gudarne. Enda medlet att rädda den Homeriska gudalärans sedliga värde var antagandet af en förborgad symbolisk mening, som låge till grund för dessa annars så orimliga och moraliskt stötande myther och legender; så lärde Anaximandros, Anaxagoras, Demokritos, Protagoras, Metrodoros, sägande, att i fall detta icke antoges, skulle Homeros hädat gudarne[2].

1) Min Grek. Fornkunsk. Bd. I. sid. 481—492.

2) Ὅμηρος ἠσέβησεν, εἰ μὴ ἠλληγόρησεν.

Den religiösa Skepticismen hade således börjat långt före Sokrates. De nyaste och tillika farligaste af fritänkarne voro Sophisterne, för hvilkas anfall ingen uppenbarelse, ingen moral, ingen visshet höll stånd. Det var just emot deras stormlöpning som Sokrates uppträdde. Hans försvar hade dock egentligast moralen allena till syfte, hvilken han först bland alla sökte upphöja till vettenskap, såsom ett fundament för allmän och enskild lycka. Hvad religionen beträffar åtnöjde han sig (såvidt vetterligt är) med att uppställa några få, enkla grundsanningar (se ofvanf. sid. 84, 128 f.), hvilka väl lågo utöfver, men derföre icke kunde sägas strida emot statsreligionen, som egentligen blott bekymrade sig om culten, icke om dogmerna. Med fablerna, legenderna, culten befattade han sig åter icke, utan hänvisade blott till sed och häfd. Detta var visserligen en brist, en ganska stor brist i systemet, ty en ren moral kan icke stå vid sidan af en förskämd gudalära; och svårligen har något bildadt folk funnits, som haft en sämre, mera lös och osammanhängande religion än Grekerna. Ifrån undersökningen om gudarnes väsende och deras sammanhang med den physiska, intelligenta och moraliska verlden hade hans sedelära bordt utgå, så vida den hoppades att gripa allmänt in och djupt ner i samhället. Ett sådant försök genomfördt ända till statens rötter skulle, så vidt jag förmår inse, långt ifrån att bereda Athens fall, tvertom varit en lycka för henne, ja varit en lycka för hela den hedniska verlden. Att staten var förderfvad och behöfde ombildning, detta insåg Platon, som ville utföra hvad mästaren lemnat ofullbordadt. Först försökte han i verkligheten, ehuru i ett främmande land, uppställa en dygdestat; men då detta icke under ogynnsamma omständigheter kunde lyckas, utkastade han på papperet grundritningen till en sådan. För denna stat

lade han, liksom Sokrates, till grund enheten af dygd och vishet, uppgjorde noggrannt utstakade lagar, som till en del hvilade på doriska seder och samhällsinrättningar, men som tillika genomträngdes af en djup speculation. Men för att från papperet kunna öfverflyttas till verkligheten, fattades ett: positif theologi, enda villkoret för vinnande af popularitet. I en långt sednare tid uppträdde Apollonios ifrån Tyana såsom verklig prophet, delaktig af gudarnes uppenbarelser, men endast för att återställa Pythagorismen; föröfrigt icke för att upphäfva eller förädla fabel-mythologien, och derföre försvann han som en bländande meteor, utan att efterlemna märkbara spår. Längre gingo NyPlatonikerne: genom en djup speculation potentierade de den helleniska hedendomen till en theologi, som af tänkande och bildade utan blygsel kunde bekännas och försvaras; långt ifrån att religionen derigenom försvagades, blef den tvertom genom ideernas nya stöd så mycket starkare. Ännu fastare skulle denna byggnad blifvit, ännu djupare skulle den trängt till folket och nationaliteten, om den hade framträdt under sanctionen af en gudomlig uppenbarelse; bristen ersattes dock till någon del af deras lärjungar, som dyrkade några af dem såsom halfgudar. Dessutom var NyPlatonismen icke en religion, utan en philosophi, således icke för gemene man, utan för tänkare. Detta oaktadt var det just denna, som så länge uppehöll christendomens seger öfver hedendomen. När nämde kamp började, var det just de lägre classerna, som, ägande nog vett att begripa den murkna mythologiens skröplighet, orimlighet och o-värde, men icke nog bildning, att vara åtkomlige för NyPlatonismens förädling deraf, först och lättast gåfvo vika för Evangelii sanningar, hvaremot de bildade kraftigt och förtvifladt stridde för fädernas gamla tro, som likväl först nu fått kärna

och ett förnuftigt innehåll. Med ett ord: aldrig var hedendomen i sitt inre väsende mäktigare än just vid ifrågavarande tidpunkt; den blef ock endast fullt besegrad genom den verldsliga makten, som nedbröt de gamle gudarnes altaren, hvilka först blefvo öfvergifna af den råa massan.

Det är således, enligt min öfvertygelse, ganska orätt att påstå, att den grekiska religionen och derigenom staten skulle lidit skada, att man deruti ingjöt en tanka, befruktade den med moral och en förnuftig princip. De åter, som antogo motsatsen, göra Sokrates för stor ära, då de beskylla honom för en sådan (förment) samhälls-upplösande omhvälfning i tänkesätten. Honom tillkommer väl den hedern, att hafva först, på förnuftets grund, försökt ett utredande af moral-begreppen, kallat reflexionen till hjelp vid uppförandet af en sedlighets- och dygdelära; men beklaga bör man tvertom enligt min mening, att han, — istället för att nödtorftigt accommodera sin lära till det bestående samhället, och den antagna skaldesagan (ty annat var icke denna religion), — icke, hvarken såsom tänkare eller siare, trängde djupare ned, icke försökte bortrensa förderfvets ogräs ur stat och folktro, utan lemnade den förra såsom förut till pris åt vinglare och sykophanter, gudarne till pris åt skepticismen, föraktet och theaterns åtlöje. Men just derigenom att han endast tog första steget på förbättringarnas bana, just genom ofvannämde accommodation, bortfaller beskyllningen emot honom att han sökt stöta folktron för hufvudet och uppställt en ny princip i stället för den gamla. Med ett ord: Sokrates sker för stor ära genom antagandet, att hans dom var politiskt rättvis.

Svårligen kan bestridas, att Sokrates sjelf och hans lärjungar ägde en åtminstone lika klar föreställning som vi om deras eget samhälles idee och princip. Men nu yrka desse, såsom vi sett, i deras tal och skrifter, från första raden till den sista, att Sokrates var oskyldigt dömd, och betrakta enstämmigt hans visdom, långt ifrån att vara samhällsvådlig, tvertom såsom ett helsosamt och nödvändigt villkor för en förbättrad sedligt-medborgerlig bildning. Af samma tanke voro en stor del af hans domare, bland hvilka väl många hörde till de bildade, och som kanhända voro vida större fritänkare än han, likasom massan af folket efteråt. Men, invänder Hegel, denna ånger öfver domen var en conversion i grundprincipen, ett erkännande af den individuella öfvertygelsens högre rätt öfver den allmänna, och såmedelst en förberedelse till statens fall. Derom tiger dock historien; Athenarne voro och förblefvo efteråt som förut samma godsinniga, eldiga, spirituella, men tillika samma lättsinniga, lättrörliga, flyktiga, af ögonblickets ingifvelser och sykophanters förtal hänförda folk, som dödade eller landsförviste sina största män och efter döden reste demärestoder, hvilken heder också berättas vederfarits den aflifvade Sokrates. Deras charakter förblef densamma, deras statsprincip oförändrad ända till sjelfständighetens sista andedrag. I statens olyckor hade philosophien ingen skuld. Hegel anmärker sid. 121, likväl, att »de följande philosopherne drogo sig tillbaka från statsärenderna« — men detta gjorde redan Sokrates, — att de »inskränkte sig till utbildandet af en inre verld och skillde ifrån sig det allmänna ändamålet att sedligt utbilda folket.« Sannt är, att knapt någon mera, likasom Sokrates, vandrade omkring och påtrugade folket sin vishet, men istället upprättades ordentliga philosophiska lärostolar, hvilkas verksamhet väl snarare blef större än ringare än den me-

ra tillfälliga, som Sokrates utöfvat, och hvarsinflytelse på menigheten synes varit ringa nog.

Ingenting hindrar oss numera, att söka de rätta orsakerna till Sokrates' timliga olycka i dem, som han sjelf uppgifver. Den stora allmänheten kände honom föga annorlunda än så, som han från theatern tidt och ofta framställdes — som en vanlig sophist, den der lockade ynglingarne till sig, fyllde deras hufvuden med (förment) tomma och onyttiga, ja gudlösa, grubblerier — hindrade dem att genast inträda i det praktiska lifvet, gjorde dem inbilska och uppstudsiga mot föräldrarnes klokhet. För efterverlden står han i den gloria, hvarmed lärjungarnes beröm och deras egen glans, inflytelsen af hans verksamhet på berömda lärjungar och tidernas afstånd förherrligat honom; samtiden (massan nemligen) såg i honom en fattig, halfförryckt enthusiast, som påstod sig vara besatt af en gud, en besvärlig moral-predikant, som barfota, nästan klädd som en slaf, gick omkring för att påtruga andra den förhatliga öfvertygelsen om dess okunnighet; man såg i honom en onyttig medborgare, hvars röst aldrig hördes på folktingen, men deremot så mycket ifrigare i palästrer och verkstäder spridde besynnerliga läror, om hvilka få fattade något tydligt begrepp, emedan han endast styckevis och vid särskilda tillfällen föredrog sina meningar, och oftast genom sin ironi gaf anledning till missförstånd. Hans sätt var (utom vid vissa tillfällen) ingenting mindre än hänförande, utan var snarare för egenkärleken retande och förödmjukande, derigenom att han genom sitt vis att leda samtalet tvingade den lärande till bekännelse af sin okunnighet, till förklaring af en fullständig bankerott af hela sitt vetande, under det han ej sällan tillika använde sophismer, sarkasmer, begabberi. Man måste så-

ledes vara ledd af ett djupt sanningsbegär, måste känna hans nit, hans ädla, oegennyttiga afsigter, för att rätt kunna uppskatta en så sällsam personlighet och för honom fatta vördnad och tillgifvenhet. Döden, som annars så hastigt plägar hvälfva om tänkesätten, omstämde icke genast omdömet till Sokrates' fördel. Om nemligen de gamla fördomarna icke ännu hos ganska många lefvat qvar, hade väl icke Xenophon ansett nödigt, att fem år efter sin lärares död, skrifva sina Minnesvärdigheter till hans rättfärdigande [1].

Visserligen bemödade sig Meletos, som Sokrates ironiskt kallar ὁ φιλόπολις, att på nit för religion och samhälle stödja en anklagelse, hvars politiska rättvisa Hegel med användande af sin stora skarpsinnighet, samt andra efter honom i våra dagar, sökt försvara. I trots af den advokatoriska skicklighet, hvarmed denne gick till väga, och de förvridningar, som visa det vrånga uppsåtet, skulle han ändock svårligen lyckats att förvilla domrarne, om icke Anytos understödt honom med sitt anseende, om icke Sokrates mera varit misstänkt som Oligarchiens fordna anhängare än känd som sedeförbättrare, samt om Sokrates nedlåtit sig till att närmare ingå i saken. Främmande orsaker tillkommo alltså för att gifva rättegången en sådan utgång; men att beskyllningarna icke hålla stånd ur hvilken synpunkt som helst inför en lugn och oväldig pröfning, har varit ändamålet med denna skrift, som vida utvuxit öfver de gränsor, jag vid dess början kunnat förutse.

---

1) Ritters Gesch. d. Phil. II. sid. 30 n. 2. Om tiden, då Xenophon utgaf sina Apomnemata, se Boeckh, de simultate quam Plato cum Xenoph. exercuisse fertur, p. 19.

Rättelse:

Sid. 23 r. 11 står Dionyska läs Dionysiska

